

**TOKAT MÜZESİ'NDEKİ
ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ SİKKELERİ**

Mesut CEYLAN

**Yüksek Lisans Tezi
Arkeoloji Anabilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU
2013
Her Hakkı Saklıdır**

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

Mesut CEYLAN

**TOKAT MÜZESİ'NDEKİ
ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ SİKKELERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU**

ERZURUM-2013

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

19/07/2013

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Tokat Müzesi'ndeki Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[19. 17. 2013]

Mesut CEYLAN

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

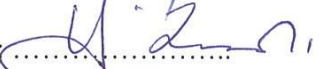
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU danışmanlığında, Mesut CEYLAN tarafından hazırlanan bu çalışma 19 / 07 / 2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Nurettin KOÇHAN

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ.....	IX

GİRİŞ

I. Amaç, Kapsam ve Yöntem.....	1
II. Araştırmalar	3

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞDA SİKKE

1.1. ROMA DÖNEMİ ÖNCESİNDE SİKKE.....	5
1.2. ROMA CUMHURİYET DÖNEMİ SİKKELERİ	6
1.3. ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ SİKKELERİ	8
1.4. GEÇ ROMA DÖNEMİ SİKKELERİ	10
1.5. ROMA DÖNEMİ ŞEHİR SİKKELERİ	12

İKİNCİ BÖLÜM

TOKAT MÜZESİ ROMA DÖNEMİ SİKKELERİ

2.1. ŞEHİR SİKKELERİ.....	16
2.1.1. Koinon Pontos.....	16
2. 1.2. Pontos	17
2.1.3. Kappadokia.....	17
2.1.4. Phrygia	18
2.1.5. İonia	19
2.1.6. Kilikya	20
2.1.7. Syria	20
2.2. İMPARATORLUK SİKKELERİ	21
2.2.1. Augustus (MÖ 27-MS 14).....	21
2.2.2. Nero (MS 54-68).....	22

2.2.3. Traianus (MS 98-117)	22
2.2.4. Hadrianus (MS 117-138).....	23
2.2.5. Antoninus Pius (MS 138-161).....	23
2.2.6. Marcus Aurelius (MS 161-180)	23
2.2.7. Lucius Verus (MS 161-169)	24
2.2.8. Commodus (MS 182-192)	24
2.2.9. Septimius Severus (MS 193-211).....	24
2.2.10. Iulia Domna (Septimius Severus'un eşi, MS 193-211)	25
2.2.11. Caracalla (MS 193-217)	25
2.2.12. Geta (MS 209-212).....	25
2.2.13. Severus Alexander (MS 222-235).....	26
2.2.14. Orbian (Severus Alexander'in eşi, MS 222-235)	26
2.2.15. I. Maximinus (MS 235-238)	26
2.2.16. III. Gordianus (MS 238-244)	27
2.2.17. Tranquillina (III. Gordianus'un eşi, MS 238-244)	27
2.2.18. I. Philippus (MS 244-249)	27
2.2.19. Trebonianus Gallus (MS 251-253)	27
2.2.20. I. Valerianus (MS 253-260).....	28
2.2.21. Gallienus (MS 253-268).....	28
2.2.22. Aurelianus (MS 270-275)	28
2.2.23. Probus (MS 276-282).....	28
2.2.24. Carinus (MS 283-285)	29
2.2.25. Diocletianus (MS 284-305).....	29
2.2.26. Maximianus Hercules (MS 286-305, 306-308 ve 310)	29
2.2.27. II. Maximinus (MS 310-313).....	29
2.2.28. I. Licinius (MS 308-324).....	30
2.2.29. I. Constantinus (MS 307-337).....	30
2.2.30. Helena (Büyük Constantinus'un annesi, MS 307-337)	30
2.2.31. II. Licinius (MS 317-324)	30
2.2.32. II. Constantinus (MS 337-340)	31
2.2.33. Constans (MS 337-350)	31
2.2.34. II. Constantius (MS 337-361)	31

2.2.35. Constantius Gallus (MS 351-354'de Caesar)	31
2.2.36. I. Valentinianus (MS 364-375).....	32
2.2.37. Valens (MS 364-378)	32
2.2.38. Gratianus (MS 367-383).....	32
2.2.39. II. Valentinianus (MS 375-392)	32
2.2.40. I. Theodosius (MS 379-395)	32
2.2.41. Arcadius (MS 383-408).....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİKKELER ÜZERİNDEKİ TİPLER

3.1. ÖN YÜZ TİPLERİ	34
3.1.1. Yalın Baş	35
3.1.2. Yalın Başlı Büst	35
3.1.3. Defne Çelenkli Baş.....	36
3.1.4. Defne Çelenkli Büst	36
3.1.5. Şua Taçlı Büst	37
3.1.6. Diademli Baş	37
3.1.7. Diademli Büst.....	38
3.1.8. Miğferli Büst	38
3.1.9. Saçı Gevşek Topuzlu Kadın Büstü.....	39
3.1.10. Augusta Taçlı Kadın Büstü.....	39
3.1.11. Diademli Kadın Büstü.....	39
3.1.12. Saçı Sıkı Topuzlu Kadın Büstü	40
3.1.13. Tykhe	40
3.2. ARKA YÜZ TİPLERİ	41
3.2.1. Tanrılar, Tanrıçalar ve Kahramanlar.....	41
3.2.1.1. Aphrodite.....	41
3.2.1.2. Diana	41
3.2.1.3. Dionysos	42
3.2.1.4. Helios / Sol	42
3.2.1.5. Minerva.....	42
3.2.1.6. Mitras.....	42

3.2.1.7. Nemesis	43
3.2.1.8. Nike / Victoria	43
3.2.1.9. Roma	43
3.2.1.10. Zeus/Jupiter	43
3.2.1.11. Herakles / Hercules.....	44
3.2.1.12. Remus Romulus	44
3.2.2. Personifikasyonlar	44
3.2.2.1. Annona.....	45
3.2.2.2. Felicitas	45
3.2.2.3. Genius	45
3.2.2.4. Providentia	45
3.2.2.5. Salus	45
3.2.2.6. Securitas.....	46
3.2.2.7. Tykhe	46
3.2.2.8. Virtus	46
3.2.3. Mimari Öğeler	46
3.2.3.1. Tapınaklar	46
3.2.3.2. Sunaklar	49
3.2.3.3. Kale/Karargah Kapısı	49
3.2.4. Agonistik Öğeler	50
3.2.5. Fantastik Yaratıklar.....	50
3.2.6. Diğer	50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİKKELER ÜZERİNDEKİ LEJANDLAR

4.1. LEJANTLAR	52
4.1.1. Şehir Sikkelerinin Ön Yüz Lejandları.....	52
4.1.2. Şehir Sikkelerinin Arka Yüz Lejandları	54
4.1.3. Roma İmparatorluk Sikkeleri Ön Yüz Lejandları	55
4.1.4. Roma İmparatorluk Sikkeleri Arka Yüz Lejandları.....	57
4.1.5. Darphane İşaretleri	58

BEŞİNCİ BÖLÜM
METROLOJİ

5.1. ŞEHİR SİKKELERİ.....	59
5.2. İMPARATORLUK SİKKELERİ	60
SONUÇ.....	62
KISALTMALAR VE KAYNAKÇA	67
KATALOG	81
DİZİN	121
GRAFİKLER, TABLOLAR, HARİTALAR.....	125
RESİMLER	132
ÖZGEÇMİŞ.....	146

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****TOKAT MÜZESİ'NDEKİ ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ SİKKELERİ****Mesut CEYLAN****Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU****2013-Sayfa: X - 146****Jüri: Yrd. Doç. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU (Danışman)****Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ****Doç. Dr. Nurettin KOÇHAN**

Bu çalışmada Tokat Müzesi'nde bulunan 132 adet Roma Dönemi sikkesi irdelenmiştir. Sikkelerin anlaşılmasında kolaylık sağlayacağı için içerik ve katalogda Roma Dönemi Şehir Sikkeleri ve Rom İmparatorluk sikkeleri olarak iki gurup halinde değerlendirilmiştir.

Şehir sikkelerinin basım yerleri tespit edildikten sonra eyaletler belirlenmiş ve şehir darpları Pontos Bölgesi merkez olmak üzere coğrafi yakınlığa göre sıralanmıştır. Şehir sikkeleri ve İmparatorluk sikkelerinin hangi dönemde basıldıkları belirlenerek katalogda sikkesi bulunan imparatorlar ve aileleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Şehir sikkeleri ve İmparatorluk sikkeleri olarak iki temel guruba ayrılan sikkelerin ön yüzlerindeki tipler çizimler yardımıyla guruplara ayrılmış ve arka yüzlerinde yer alan Tanrılar, Tanrıçalar, Kahramanlar, Personifikasyonlar, Mimari öğeler, Agonistik öğeler ve daha birçok betim hakkında kısa bilgiler sunulmuştur. Lejantlar bölümünde sikkelerin üzerinde bulunan yazılar sıralanmış ve metrolojik değerlendirmenin ardından sonuç bölümü oluşturulmuştur.

Tokat Müzesi'nde bulunan sikkelerden de anlaşılacağı üzere Antik Dönemde Tokat civarında şehir darpları daha yoğun kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, İmparatorluk sikkelerinin de her dönem basıldığı ve tedavülde olduğu anlaşılmıştır.

Son olarak çalışma, Katalog, Dizin, Grafikler, Tablolar ve sikkelerin yer aldığı Resimler bölümü ile tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tokat Müzesi, Pontos, Sikke, Neokaesareia, Kaesareia

ABSTRACT

MASTER THESIS

COINS FROM ROMAN IMPERIAL PERIOD IN THE MUSEUM OF TOKAT

Mesut CEYLAN

Advisor: Assist. Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU

2013-Page: X - 146

Jury: Assist. Prof. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU (Advisor)

Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ

Assoc. Prof. Dr. Nurettin KOÇHAN

132 Roman period coins, in the museum Tokat, were examined in this study. To provide the convenience of understanding Roman Period City Coins and Roman Imperial Coins were evaluated in two groups.

After the determination of the issue locations of coins, states were located and city maps are ordered by the geographical proximity centered in Pontus. By determining the issuing period of city coins and Imperial coins, short information about Emperors and their families are given. The coins which are grouped as two main groups as City Coins and Imperial coins, are grouped again with the help of the drawings of the types of front faces and also the Gods, Goddesses, Heroes, Personifications, Architectural items, Agonistic components and brief informations were presented about many other depictions. In the part of the legends, the writings on the coins are ordered and after metrological evaluation conclusion were created.

As it can be seen in the Museum of Tokat's coins, The city issues were used intensely in the period of Ancient Era Furthermore, Imperial Coins were issued and used in every period.

Finally research was completed by the part of the Pictures which includes the Catalog, Directory, Charts, Tables and Coins.

Keywords: Tokat Museum, Pontus, Coin, Neocaesarea, Caesarea

KISALTMALAR DİZİNİ

AE	: Bakır/Bronz
AMMY	: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı
ANS	: American Numismatic Society
ANSMN	: American Numismatic Society Museum Notes
Ant.	: Antoninianus
AR	: Gümüş
B.A.R	: British Archaeological Reports
Bkz.	: Bakınız
BMCRE	: Coins of the Roma Empire in the British Museum
bs.	: Baskı
Çiz.	: Çizim
Den.	: Denarius
Drh.	: Drahmi
Hmd	: Hemidrahmi
JRS	: The Journal of Roman Studies
Kat. No.	: Katalog Numarası
Kmk.	: Kontrmark
Lev	: Levha
LRBC	: Late Roman Bronze Coinage
Örn.	: Örnek
PAPhS	: Proceedings of American Philosophical Society
Pl	: Plate
RIC	: Roman Imperial Coinage
RNS	: Royal Numismatic Society
RPC	: Roman Provincial Coinage
Sest.	: Sestertius
SNG	: Sylloge Nummorum Graecorum
TİD	: Tarih İncelemeleri Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yy.	:Yüzyıl
ZfN	: Zeitschrift für Numismatik

ÖNSÖZ

Antik sikkeler ortaya çıktıkları zamandan itibaren basıldıkları dönemin veya kültürün ekonomik, sosyal, kültürel, dini vs. hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Tokat Müzesi'ndeki Roma Dönemine ait sikkeler üzerine oluşturulan bu tezde Roma Dönemi'ne ait sikkeler, Roma Dönemi Şehir sikkeleri ve Roma İmparatorluk sikkeleri olarak iki temel grupta incelenmiştir. Şehir sikkeleri bölgeler içerisindeki şehirlere göre alfabetik, İmparatorluk sikkeleri ise kronolojik olarak sıralanmıştır. Sikkelerin ön ve arka yüzlerinde yer alan betimler incelemiştir. Sikkelerin üzerinde yer alan lejandlar ve metroloji bölümü ayrı ayrı değerlendirilerek sonuçlandırılmıştır.

Tezin hazırlanmasında bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen tez danışmanım hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU'ya teşekkürü bir borç bilirim. Tezimi değerlendirerek olumlu eleştirileri ve önerileriyle beni yönlendiren değerli hocam Sayın Doç. Dr. Nurettin KOÇHAN'a ve Sanat Tarihi Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ'a da teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmamın her aşamasında bilgisine başvurduğum ve beni hiçbir zaman geri çevirmeyen değerli hocam Doç. Dr. Vedat KELEŞ'e teşekkür ederim.

Çalışmalarında bilgi birikimlerinden faydalandığım hocalarım Prof. Dr. Mehmet KARAOĞMANOĞLU, Doç. Dr. Nurettin Öztürk, Doç. Dr. Mehmet IŞIKLI, Yrd. Doç. Dr. Korkmaz MERAL, Yrd. Doç. Dr. Zerrin Aydın TAVUKÇU'ya ve her konuda yardımlarını gördüğüm çalışma arkadaşlarım Arş. Gör. Hasan KASAPOĞLU, Arş. Gör. Fevziye EKER, Arş. Gör. M. Ali YILMAZ, Arş. Gör. Berna KAVAZ, Arş. Gör. Rabia ÖZCAN'a da teşekkür ederim.

Arkeoloji ve hayata dair kendilerinden çok şey öğrendiğim Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Halim KORUCU ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Akın TEMÜR'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu çalışma öncesinde Tokat Müzesi'nden gerekli iznin sağlanmasında yardımlarını gördüğüm Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölüm Başkanı Yrd. Doç. Dr. Şengül Dilek FUL'e de teşekkür ederim.

Müze çalışmalarına izin veren başta Tokat Müze'si Müdürü Halis ŞAHİN olmak üzere, yardımlarından dolayı Arkeolog Mesude MATOĞLU ve tüm müze çalışanlarına teşekkür ederim.

Sikkelerin tanımlanmasında yardım eden Arkeolog Elif YAVUZ ve Semra KARABIYIK'a, sikkelerin fotoğraflarının çekiminde ve çizimlerde yardımcı olan değerli arkadaşlarım Arkeolog M. Ali ÖZDEMİR, Ömer KAYA ve Oğuz ARAS'a da teşekkür ederim. Ayrıca tezin yazım ve düzeltmelerinde yardımcı olan Edebiyat öğretmeni A. İhsan POLAT'a, İngilizce çevirilerde yardım eden Arş. Gör. Ensar AĞIRMAN'a ve bu süre boyunca desteklerini esirgemeyen ev arkadaşlarım Serkan AYDIN ve Necati CEYLAN'a teşekkür ederim.

Hayatımın her döneminde bana verdikleri destek ve duydukları güven için aileme, bu yorucu çalışma döneminde her zaman yanımda olup bana destek olan sözlüm Rüveyde ÇAYLAK'a sonsuz teşekkür ederim.

Erzurum 2013

Mesut CEYLAN

GİRİŞ

Çeşitli yollarla günümüze gelmiş olan sikkeler, bize Antik Dönem hakkında önemli bilgiler vermektedir. Sikkeler vasıtasıyla dönemin ekonomik yapısının yanı sıra; siyasi, dini, kültürel ve daha birçok alanlarda bilgi sahibi olmak mümkündür. Ayrıca sikkeler, arkeolojik çalışmalarda tabaka veya bulunduğu kontekst içerisinde tarihlendirme unsuru olarak da önemlidir. Bu anlamda antik sikkelerin bilimsel çalışmalara yön verdiği söylenebilir.

Ülkemiz müzelerinde, kazılar vasıtasıyla gün yüzüne çıkarılan veya define arama amaçlı kaçak kazılar ile rastlantısal olarak elde edilen çok sayıda sikke bulunmaktadır. Bu müzeler içerisinde Tokat Müzesi zengin sikke koleksiyonu ile dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Tokat Müzesi'ndeki Roma Dönemi sikkeleri incelenmiştir.

I. Amaç, Kapsam ve Yöntem

Antik Dönemde Pontos bölgesinin iç kısımlarında bulunan Tokat ve çevresinde çok sayıda antik kent bulunmaktadır¹. Tokat Müzesi bölgenin bu konumu sayesinde çok sayıda arkeolojik eser ve sikkeyi toplayabilmiştir.

Son yıllarda ülkemizde yapılan çalışmalar sayesinde Nüsmatik alanında önemli ölçüde yol kat edilmiştir. Ancak bu alanda yapılan gayretli çalışmaların yeterli seviyelere ulaştığını söylemek güçtür. Müze koleksiyonuna farklı yollarla kazandırılan Roma Dönemi sikkelerinin müze kayıtları dışında geniş kapsamlı tasnifi yapılmamıştır. Müzedeki sikkelerin birkaç yayın dışında Nüsmatik açıdan değerlendirilmemiş olması bizi bu çalışmayı yapmaya yöneltmiştir. Bu çalışmanın Nüsmatik çalışmalarına az da olsa katkı sağlaması amaçlanmıştır. Ayrıca gelecekte yapılacak daha ayrıntılı çalışmalara alt yapı oluşturması da düşünülmüştür.

1926 yılında toplanan tarihi eserlerin Gökmedrese'de depolanmasıyla kurulan Tokat Müzesi, gün geçtikçe bünyesindeki eser sayısını artırmıştır². Arkeolojik eserlerin yanı sıra sikke koleksiyonu da çeşitli zaman dilimlerine tanıklık eder niteliktedir.

¹ Gaziura (Turhal), Komana (Gümenek), Kabeira (Niksar), Zela (Zile), Amaseia (Amasya). (Strabon, *Geographica-Antik Anadolu Coğrafyası*, (Kitap: XII, XIII, XVI), (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005, XII. 3. 15, s. 27 – 30, s. 42, 43; Arrianus, *Arrianus'un Karadeniz Seyahati (Arriani Periplus Ponti Euxini)* Antik kaynaklar dizisi I, (Çev. Murat Arslan), Odin Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 120, 121; Murat Arslan, *Mitradates VI Eupator -Romanın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 22-24).

² Erişim tarihi: 20 Nisan 2013, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr>.

Bugüne kadar Tokat Müzesi’ndeki antik sikkeler üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır³. Bu alanda tezimizin ilk kapsamlı çalışma olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışma kapsamında Tokat Müzesi’nde bulunan 132 adet Roma Dönemi sikkesi irdelenmiştir. 1991 yılından önce Tokat Müzesi’nde yer alan sikkelerin çoğunun yeni açılan müzelere eser kazandırma amaçlı olarak gönderilmiş olması, çalışmamızı bu yıldan sonraki envanterleri temel alarak oluşturmamıza neden olmuştur. Ayrıca 1990 yılında müzedeki şehir sikkeleri üzerine yapılan bir çalışmanın, 1994 yılında makale⁴ şeklinde yayınlanması bizim bu tercihi yapmamızın başka bir etkenidir. Makaledeki sikkeler bu çalışma kapsamına alınmamıştır. Müzedeki iş yükü ve yoğunluk nedeniyle 2006 yılından günümüze kadar müzeye kazandırılan sikkelerin envanteri yapılmamıştır. Bu nedenle çalışmamız 1991-2006 yılları arasında Tokat Müzesi envanterindeki Roma sikkelerini kapsamaktadır. İlerleyen zamanlarda kapsam dışı bırakılmış sikkeler üzerinde detaylı bir çalışma yapılarak sonuçlarının Nümismatik camiasıyla paylaşılması düşünülmektedir.

Konunun seçilmesinin ardından müze ile gerekli yazışmalar yapılarak sikkeler üzerinde çalışma izni alınmıştır. Öncelikle müzede envanter taraması yapılmış ve konu kapsamında olan sikkeler belirlenmiştir. Üç günlük bir çalışmayla sikkelerin fotoğrafları çekilmiş, ölçüleri alınarak bir çalışma kataloğu çıkarılmıştır. Titiz bir inceleme sonucu sikkeler Roma Şehir sikkeleri ve Roma İmparatorluk sikkeleri olarak iki grupta değerlendirilmiştir. Sikkelerin ön ve arka yüzlerinde yer alan betimlerin bulunduğu bölümün ardından sikkelerin üzerlerinde yer alan lejandlar ve metrolojinin değerlendirildiği kısım gelmiştir. Çalışmanın sonucunun bulunduğu bölümün ardından kataloğa yer verilmiş ve Grafikler, Tablolar ve Haritalar kataloğun arkasında yer almıştır. Son olarak Dizin bölümü ve sikkelerin yer aldığı Resimler kısmı gelmiştir. Sikkelerin fotoğrafları fphotoshop programıyla temizlenerek yaklaşık orijinal boyutlarında resimler bölümüne yerleştirilmiştir.

³ Tokat Müzesi’ndeki sikkeler üzerine yapılan yayınlar arasında 1994 yılında yayınlanan Michel Amandry, Bernart Remy, Birsal Özcan’ın “La circulation monétaire dans le Pont à l’époque impériale à travers les collections numismatiques du Musée de Tokat” adlı makaleyi örnek gösterebiliriz. Ayrıca Ali Yalçın Tavukçu, Mesut Ceylan, “Tokat Müzesi’ndeki Helenistik Dönem Amisos (Samsun) Sikkeleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (Hamza Gündoğdu Armağanı)*, 6, (25), 2013, 529-538.

⁴ Michel Amandry, Bernart Remy, Birsal Özcan, “La circulation monétaire dans le Pont à l’époque impériale à travers les collections numismatiques du Musée de Tokat”, (Ed. Michel Amandry, Georges le Rider), *Trésors et circulation monétaire en Anatolie antique*, (ss. 119-130, Pl. XXVII-XXXIV), Bibliothèque Nationale de France, Paris 1994.

II. Araştırmalar

Günümüz Nüvizmatik araştırmaların temelini müze katalogları, özel koleksiyonlar ve benzeri kurum veya kişilerin antik sikkeleri biriktirme ve tasnifleme faaliyetleri oluşturmaktadır⁵. Bu anlamda BMC⁶, SNG⁷, RPC⁸ gibi seriler halinde oluşturulmuş kataloglardan Roma Dönemi şehir sikkeleri hakkında zengin materyaller bulunmaktadır. Roma İmparatorluk sikkeleri için RIC⁹ ve Geç Roma sikkelerinin tasnifi için LRBC¹⁰ gibi eserler kolaylık sağlamaktadır. Adı geçen kaynakların dışında değinmediğimiz çok sayıda yayın¹¹ bulunmasına rağmen, konunun çok geniş olması nedeniyle burada en temel eserlere yer vermenin uygun olacağına karar verilmiştir.

Yukarıda bahsedilen kaynaklar, Roma sikkeleri için en temel çalışmalardır. Bununla birlikte, son yıllarda ülkemiz müzelerinde bulunan sikkelerin tasniflendiği kataloglar, tezler¹² veya makaleler¹³ gibi yayınlar gerçekleştirilmiştir. Bu eserler arasında şüphesiz en önemli yeri *Sylloge Nummorum Graecorum* serilerinin Türkiye'deki Muharrem Kayhan¹⁴, Selçuk Tanrıku¹⁵ koleksiyonlarının yanı sıra Anamur¹⁶, Çanakkale¹⁷, Tire¹⁸ ve Burdur¹⁹ müzeleri katalogları tutmaktadır. Bu seriler

⁵ Ian Carradice- Martin Price, *Hellen Dünyasında Sikke*, (1988), (Çev. Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul 2001, s. 1-4; Cecile Morrisson, *Antik Skkeler Bilimi Nüvizmatik Genel Bir Bakış*, (1992), (Çev. Zeynep Çizmeli Öğün), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, s. 19-29; Oğuz Tekin, *Antik Nüvizmatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1997, s. 48-52.

⁶ *British Museum Catalogues of Greek Coins (=BMC)*, 29 ciltten oluşan ve birçok bölge sikkelerinin yer aldığı zengin kaynak kataloğudur.

⁷ *Sylloge Nummorum Graecorum (=SNG)*; Danimarka, Fransa, Almanya, İngiltere, Yunanistan, İsveç, İtalya ABD, Türkiye gibi ülkelerde seriler halinde yayınlanan katalog örnekleridir.

⁸ Adrew Burnett-Michel Amandry-Pere Pau Ripollés, *Roman Provincial Coinage. Vol. I: From the Death of Caesar to the Death of Vitellius (44 BC-AD 69)*, British Museum Press-Bibliothèque Nationale, London-Paris 1992; Adrew Burnett-Michel Amandry-Pere Pau Ripollés, *Roman Provincial Coinage II: From the Death of Vitellius to the Death of Domitianus (AD 60-96)*, British Museum Press-Bibliothèque Nationale, London 1999.

⁹ *Roman Imperial Coinage (=RIC)*, 9 bölümlük seriden oluşturulmuş, imparatorluk sikkeleri için temel kaynak niteliğindedir.

¹⁰ P. V. Hill-J. P. C. Kent-R. A. G. Carson, *Late Roman Bronze Coinage*, Spink & Son LTD., London 1960.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Oğuz Tekin, *Bibliography of Ancient Numismatics for Anatolia-Antik Anadolu Nüvizmatik Bibliyografyası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993.

¹² Anıl Taner Yılmaz, *Marmaris Arkeoloji Müzesindeki Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri* (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2006; Duygu Özlem Yalçın, *Çorum Müzesi Sikke Koleksiyonu'ndaki Roma Eyalet Sikkeleri ve Roma Dönemi Ekonomisindeki Yeri*, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008; Burada adı geçmeyen çok sayıda tez bulunmaktadır. Son yıllarda yapılmış tezlerden konuyla ilgisi bulunan birkaç örneğin ismi anılmıştır.

¹³ Bu alanda Revue Numismatique (Fransa), Numismatic Chronicle (İngiltere), American Journal of Numismatics (ABD) ve Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte (Almanya) gibi uluslararası yayınların yanı sıra, ülkemizde 1974 yılında kurulan Türk Nüvizmatik Derneğinin Bülteni'nin yayınlarını örnek verilebilir.

¹⁴ Koray Konuk, (Haz.), *The Muharrem Kayhan Collection SNG Turkey 1* Ausonius Publications, İstanbul-Bordeaux 2002.

¹⁵ Oğuz Tekin - Aliye Erol Özdzibay, (Haz.) *Ancient Coins from Mysia, Troad and Aeolis in the Collection of Selçuk Tanrıku SNG Turkey 4*, Turkish Institute of Archaeology, İstanbul 2010.

¹⁶ Oğuz Tekin - Sencan Altınoluk, (Haz.), *Anamur Museum. Vol. 1. Roman Provincial Coins SNG Turkey 2*, Turkish Institute of Archaeology, İstanbul 2007.

¹⁷ Oğuz Tekin - Sencan. Altınoluk - Funda Körpe, (Haz.) *Çanakkale Museum. Vol. 1. Roman Provincial Coins of Mysia, Troas etc SNG Turkey 3*, Turkish Institute of Archaeology, İstanbul 2009.

kapsamında yayın veya hazırlık aşamasında olan projeler de bulunmaktadır. Ayrıca müze kataloglarına örnek olarak, Yapı Kredi Koleksiyonu²⁰, Sadberk Hanım Müzesi²¹, Amasya Müzesi²² ve Erzurum Müzesinde²³ yer alan sikkelerden oluşan katalogları da sayabiliriz.

¹⁸ Oğuz Tekin - Sencan. Altınoluk - Enver Sağır, (Haz.) *Tire Museum. Vol. 1. Roman Provincial Coins from Ionia, Lydia, Phrygia, and etc. SNG Turkey 5*, Turkish Institute of Archaeology, İstanbul 2011.

¹⁹ Hüseyin Köker, (Haz.), *Burdur Museum. Vol. 1. Greek Coins from Pisidia. Part 1: Adada-Prostanna. SNG Turkey 6* Turkish Institute of Archaeology, İstanbul 2011.

²⁰ Oğuz Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şit., İstanbul 1994.

²¹ Oğuz Tekin, *Sadberk Hanım Müzesi Antik Sikkeler Kataloğu-Catalogue of the Ancient Coins in the Sadberk Hanım Museum*, Zero Prodüksiyon Lmt., İstanbul 2003.

²² Stanley Ireland, *Greek, Roman, and Byzantine Coins in the Museum at Amasya*, RNS Special Publication No. 33, London 2000.

²³ Vedat Keleş, *Erzurum Arkeoloji Müzesi Roma Sikkeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2009.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞDA SİKKE

1.1. ROMA DÖNEMİ ÖNCESİNDE SİKKE

Sikkenin icadıyla ilgili ilk bilgileri antik kaynaklardan öğrenmekteyiz. Halikarnasos'lu Heredotos²⁴ Lidyalıları kastederek ilk altın ve gümüş sikke basıp ticaret işleriyle uğraşanlar olduğunu ifade eder.

Iulius Polluks (MÖ 2. yy), Onomasticon adlı eserinde Ksenophanes'i (MÖ 6. yy. ortaları) kaynak göstererek sikkenin icadıyla ilgili halkları ve kişileri sıralamaktadır²⁵. Bahsedilen ulusların arasında Lidyalılar da vardır.

Ephesos Artemis tapınağının temelleri altından çıkan elektron sikkeler²⁶, antik kaynakların aktardığı bilgileri destekler niteliktedir. Robinson tarafından değerlendirilen bu sikkeler²⁷ MÖ 640/30 yıllarına tarihlendirilmiştir²⁸.

Sikkenin Lidyalılar tarafından icat edilmesinin ardından, hızla Batı Anadolu kentleri, Yunanistan ve Sicilya bölgelerinde yaygınlaştığını görmekteyiz. Arkaik Dönem'in sonlarına doğru Batı Anadolu'ya hakim olan Persler de sikke basmaya başlamıştır²⁹.

Arkaik Dönem de sikkeyi basan kentin arması, bazen de kent isminin baş harflerine sikkelerin ön yüzlerinde yer verilmektedir. Sikkelerin arka yüzlerinde ise düzenli **incusum**³⁰(=Çukur) yer almaktadır³¹. MÖ 6. yüzyıldan itibaren bu çukurların içerisinde resimler görülmeye başlanır³².

²⁴ Heredotos, I, 94.

²⁵ Onomasticon, 9, 83.

²⁶ Barclay V. Head, "The Coins" (Ed. D. G. Hogart), *British Museum. Excavations at Ephesus. The Archaic Artemisia (Capter V)*, London 1908, ss 74-93.

²⁷ Sikkeler üzerinde ilk incelemelerde bulunan; B. V. Head, E. Babelon ve C. Seltman ilk sikkelerin MÖ 700'den olduğunu öne sürmüştür. (Barclay V. Head, *Historia Nummorum, A Manual of Greek Numismatics*, Oxford, London 1887; Ernest Babelon, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines*, Ernest Leroux, Editeur, Paris 1907; C. Seltman, *Greek Coins*, Methuen & Co. Lmt, London 1933).

²⁸ E. S. G. Robinson, "The Date of the Earliest Coins", *NC*, XVI, 1956 s. 8; Sabahat Atlán, *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*, TTK Basımevi, Ankara 1976, s. 2, 3; Tekin, *Antik Nümismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, s. 53, 54.

²⁹ Tekin, *Antik Nümismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, s. 57.

³⁰ Kelime manası çukur olan ve ilk sikkelerde genelde arka yüzde kare çukurlar bulunurken zamanla bu çukurların içinde bazı tipler görülmeye başlanmıştır. (Ahmet Semih Tulay, *Genel Nümizmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001, s. 103).

³¹ Stefan Karwiese, *Antik Nümizmatik Giriş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1995, s. 34.

³² Atlán, s. 4.

Klasik Döneme gelindiğinde sikke basan kent sayısında artış görülür. MÖ 5. yy. sonuna doğru oluşturulan bazı birliklerin³³ sikke darbında azalmaya yol açtığı fark edilir. Yine de sikke basan kentlerin arasına, Anadolu'nun kuzey kıyılarındaki kentlerin de dahil oluşu, sikkenin yayılım alanının genişlediğini gösterir niteliktedir. Bu dönemde sikkenin üzerindeki betimlerin gelişen sanat ile paralel olarak değiştiği de gözlenmektedir³⁴.

Büyük İskender'le birlikte başlayan Helenistik Dönem de Anadolu'daki sikke darbeden şehirlerin sayısında belirgin bir artış görülür³⁵. İskender'in doğuya yaptığı seferler neticesinde, doğu dünyası da Grek etkisinde sikke basmaya başlamıştır. Bu dönemde sikke darbında köklü değişiklikler olduğu fark edilmektedir. Krallığında bir tanrı gibi saygı gören Büyük İskender'in bastığı gümüş sikkeler üzerinde bulunan Herakles betimi, zamanla kendi portresine dönüşmüştür. Sikkeler üzerinde portrelerin daha önce var olduğu düşünülse de bu akımın yaygın hale gelişinin Büyük İskender'le olduğu kabul edilir³⁶. Bu akım Büyük İskender'in ardılları tarafından da taklit edilmiş ve ilk olarak MÖ 300'de I. Ptolemaios sikkeler üzerinde kendi portresini kullanmaya başlamıştır³⁷. Daha sonra Büyük İskender'in hiçbir halefi kendi portresiyle sikke basmamıştır. MÖ 2. yy. başlarında tekrar kral portrelerinin yer aldığı sikkeler basılmaya başlanmıştır³⁸.

Antik sikkelerin önemli ölçüde değişime uğrayarak çeşitlendiği zaman, Roma Dönemi olmuştur. Bu dönem, sikkelerini Roma Cumhuriyet Dönemi, Roma İmparatorluk Dönemi, Geç Roma Dönemi ve Roma Şehir sikkeleri adıyla dört ayrı başlık altında ele alacağız.

1.2. ROMA CUMHURİYET DÖNEMİ SİKKELERİ

MÖ 753'te kurulan Roma, ilk sikkelerini MÖ 3. yüzyılda basmıştır³⁹. İtalya'da sikkeden evvel **Aes Rude** (=Ham bakır) para olarak kullanılmıştır. Ham bakırdan koparılarak oluşturulan Aes Rude'lerin ağırlıkları 2–2691 gr arasında değişmektedir.

³³ Attika-Delos Birliği: Batı Anadolu İon şehirleri, adalar ve Kuzey Yunanistan'dan oluşan, MÖ 478/77 yılında Atina tarafından kurulmuştur. Atina bu birliğe üye olan bazı kentlerin sikke basmasını yasaklamıştır. Kentler MÖ 404 yılında Peleponnes savaşından sonra tekrar sikke basmaya başlamışlardır. (Sabahat Atlan, *Grek Sikkeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993, s.32).

³⁴ Karwiese, s. 40.

³⁵ Atlan, *Grek Sikkeleri* s.44.

³⁶ Otto Mørkholm, *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri*, (1991), (Çev. Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul 2000, s. 29; Karwiese, s. 55.

³⁷ Mørkholm, s. 29, VI. 96.; Karwiese, s. 57, resim 40.

³⁸ Mørkholm, s. 29, 30

³⁹ Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 29.

Uzun süre kullanım gören Aes Rude'leri MÖ 3. yy. **Aes Signatum** (=Damgalı bakır) adındaki dökme bronz çubuklar takip etmiştir⁴⁰. 1000-1830 gr ağırlığında olan bu çubukların boyları 16-18 cm, enleri ise 9-10 cm'dir. Aes Signatum'ların üzerlerinde; kartal, boğa, fil, domuz, pegasus, kalkan, kılıç, buğday başağı, üçayaklı kazan vs. gibi betimler bulunmaktadır. Bu betimlerin bazıları tanrılarla, bazıları da tarihi olaylarla ilişkilendirilmektedir⁴¹. Aes Rude ve Aes Signatum'ların değiş tokuş aracı ve para olarak kullanımı devam ederken, MÖ 269 yılında **Aes Grave** (=Ağır bronz) adı verilen ilk sikkeler basılmıştır⁴². Roma'da ağırlık ölçüsü olan **Libral**⁴³ sistemde basılan bu sikkelerin birimi **As**'dır. Başlangıçta bir As'ın ağırlığı yaklaşık 325 gr'dır. Fakat I. Kartaca savaşı (MÖ 264-241) esnasında 270 gr'a düşmüştür⁴⁴. Alt birimlerin de bu ağırlıklara göre belirlendiği As'ların, her birimin arka yüzünde gemi pruvası yer alırken ön yüz ve değer işaretleri ise aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde olmuştur⁴⁵.

Birim:		Önyüz:	Değer İşareti:
AS	= 12 Uncia	Ianus başı	I
Semis	= 6 Uncia	Saturnus başı	S
Triens	= 4 Uncia	Minerva başı	••••
Quadrans	= 3 Uncia	Hercules başı	•••
Sextans	= 2 Uncia	Mercurius başı	••
Uncia		Bellona başı	•

II. Kartaca savaşında (MÖ 218) Romanın ekonomisi bozulmuş ve MÖ 217 yılında As'ın ağırlığı bir Semis ölçüsüne çekilmiştir. Bir As MÖ 214 yılında bir Quadrans ağırlığına, MÖ 211 yılında bir Sextans ağırlığına düşürülmüş ve nihayet MÖ 80 yılında Aes Grave darbı sona ermiştir⁴⁶.

⁴⁰ Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler, s. 18; Nezahat Baydur, Roma Sikkeleri, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993 s. 13, 14

⁴¹ Kılıç, Keltlere karşı kazanılmış zaferi, fil ise Pyrrhos savaşları ile ilişkilendirilmektedir. (Baydur, 13).

⁴² Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler s. 18.

⁴³ İtalya'da ağırlık ölçüsü olarak kullanılmıştır. Bir Libra Roma Pound'una eşit ve 327. 25 gr'dır. (George Francis Hill, A Handbook of Grek and Roman Coins, Macmillan and Co., Limited, London 1899 s. 45).

⁴⁴ Baydur, s. 14.

⁴⁵ Hill, 46; Edward A. Sydenham, The Roman Monetary System V, Vol, XVIII., RNS, London 1919 s. 8; David R. Sear, Roman Coins and Their Values, Seaby, (4. bs.), London 1988 s. 9.

⁴⁶ Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler, s. 19.

Roma'da ilk gümüş sikkeler büyük olasılıkla MÖ 269 yılında basılmıştır. İsimlerini arka yüzlerindeki tiplerden alan **quadrigatus** ve **victoriatius** adındaki gümüş sikkelerin yerini⁴⁷, MÖ 213 yılında basılan ve yaklaşık dört asır boyunca kullanılan **Denarius** adındaki gümüş sikkeler almıştır⁴⁸. Denarius, **quinarius** ve **sestertius** adındaki alt birimlerden oluşmaktadır. Her üçünün de ön yüzünde Roma başı arka yüzlerde ise, atları üzerinde giden Dioskur kardeşler yer almaktadır. Birimlerin değer işaretleri; denarius'un **X**, quinarius'ta **V**, sestertius'ta **IIS** şeklinde verilmiştir⁴⁹. Denariusların kullanımı MS 212 yılına kadar devam etmiş, bu tarihte imparator Caracalla tarafından iki denarius değerinde olan **Antoninianus** adında yeni bir gümüş sikke tedavüle sokulmuştur. MÖ 1. yüzyılda Denariusların üzerinde sikke basma işlemini yapan memurların aileleri ile ilgili tip ve yazılar yer almaktadır⁵⁰.

Roma Cumhuriyet Dönemi'nde bazı önemli olayların akabinde nadiren basılan altın sikkeler, Caesar Döneminden sonra düzenli olarak basılmaya başlamıştır. Sikkeler üzerine yaşadığı esnada portresi basılan ilk isim Caesar olmuştur⁵¹. Sikkeler üzerinde yer alan portreler, imparatorluk döneminde ön yüzlerin değişmez betimi olmuştur. Aynı imparatora ait sikkeler üzerinde çoğalan ve zenginleşen portreler, hem sikkelerin tasnifinde, hem de sanatsal değişimin algılanmasında, farklı bir dönemin habercisi olmuştur.

1.3. ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ SİKKELERİ

MÖ 31'de Actium deniz zaferini kazanan Octavianus, Roma'nın tek hakimi konumuna gelmiştir⁵². MÖ 27 yılında Senato tarafından başkomutanlık (imperator) ve Augustus (kutsal) unvanı da verilen Octavianus, devletteki tüm yetkileri kendinde toplamıştır⁵³.

Octavianusla başlayan imparatorluk dönemin de sikkelerin ön yüzlerine imparatorun veya aile üyelerinin portreleri temel öge olarak işlenmiştir. Sikke yuvarlağına yerleştirilen portrelerin kenar kısımlarında ise porteye ait isim ve unvanlar

⁴⁷ Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 30; Baydur, 14.

⁴⁸ Karwiese, s. 70.

⁴⁹ Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 29.

⁵⁰ Atlan, *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler* s. 20.

⁵¹ Atlan, s. 20, 21.

⁵² Emin. Bosch, *Eski Sikkeler Rehberi I. Bölüm Yunan-Romen-Bizantin ve Avrupa Sikkeleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1951, s. 42.

⁵³ Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008 s. 220.

yazılmıştır. Bu isim ve unvanlar arasında yer alan, imperator; **IMP**⁵⁴, caesar; **CAES**⁵⁵, augustus; **AVG**⁵⁶, pontifex maximus; **PON-MAX**⁵⁷, tribunica potestate; **TR-P**⁵⁸, consul; **COS**⁵⁹, pater patriae; **PP**⁶⁰ şeklinde yazılmıştır. Bununla birlikte Roma sikkelerinin arka yüzlerinde çok çeşitli tiplerin yer aldığını görülmektedir. Sikkelerin arka yüzünde ise genellikle; imparatorun kendisi veya ailesi, tanrı ve tanrıçalar, personifikasyonlar ve sivil binalar gibi tiplere yer verilmiştir⁶¹.

Roma imparatorluğunun en değerli parası, altından üretilen **Aureus** olmuştur. Caesar döneminden itibaren kullanılan Aureus, Nero (MS 54-68), Severus Alexander (MÖ 222-228), Philippus Arabus (MÖ 244-249) dönemlerinde ağırlık kaybetmiştir. Aureus, Gallienus (MÖ 253-268) döneminde farklı ağırlıklarda basıldığı için nerdeyse tartışarak kullanılır hale gelmiştir⁶².

Roma İmparatorluk Dönemi'nin bir diğer önemli parası ise gümüş sikkelerdir. Daha öncede belirttiğimiz gibi uzun bir süre kullanım gören denarius'lar, MS 64 yılına kadar saf gümüşten, Septimius Severus (MS 183-211) döneminde % 50 gümüş içerecek şekilde basılmıştır. Gallienus (MS 253-268) döneminde ise tamamıyla bakır olarak üretilmişlerdir⁶³.

MS 215 yılında İmparator Caracalla, **Antoninianus** adında iki drahmi değerinde yeni bir gümüş sikke basmaya başlamıştır. Antoninianusların ön yüzünde ışın taçlı imparator başı veya omuzlarından hilal motifi çıkan imparatoriçe yer almaktadır. Valerianus (MS 253-260) dönemine gelindiğinde, *antoninianus*'ların da tıpkı denariuslar gibi gümüş oranı azalmış ve % 1-2'lere kadar düşmüştür. Dış yüzeyleri ince

⁵⁴ Başkomutan anlamına gelen bu unvanı ilk kez Augustus almıştır. Ardından Vespasianus döneminden sonra bütün imparatorlar kullanmıştır. Bu unvanı taşıyanın Senato tarafından belli ve özel yetkiler tarafından donatıldığı anlamına gelir. (Karwiese, s. 77)

⁵⁵ MÖ 44 yılında Octavianus bu unvanı almıştır. Daha sonra bütün imparatorlar o mevkie yasal yollarla geldiğini ifade eden bu unvanını kullanmışlardır. (Atlan, *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler* s. 26)

⁵⁶ Bu unvanı ilk kez MÖ 27 yılında Octavianus kullanmıştır. Evrenin kutsal sahibi anlamında kullanılmıştır. Sikkeler üzerindeki yazılış sıralamasında bulunan son "G" harfi imparator sayısını belli eder. (Tulay, s. 37)

⁵⁷ Bu unvan; Roma dininin başı (=Başrahip) anlamına gelmektedir. (Zander H. Klawans, *Reading and Dating Roman Imperial Coins*, Whitman Publishing Company, Wisconsin 1959 s. 25)

⁵⁸ Tribunluk gücü; devletin sivil idaresinin gücü anlamındadır. (Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 31)

⁵⁹ Romanın en büyük memuriyetine verilen isimdir. İmparator consullerden biridir. (Klawans, s. 24)

⁶⁰ Vatanın babası anlamına gelmektedir. Augustus bu unvanı MÖ 2 yılında almıştır. (David R. Sear, *Roman Coins and Their Values Vol I*, Spink and Son Ltd., London 2000 s. 16)

⁶¹ Sabahat Atlan, *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler* s. 26.

⁶² İlk zamanlar 8. 19 gr ağırlığında basılmış olan Aureuslar MS 3. Yüzyılın ortalarında yaklaşık 5-6 gr'lara kadar düşmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Harold Mattingly, *BMCRE I*, Oxford University Press, London 1923 s. II; R. A. G. Carson, *BMCRE VI*, Oxford University Press, London 1962 s. 17.

⁶³ Atlan, *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler* s. 22.

bir gümüş tabaka ile kaplanan bu sikkelere “Beyaz Bakır” adı verilmiştir⁶⁴. Roma İmparatorluğunda değerli metallerin yanı sıra bakır ve bronz sikkeler de basılmıştır.

Bu dönemin bakırdan basılan sikkeleri **As**, pirinçten basılan sikkeleri ise **Dupondius** ve **Sestertius**’tur⁶⁵. Birimlerin ağırlıkları farklı dönemlerde değişmesine rağmen, ağırlık ve çap olarak en büyük ebatlara sahip birim *sestertius*’tur. *Dupondius*, *sestertius*’tan daha küçük boyutlarda üretilmiştir. Pirinçten üretilen sikkelerin en küçük boyutlusu ise *as* olmuştur⁶⁶. Roma İmparatorluğu içerisinde bahsi geçen sikkelerinin yanı sıra nadir olarak basılan sikkeler de olmuştur. İmparatorluk bünyesinde basılan sikkelerin birim ve değer karşılıkları aşağıdaki gibidir⁶⁷.

1 Altın Aureus	= 25 gümüş Denarius
1 Altın Quinarius	= 12,5 gümüş Denarius
1 Gümüş Denarius	= 16 bakır As
1 Gümüş Quinarius	= 8 bakır As
1 Pirinç Sestertius	= 4 bakır As
1 Pirinç Dupondius	= 2 bakır As
1 Bakır As	= 4 bakır Quadrans
1 Pirinç Semis	= 2 bakır Quadrans
1 Bakır Quadrans	= 0,25 As

MS 3. yüzyılın ikinci yarısında bozulan para sistemini düzeltmek için birçok sikke reformu geliştirilmiştir. Bu reformları Geç Roma sikkeleri başlığı altında irdelleyeceğiz.

1.4. GEÇ ROMA DÖNEMİ SİKKELERİ

Gallienus (MS 253-268) ve Aurelianus (MS 270-275) Dönemlerinde yapılan sikke reformlarından sonuç alınamamış, yüksek enflasyon nedeniyle bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. MS 284 yılında İmparator Diocletianus yeni bir sikke reformu gerçekleştirmiştir. Her alanda reform gerçekleştiren Diocletianus, **Argenteus** adında yeni bir gümüş sikke bastırmıştır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi, tamamıyla bakır

⁶⁴ Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler s. 22; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 30.

⁶⁵ Latince “Altın renkli bakır” anlamındadır. Bakıra %20 çinko karıştırılarak oluşturulan bu sikkelere Pirinç(*Orichalcum*) adı verilir. (Tulay, s. 153)

⁶⁶ Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 30

⁶⁷ Harold Mattingly, *BMCRE I* s. II; Sear, *Roman Coins and Their Values Vol I*, 2000 s. 16.

haline gelen *antoninianus*'un yerine yaklaşık 10 gr ağırlığında **Follis** adında yeni bir bakır sikke tedavüle sokulmuştur⁶⁸. Zamanla ağırlıkları düşen follisler MS 4. yüzyılda tedavülden kalkmıştır. Solidusların yerine büyük bakır anlamına gelen **Pecunia Maiorina** ve **Centenionalis** adında bakır sikkeler basılmıştır. I. Anastasius (MS 491-518) Dönemi'nde tekrar basılan solidus'ların üzerinde **M**, **K** gibi değer işaretleri yer almıştır⁶⁹.

I. Constantinus uzun süre imparatorluğun altın sikkesi olan auresus'ların yerine **Solidus** adında yeni bir altın sikke tedavüle sokmuştur. Aureusların yanında basılmaya devam eden soliduslar ilerleyen dönemlerde basılan Bizans sikkeleriyle de kullanılmıştır⁷⁰.

Geç Roma Döneminde sikkelerin kesim kısmında⁷¹ basıldığı şehir, darphanesini bazen de darphane şubesini de gösteren harfler yer almaya başlamıştır. Tek ya da birkaç harften oluşan darphane işaretlerinden bazıları şöyledir⁷².

Alexandria	: ALE, SMAL
Antiochia	: AN, ANT, SMAN
Constantinapolis	: C, CON, CONS, CONOB
Kyzikos	: CM, CVZ, K, SMK
Hreakea	: H, HT, HERAC, SMH, SMHT
Lugdunum	: LG, LP, LVG, LVGD
Nicomedia	: MN, NIC, SMN
Roma	: R, RM, ROMA, SMR
Siscia	: SIS, SISC, SM,
Thessalonica	: TS, TES, THS, SMTS

Bunların yanı sıra **SM** (=Sacra Moneta) gibi standart şekilde bulunan harfler de vardır⁷³. Bu dönemde imparator unvanlarının yazılışı da farklılaşmıştır. Örneğin **DN**;

⁶⁸ Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler s. 28, 29.

⁶⁹ Atlan, s. 28, 29; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 32.

⁷⁰ Sabahat Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler s. 28.

⁷¹ Kesim kısmı = Sikkede resmin olduğu bölüm ve zemin çizgisinin altındaki alana verilen isimdir. (Karwiese, s. 18, Çiz. 3; Tulay, s. 116).

⁷² David R. Sear, *Roman Coins and Their Values Vol I.*, 2000 s. 70,71.

Dominus Noster (=Efendimiz) gibi harfler sikkelerde yer almaya başlamıştır⁷⁴. Sikkelerin ön yüzlerinde imparator portrelerinin işlenişi devam ederken MS 4. yüzyılda yavaş yavaş portrelerdeki hatların bozulduğu dikkat çekmektedir. İmparator portrelerinde boncuklu diademler, nimbus, süslü miğferler, süslü elbiseler yer alırken, II. Constantius'dan (MS 337-361) itibaren görülen cepheden tasvirler, Bizans sikkelerinin başlıca şekillerini yansıtır niteliktedir⁷⁵.

1.5. ROMA DÖNEMİ ŞEHİR SİKKELERİ

Roma İmparatorluk döneminde özellikle Anadolu, Suriye, Mısır ve nispeten Kuzey Afrika gibi bölgelerde basılan sikkeler, Roma Dönemi şehir sikkeleri adı altında değerlendirilmektedir. Roma hakimiyetindeki vasal krallıkların, imparatorluğa bağlı eyaletlerin ve şehirlerin bastığı sikkelerin üzerlerindeki yazılar Grekçedir⁷⁶. Üzerindeki yazılar nedeniyle bu sikkelere “*Grek İmparatorluk Sikkeleri*” denmesine rağmen⁷⁷, az da olsa Latince yazılı örneklerin oluşu bu tabirin doğru olmadığını göstermektedir.

MÖ 1. yüzyıldan itibaren özellikle Augustus döneminde basılmaya başlanan şehir sikkelerinin basımı, MS 3. yüzyıla kadar sürmüştür. Bu dönemde imparatorun izniyle sikke basan şehirlerin sayısı yaklaşık 500 civarındadır⁷⁸. İmparatorluğun doğu bölgelerinde durum böyleyken, batıda şehir sikkesi darp edilmesine MS 1. yüzyıl içerisinde son verilmiş ve bu bölgelerde imparatorluk sikkeleri kullanılmıştır⁷⁹. Diocletianus (MS 284-305) zamanında şehir darplarının tamamı kaldırılmış, yerine bölgesel darphaneler kurularak standart sikkeler basılmaya başlanmıştır⁸⁰.

⁷³ Sacra Moneta (=SM): Kutsal darphane veya devlet darphanesi anlamına gelmektedir. Sikkeler üzerinde MS 4. yüzyılın başlarından itibaren yaygın olarak ve özellikle Geç Roma Döneminde darphane işaretlerinden önce sıkça kullanılmıştır. (Karwiese, s. 107; Tulay, s. 143, 176).

⁷⁴ Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler s. 29; Oğuz Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 32.

⁷⁵ Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler s. 29

⁷⁶ Bosch, s. 67.

⁷⁷ Tom B. Jones, “A Numismatic Riddle: The So-Called Greek Imperials”, *PAPhS*, Vol 107, 4, Ağustos 1963, s. 308; Kenneth W. Harl, *Civic Coins and Civic Politics in the East A.D. 180-175*, University of California Press, London 1987, s. 12

⁷⁸ Kevin Butcher, *Roman Provincial Coins; An Introduction to the Greek Imperial*, Seaby, London 1988 s. 9; Christopher J. Howgego, *Greek Imperial Countmarks: Studies in the Provincial Coinage of the Roman Empire*, RNS Special Publication No. 17, London 1985, s. 1x.

⁷⁹ Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler s. 23.

⁸⁰ Christopher J. Howgego, *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi*, (Çev. Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul 1998, s. 12.

Şehirlerde yaşayan halk için özgürlük ve medeniyetin göstergesi olan sikke darbı, ekonomik nedenlere bağlı ihtiyacı karşılamak için basılmış olmalıdır⁸¹. Ancak bu sikkeler sadece basıldığı şehirde değil, farklı bölge veya şehirlerde de kullanılmıştır.

Şehirlerin bastığı sikkelerin ön yüzlerinde bazen kent tanrıçası, çoğu zaman zorunlu şekilde İmparator portresi bulunurken arka yüzlerde şehir veya şehirde yaşayan halkla ilgili öğeler yer almaktadır⁸². Bu açıdan sikkeler sayesinde Roma hakimiyetindeki şehirlerin dini, sosyal, ekonomik vb. yönleri ile ilgili önemli bilgiler edinmekteyiz⁸³.

Ön yüz kalıplarında yapılan incelemeler, farklı şehirlerin sikkelerinde aynı kalıbın kullanıldığını göstermektedir⁸⁴. Bunun nedeni, olasılıkla ya seyyar darphanelerin ön yüz kalıbını birçok şehrin kullanmış olması ya da şehirlerin belli merkezlerde sikkelerini bastırmış olmasıdır.

Şehir sikkelerinin basımında ana metal bronzdur. Ancak Syria’da Antiocheia, Kapadokya’da Kaisareia, Mısır’da Alexandreia gibi şehirlerin, bazı ekonomik nedenlerden gümüş sikke basmalarına izin verilmiştir. Ayrıca Anadolu’nun batısında MÖ 2. yy’dan itibaren basılan gümüş Kistophor’ların basımına Roma hakimiyetindeyken de devam edilmiştir⁸⁵. Eyaletlerin bünyesinde basılan gümüş sikkelerin yanı sıra, Roma’ya bağlı Bosporos Krallığının bastığı altın ve gümüş sikkeler de bulunmaktadır. Bu sikkelerin basımına, I. Constantinus (MS 306-337) döneminde son verilmiştir⁸⁶.

Şehir sikkeleri bünyesinde değerlendirilen *Homonoia* sikkeleri de Roma sikkeleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Helence “fikir birliği, antlaşma-uyuşma” anlamına gelen homonoia, kökenleri Helenistik Dönem’e kadar uzanan ve Roma Dönemi’nde de kentler arasında antlaşmaları temsil eden bir sikke tipidir⁸⁷. Homonoia sikkelerinin

⁸¹ Howgego, *Greek Imperial Countrmarks: Studies in the Provincial Coinage of the Roman Empire*, s. 89, 90; Yalçın, s. 29, 30.

⁸² Peter R. Franke, *Roma Döneminde Küçükasya – Sikkelerin Yansımasında Yunan Yaşamı*, (1968), (Çev. Nezahat Baydur, Banu Theis-Baydur), Ege Yayınları, İstanbul 2007 s. 11, 12.

⁸³ Atlan, *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler* s. 23; Christopher J. Howgego-Volker Heuchert-Andrew Burnett, *Coinage and Identity in the Roman Provinces*, Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 2, 4.

⁸⁴ Kalıp paylaşımına ilişkin kapsamlı bilgi için bkz. Konrad Kraft, *Das System der Kaiserzeitlichen Münzprägung in Kleinasien*, Gerb. Mann Verlag, Berlin 1972.

⁸⁵ Bosch, s. 68; Zerrin Aydın Tavukçu, “Erzurum Müzesi’nden Bir Gurup Sikke”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (8), 2002, 89-108, s. 91

⁸⁶ Atlan, *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler* s. 23.

⁸⁷ Filiz Dönmez Öztürk, *Roma Çağı Küçükasya Kentleri Arasında Homonoia Anlaşmaları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2006, s. 7, 16, 17.

temel özelliği iki veya daha fazla şehrin bir araya gelerek darp ettirmeleridir. Bu sikkelerin ön yüzlerinde Roma İmparatoru, arka yüzlerinde ise sikkeyi basan şehir ve şehrin vatandaşlarını temsil eden yazı veya figürler yer almaktadır. Bazen de arka yüzlerde şehirlerin tanrı veya tanrıçalarının resmedildiği görülmektedir⁸⁸.

Bu sikkeler şehirlerin arasındaki anlaşmaları ifade etmesine rağmen, Roma'dan unvan ve onur payesi almak için çatışan şehirlerin varlığı da bilinmektedir. Bu şehirler imparatorlardan alacakları ekonomik ve siyasi ayrıcalıklar veya statü unvanları için birbirleriyle yarışırcaasına mücadele etmişlerdir⁸⁹. Senato veya imparator tarafından şehirlere verilen unvanların bazıları; *Prote* (=Birinci), *Metropolis* (=Başşehir), *Neokoros*⁹⁰ (=Tapınak Bekçisi veya İmparator için tapınağı olan) gibi unvanlardır⁹¹. Sikkelerin ön yüzlerinde bulunan imparator unvanları ve kısaltmalarının arasında ise bazıları aşağıda verildiği gibidir⁹²:

Unvan:	Kısaltılmış hali:	Latincesi:
ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ	ΑΥΤ veya ΑΥΤΟΚ.	IMPERATOR
ΚΑΙΣΑΡ, ΚΑΙCΑΡ	Κ veya ΚΑΙ	CAESAR
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	ΑΥΓ	AVGVSTVS
ΣΕΒΑΣΤΟΣ	ΣΕΒ	AVGVSTVS
ΣΕΒΑΣΤΗ	ΣΕΒ	AVGVSTA
ΥΠΑΤΟC	-	CONSVL
ΕΥCΕΒΗC	ΕΥC	PIVS
ΕΥΤΥΧΗC	ΕΥΤΥ	FELIX

Birimlerin genelde belirtilmediği⁹³ şehir sikkelerinin üzerinde tarihlememize yardımcı ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadeler vasıtasıyla bazen imparatorun iktidar yılını

⁸⁸ Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 33; Öztürk, s. 23.

⁸⁹ Franke, s. 23, 24; Howgego, *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi*, s. 99.

⁹⁰ Augustus Actium Deniz zaferinden sonra Asia Eyaletinde Pergamon ve Bithynia Eyaletinde Nikomedia şehirlerine neokoros unvanını vermiştir. (Barbara Burrell, *Neokoroi Greek Cities and Roman Emperors*, Cincinnati Classical Studies Brill, Boston 2004, s. 19) Ayrıca imparator kültü olan şehirler için bkz. Simon R. F. Price, *Ritüel ve İktidar Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü*, (1984), (Çev. Taylan Esin), İmge Kitabevi, Ankara 2004.

⁹¹ Öztürk, s. 31.

⁹² David R. Sear, *Greek Imperial Coins and Their Values*, Seaby, London 1982 s. xi; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 33.

⁹³ Khios'un bastığı sikkeler üzerinde *assarion* biriminde basıldığını gösteren işaretler vardır. Ayrıca MS 3. yüzyıl da Anadolu'nun güney kıyılarında *assarion* biriminde basılmış örnekler vardır. (Sear, *Greek Imperial Coins and Their Values*, s. xxii; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 33.

tespit edip sikkenin basım tarihini kesin olarak tarihleyebilmekteyiz. Bazen de bu sikkeler şehirlerin kabul ettiği eralar⁹⁴ yoluyla tarihlenebilmektedir. Fakat her şehir için aynı era'dan söz etmek mümkün değildir. Sikkeler üzerindeki önemli eralar arasında; MÖ 312 Seleukos erası, MÖ 64 Pompeius erası, MÖ 49/48 veya MÖ 47 Caesar ve MÖ 31 Actium eraları sayılabilir⁹⁵. Tarihlerin önünde genelde **ΕΤΟΥΣ** veya kısaltılmış **ΕΤ**, **Ε** şeklinde (=Grekçe yılı anlamına gelen) ifadeler bulunmaktadır. Sikkeler üzerinde yer alan Greekçe rakamların bazılarını şöyle sıralayabiliriz⁹⁶:

1 = Α	6 = Σ	20 = Κ	70 = Ο	300 = Τ
2 = Β	7 = Ζ	30 = Λ	80 = Π	400 = Υ
3 = Γ	8 = Η	40 = Μ	90 = Ϙ	500 = Φ
4 = Δ	9 = Θ	50 = Ν	100 = Ρ	600 = Χ
5 = Ε	10 = Ι	60 = Ξ	200 = Σ (C)	

Bu sistemde **ΣΜΕ** veya soldan sağa **ΕΜΣ** şeklindeki ifade = 245 sayısına denk gelmektedir.

⁹⁴ Tarih veya devir anlamına gelmektedir. Önemli olayların başlangıç kabul edilmesiyle oluşturulan takvimdir.

⁹⁵ Franke, s. 16; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 33.

⁹⁶ Sear, *Greek Imperial Coins and Their Values*, s. xxv.

İKİNCİ BÖLÜM

TOKAT MÜZESİ ROMA DÖNEMİ SİKKELERİ

2.1. ŞEHİR SİKKELERİ

Tokat Müzesi'ne farklı yollarla kazandırılan sikkelerin büyük çoğunluğu bölgede bulunan antik kentlere aittir. Az sayıda da olsa farklı bölgelerin şehir sikkeleri de bulunmaktadır. Çalışmaya konu olan eserler arasında 75 adet şehir sikkesi bulunmaktadır. Kuzeyden güneye sıralanan bölgeler ve bu bölgelere ait şehir sikkeleri alfabetik olarak sıralanmıştır. Şehir darpları içerisinde değerlendirdiğimiz birlik sikkelerine öncelik verilmiştir.

2.1.1. Pontos Birliği

MÖ 67 yılında VI. Mithradates'i mağlup eden Pompeius MÖ 64 yılında Amisos'a gelmiş ve bazı siyasal düzenlemeler yapmıştır. Pontos Bölgesini Bithynia Eyaletiyle birleştirerek Bithynia-Pontos Eyaletini meydana getirmiştir⁹⁷. Pompeius, Pontos Bölgesini on bir şehre ayırarak bazı şehirlerin isimlerini de değiştirmiştir⁹⁸.

Bu şehirlerin arasında öne çıkan, Amaseia ve Neokaesareia⁹⁹ olmuştur. İki şehir de Roma İmparatorluk Dönemi'nde farklı unvan ve onurlandırılmalara sahip olmuştur¹⁰⁰. Şehirlerin arasındaki unvan yarışının belgelerini çoğu zaman sikkeler üzerinde de görmek mümkündür¹⁰¹. Pontos Birliğini temsil eden ve 'Koinon Sikkeleri' olarak isimlendirilen sikkeleri, Pontos Eyaleti adına Neokaesareia şehri darp etmiştir¹⁰².

Katalogda 1, 2, 3, 4, 5 numara ile sıralanan sikkeler Pontos Birliği sikkeleridir. Kat. No. 1, 2, 3' dekiler İmparator Marcus Aurelius (MS 161-180) Dönemindendir. Kat. No. 4-5'deki sikkeler ise, Lucius Verus (MS 161-169)'a aittir. Bu sikkelerin arka yüzlerindeki lejantta yer alan **KOINON ΠONTOY** ibaresi, Pontos Birliğine işaret

⁹⁷ Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği ve Pompeius'un Siyasal Düzenlemeleri", *TİD*, XIII, 1998, s. 165; Arslan, *Mithradates VI Eupator -Romanın Büyük Düşmanı*, s. 484.

⁹⁸ Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği ve Pompeius'un Siyasal Düzenlemeleri", s. 166.

⁹⁹ Pontos Krallığı Döneminde 'Kabeira' olan kentin ismi, Pompeus döneminde yapılan siyasi düzenlemelerle 'Diospolis' olarak değiştirilmiş ve daha sonrada Neokaesareia ismini almıştır.. (Franz Cumont-Eugène Cumont, *Studia Pontica II: Voyage d'exploration archéologique dans le Pont et la Petite Arménie*, Bruxelles 1906, s. 259-261; David Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Christ Vol. II*, Princeton University Press, New Jersey 1950, s. 1071 dn. 11)

¹⁰⁰ İki şehirde Pontos eyaletinin Metropol kenti olarak anılmaktadır. Ayrıca önemli bir ayrıcalık olan 'Neokor' unvanını, Amaseia ilk olarak Marcus Aurelius zamanında almıştır. Neokaesareia ilk Traian aldığı bu ünvanı ikinci kez Severus Alexander zamanda ikinci kez almıştır. (Burrell, s. 206, 208, 210; Price, s. 436)

¹⁰¹ Zeynep Çizmeli Ögün, "Roma Döneminde Anadolu Kentleri Unvan Yarışında İç Pontos", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 185, Mayıs 2009 s. 72, 73.

¹⁰² Franke, s. 14.

etmektedir. Sikkelerin ön yüzlerinde imparator portresi bulunurken, arka yüzünde dört sütunlu tapınak betimine yer verilmiştir.

2.1.2. Pontos

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Pontos, MÖ 64 yılında Pompeius tarafında Bithynia eyaleti ile birleştirilmiştir. Bithynia-Pontos Eyaleti Augustus Dönemi'nden Traianus Dönemi'ne kadar Roma Senatosu'na bağlı bir eyalet olarak kalmıştır. MS 110 yılında Traianus (MS 98-117) zamanında İmparator eyaleti olan Pontos, Antonius Pius (MS 138-161) Dönemi'nde tekrar senato eyaleti olmuştur. Marcus Aurelius (MS 161-180) Pontos'u senatonun sorumluluğundan alarak tekrar imparator eyaleti konumuna getirmiştir¹⁰³.

Roma İmparatorluk döneminde eyalette bulunan birçok şehir, sikke darp etmiştir. Müzede yaptığımız çalışma kapsamında, 52 adet sikkenin Pontos Bölgesi'ndeki şehirlere ait olduğu tespit edilmiştir. Bu şehirlerin sikkeleri şu şekilde sıralanabilir. Amaseia'dan dört adet (Kat. No. 6, 7, 8, 9), Komana'dan iki adet (Kat. No. 10, 11), Neokaesareia'dan otuz üç adet (Kat. No. 12-44), Nikopolis'ten iki adet (Kat. No. 45, 46), Sebastopolis'ten sekiz adet (Kat. No. 47-54), Trapezus'tan iki adet (Kat. No. 55, 56) ve Zela'dan iki adet (Kat. No. 57, 58) örnek bulunmaktadır. Bu sikkelerin hangi imparator dönemine ait olduğu tablo 1'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 1'den anlaşılabacağı üzere, Tokat Müzesi'nde ki şehir sikkelerinin en çoğu Nekaesareia aittir. İkinci sırada ise Sebastopolis kenti gelmektedir. Ancak bizim ele aldığımız sikkelerden yola çıkarak bölge içerisinde en çok sikke darbeden şehri tespit etmemiz güçtür. Sonuç kısmında müzede bulunan sikkelerin tamamına yönelik yorumların yanı sıra, çevre müzelerdeki verilerle de karşılaştırma yapılarak daha sağlıklı çıkarımlar elde etmeye çalışacağız.

2.1.3. Kappadokia

Roma'nın Anadolu'ya hakim olmasının ardından, Kappadokia Krallığı uzun bir süre Roma'ya bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. Toprakları MS 17 yılında Kral Arkhelaos'un ölümüyle Augustus tarafından ilhak edilerek Kappadokia Eyaleti

¹⁰³ Magie, s. 597, 662; A. J. Marshall "Pompey's Organization of Bithynia-Pontus: Two Neglected Texts", *JRS*, Vol. 58, Part 1 ve 2, 1968, s. 103, 104, 105; Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'daki Roma Garnizonları", *TİD*, XVII, 2, Aralık 2003, s. 84, 85.

kurulmuştur¹⁰⁴. MS 74 yılında Galatia Eyaleti ile birleştirilmiş fakat MS 113 yılında bu eyaletten ayrılarak yeniden eyalet konumuna getirilmiştir¹⁰⁵.

Eyaletin önemli şehirlerinden olan Kaisareia¹⁰⁶ Tiberius Dönemi'nden (MS 14-37) Trebonianus Gallus (MS 251-253) Dönemine kadar sikke darp etmiştir¹⁰⁷. Diğer şehirlerden farklı olarak, gümüş sikkeler de darp eden Kaisareia, sikkeler üzerindeki Argaios (Erciyes dağı) motifiyle dikkat çekmektedir.

Değerlendirdiğimiz sikkeler arasında az sayıda Kaisareia sikkesi olmasına rağmen bu sikkeler, farklı dönemleri ve tipleri yansıtmaları sebebiyle önem arz etmektedirler. Kataloğumuzda bulunan 11 adet Kaisareia sikkesinden; Kat. No. 59 Traianus'a (MS 98-117), Kat. No. 60, 61 ve 62 Hadrianus'a (MS 117-138), Kat. No. 63 ve 64 Antonius Pius'a (MS 138-164), Kat. No. 65, 66, Septimius Severus'un karısı Julia Domna'ya, Kat. No. 67 ve 68 Severus Alexander'a (MS 222-235) aittir. Kat. No. 69'daki sikkenin ise dönemi tespit edilememiştir. Şehrin sikkeleri arasında gümüş sikkeler de mevcuttur. Kat. No. 64 67, 68 ve 69'daki sikkeler bronzdan, diğerleri ise gümüşten darp edilmiştir. Sikkelerin metrolojik ve tipolojik değerlendirmelerine daha sonra değineceğimiz için burada ayrıntıya girmeyeceğiz.

2.1.4. Phrygia

Günümüzde Ankara, Eskişehir, Afyonkarahisar ve Kütahya şehirlerini içine alan bölge, Antik Dönem de Phrygia Bölgesi olarak anılmaktadır. MÖ 7. yüzyılda Phrygia uygarlığının Kimmerler tarafından yıkılmasının ardından bölgenin ismi aynı kalmıştır¹⁰⁸. Bölge, Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Roma'ya bağlı kalan krallıklara verilse de zaman zaman senatoya bağlanmıştır. MÖ 3. yüzyılda Asia Eyaletinden ayrılarak eyalet konumuna getirilmiş ve bu konumunu imparator Diocletianus (MS 284-295) zamanına kadar korumuştur¹⁰⁹.

İrdelenen sikkeler arasında Phrygia Bölgesi'nde yer alan Dorylaion şehrine ait 1 adet (Kat. No. 70) sikke bulunmaktadır. Roma ve Bizans Dönemi'nde sıcak su

¹⁰⁴ Magie, s. 594; Alan K. Bowman- Edward Champlin-Andrew Lintott, *The Cambridge Ancient History Vol X*, (2. bs.), Cambridge University Press, United Kingdom, 1992 s. 153.

¹⁰⁵ W. Mitchell Ramsay, "Studies in the Roma Province Galatia", *JRS*, Vol. 16, 1926, s. 111; Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", *TİD*, 38, 2005, s. 20.

¹⁰⁶ Eski adı *Mazaca*'dır. İmparator Tiberius (MS 14-37) zamanında *Kaisareia* olarak değiştirilmiştir. (Head, *Historia Nummorum, A Manual of Greek Numismatics*, s. 633; Charles Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi III*, (1862), (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002 s. 59.

¹⁰⁷ Head, *Historia Nummorum, A Manual of Greek Numismatics*, s. 633.

¹⁰⁸ Veli Sevin, *Anadolu Tarihi Coğrafyası I*, TTK Yayınevi, Ankara 2001, s. 193, 194, 195.

¹⁰⁹ Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", s. 16, 17, 22.

kaynaklarıyla adını duyurmuş olan Dorylaion şehrine ait bu sikke¹¹⁰, III. Gordianus Döneminde basılmıştır. Sikkenin arka yüzünde şehrin ismi **ΔOPYΛΑΕΩΝ** şeklinde yazılmıştır.

2.1.5. Ionia

Bölgenin ismi MÖ 10. ve 9. yüzyıllarda Batı Anadolu'ya yapılan göçlerden sonra Ionia şeklinde anılmaya başlamıştır. MÖ 7. yüzyılda şehir devletleri şeklinde doğrudan demokrasi ile yönetilen bölge, 'Panionion' adında 12 şehrin oluşturduğu bir birliğe sahne olmuştur¹¹¹. Ionia, MÖ 133 yılında Pergamon Kralı III. Attalos'un vasiyetiyle Roma yönetimine girmiştir. Romanın *Provincia Asia* adında Anadolu'daki ilk eyaletin sınırları içindeki şehirler, etkinliklerini korumuş ve sikke basmaya devam etmişlerdir¹¹².

Tokat Müzesi'nde bulunan şehir sikkelerin geneli Bithynia-Pontos Eyaleti'ndeki antik kentlere aittir. Buna rağmen içlerinde Ephesos (Kat. No. 71) ve Smyrna (Kat. No. 72) şehirlerine ait sikkeler de bulunmaktadır. Bu sikkeler Tokat ili sınırları içinde bulunmuştur. Sikkelerin buluntu yerlerinin doğruluğu şüpheli olsa da bu sikkelerin antik dönemde farklı şehirlerde kullanıldığını kanıtlar niteliktedir. Sikkelerin Tokat civarında bulunuşu, ticari faaliyetler ve eyaletin Anadolu ekonomisindeki etkin konumu ile açıklanabilir.

Kat. No. 71'de yer alan sikke Augustus döneminde darp edildiği, arka yüzündeki **AVGVSTVS** lejandından açıkça görülmektedir. Fakat sikkenin Ephesos şehrinde basıldığı ihtilafıdır¹¹³. Asia eyaletinde basıldığı varsayılan bu sikkeleri de şehir sikkeleri olarak değerlendirdik¹¹⁴.

Kat. No.72'de incelenen sikkenin ise, Smyrna şehirde basıldığı, ön ve arka yüzdeki şehir ve halkın ismine işaret eden **CMYPNA** ve **CMYPNAIWN** lejandlarından anlaşılmaktadır. Sikkenin üzerinde imparatoru veya tarihi gösteren bir öge yoktur. Sikkenin basım tarihi için; MS 175-200 önerilirken¹¹⁵, MS 2. yüzyıl ve

¹¹⁰ Sevin, *Anadolu Tarihi Coğrafyası I*, s. 210; Texier, 332.

¹¹¹ Sevin, *Anadolu Tarihi Coğrafyası I*, s. 81, 82.

¹¹² Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", s. 14.

¹¹³ Kat. No. 71'de sikkeye referans verilen kaynakların neredeyse tümünde Ephesos şehrinde basıldığına yönelik kanı soru işareti (?) ibaresi eklenerek ifade edilmiştir.

¹¹⁴ Adrew Burnett-Michel Amandry-Pere Pau Ripollès, *Roman Provincial Coinage Vol. I*, British Museum Press, London 1992, s. 379.

¹¹⁵ *SNG Hunterian I*, 1550-1552.

sonrası gibi genel tarihler de verilmektedir¹¹⁶. Hatta Antonius Pius (MS 138-161) zamanını önerenler de vardır¹¹⁷.

2.1.6. Kilikya

Strabon'un ifadesiyle¹¹⁸ Kilikya Bölgesi, Dağlık (Trakheia) ve Ovalık (Pedias) olmak üzere iki bölümden oluşmakta ve Alanya'dan (Korakesion) İskenderun Körfezi ve kuzeyinde, Torosların bulunduğu alanı içine almaktadır. Bölge MÖ 2. yüz yılda otorite boşluğu sebebiyle korsanların üssü haline gelmiştir¹¹⁹. MÖ 102 yılında Kilikya'daki korsanlarla mücadele etmek için Roma Senatosu tarafından görevlendirilen Marcus Antonius'un görev alanı olarak kullanılan bölge, eyalet konumuna, MÖ 92 yılında yine aynı amaçla gelen Sulla ile gelmiştir¹²⁰. Pompeius, MÖ 67 yılında eyalette yeni düzenlemeler yapmıştır. Roma eyaleti olan Kilikya Bölgesi'ndeki kentlerin bazıları otonom sikke darp etmiştir¹²¹. Bu kentlerden biri olan Anemorion'un (Anamur), Roma İmparatorluk Dönemi'nde, Titus'tan (MS 79-81) Valerianus'a (MS 253-260) kadar sikke bastığını görülmektedir¹²².

Katalogumuzda Anemorion sikkelerinden sadece bir örnek (Kat. No. 73) bulunmaktadır. I. Valerianus'a (MS 253-260) ait olan bu sikkenin ön yüzünde imparatorun ışın taçlı başı bulunurken, arka yüzünde Dionysos ayakta durur pozisyonda betimlenmiştir.

2.1.7. Syria

Hellenistik krallıkların ardından Pompeius'un MÖ 64/63 yılında Tignaresi yenmesiyle Roma Cumhuriyeti eyaleti olan Syria Bölgesi, Augustus Dönemi'nde imparatorluk eyaleti yapılmıştır¹²³. Bölgenin en önemli şehri şüphesiz Antiocheia'dır. Çeşitli tiplerde sikke basan şehir, imparatorluk sikkelerine benzeyen arka yüzlerde çelenk içinde SC harflerinden oluşan bronz sikke serileri basmaya başlamıştır. Bu

¹¹⁶ SNG Cop Ionia III, 1271.

¹¹⁷ SNG v. Aul. Ionien, 2175.

¹¹⁸ Strabon, XIV, 5, 1, 2, 3, s. 254-256.

¹¹⁹ Mehmet Özseit, "Anadolu'da Hellenistik Dönem ve Roma Egemenliği", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* 2, Görsel Yayınlar, İstanbul 1982, s. 358.

¹²⁰ Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", s. 17; Mehmet Kurt, "Roma Cumhuriyeti Yönetiminde Kilikya Bölgesi ve Yerel Güçler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XI, 1, Haziran 2009, s. 120.

¹²¹ Head, *Historia Nummorum, A Manual of Greek Numismatics*, s. 598; Kurt, 2. 125;

¹²² Head, *Historia Nummorum, A Manual of Greek Numismatics*, s. 599.

¹²³ Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MÖ 27- MS 192)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2052, İstanbul 1976, s. 49.

seriler MS 3 yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir¹²⁴. Bölgede geniş bir alana sirküle edilen sikkelerin, imparatorluk sikkelerine benzerliği dikkat çekicidir¹²⁵.

Mısır ile Toroslar arasında kullanım gören bu sikkeler ticaret vasıtasıyla çok farklı alanlara yayılabilmiş¹²⁶ ve Tokat'ta bulunan bir örnek katalogumuzda yerini almıştır. Kat. No. 74'deki Antiocheia sikkesinin ön yüzünde İmparator Nero'nun (MS 54-68) portresi sikkeyi tarihlememize yardımcı olmaktadır. Ön yüzünde bulunan yazıların okunamaması nedeniyle portre üzerinden tahmin yürütülmüştür. Sikkenin arka yüzünde daha önce ifade ettiğimiz gibi sikke yuvarlağının nerdeyse tümünü kaplayan Defne çelengi ve ortasında SC harfleri görülmektedir.

2.2. İMPARATORLUK SİKKELERİ

Bu bölümde, katalogda kronolojik şekilde sıralanan Roma imparatorlarının ve ailelerinin kısa biyografilerine yer verilmiştir. Katalogda temsil edilen imparatorlar başlıkların altında parantez içinde belirtilmiştir.

2.2.1. Augustus (MÖ 27-MS 14)

(Kat. No. 71, 76)

MÖ 23 Eylül 63'te Roma'da dünyaya gelen Caius Octavius, sonradan Augustus ismini almıştır. Annesi, Iulius Caesar'ın kız kardeşi olan Atia'dır. MÖ 44 yılında Caesar'ın öldürülmesinin ardından Octavius dayısının yasal mirasçısı olması nedeniyle bir anda güçlü bir devlet adamı konumuna gelmiştir. Dayısının öcünü almak için mücadele etmiş ve bunu başarmıştır. Octavius, MÖ 31 yılında Yunanistan'ın batısında Actium deniz savaşında, Marcus Antonius ve Mısır'daki Ptolemaios Krallığı'nın Kraliçesi VII. Kleopatra'nın savaştan kaçmasıyla Romanın en büyük lideri konumuna gelmiştir. MÖ 30 yılında M. Antonius ve Kleopatra'yı takip ederek Mısırdaki son darbeyi indirmiştir. Bu zaferin ardında Senato MÖ 27 yılında Ocavius'a başkomutan anlamına gelen; 'İmparator' ve kutsal anlamına gelen 'Augustus' unvanını vermiştir. Roma İmparatorluğu Augustus'un yönetiminde olduğu sürece barış içinde yaşamış ve

¹²⁴ Howgego, *Greek Imperial Countmarks: Studies in the Provincial Coinage of the Roman Empire*, s. 84; Burnett, s. 620.

¹²⁵ RIC I, s. 70, 379, Pl. 7, 379; RIC I, s. 76, 433, Pl. 8, 433; Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler s. 23.

¹²⁶ Howgego, *Greek Imperial Countmarks: Studies in the Provincial Coinage of the Roman Empire*, s. 84.

büyümüştür. MS 14 yılında 76 yaşında hastalanıp ölmesinin ardın yerine üvey oğlu Tiberius geçmiştir¹²⁷.

2.2.2. Nero (MS 54-68)

(Kat. No. 74)

Claudius'un ölümünün ardından yerine geçen evlatlığı Nero, MS 15 Aralık 37'de Antium'da doğmuştur. Lucius Domitius Ahenobarbus ile Genç Agrippina'nın oğlu olan Nero Roma tahtına çıktığında 17 yaşındaydı. Önceleri Agrippina ve hocası Seneca'nın sayesinde yönetim ve toplum alanında bazı yenilikler yapmasına rağmen, annesinin öldürülmesi ve MS 64 yılında Roma'da çıkan büyük yangının sorumlusu olarak görülmesi, onun Roma tarihinin en kötü imparatorlarından biri olarak anılmasına neden olmuştur. Ülkedeki isyanlar ve senatonun onu vatan haini olarak ilan etmesi üzerine Nero, MS 68 yılında, 30 yaşındayken boğazını keserek hayatına son vermiştir¹²⁸.

2.2.3. Traianus (MS 98-117)

(Kat. No. 47, 59, 77, 78)

Babası senatörlük ve Syria eyalet valiliği yapmış olan Marcus Ulpius Traianus, MS 18 Eylül 53'te İspanya'da doğmuştur. Roma dışında doğan ilk imparatorudur. Roma topraklarını genişletmeyi amaçlayan Traianus, öncelikle Dacia'yı fethetmiştir. Yönünü Doğuya çeviren imparator, MS 116'da Parthları mağlup ederek Roma'ya bağlı vasaal krallık haline getirmiştir. Armenia ve Mezopotamya topraklarını işgal etmiş ve Roma eyaleti yapmıştır. Dönüş yolunda Traianus, MS 117'de Roma'ya dönerken Kilikya Bölgesi'nde yer alan Selinus'ta ölmüştür. Ölmeden önce akrabası olan Hadrianus'u evlatlık edinerek tahtın varisi kılmıştır¹²⁹.

¹²⁷ Eutropius, *Roma Tarihinin Özeti: Breviarium Historiae Romanae*, (Çev. Çiğdem Menzilioğlu), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004, VII, s. 173, 175; Francis Hobler, *Records Roman History, from Cnaeus Pompeius to Tiberius Constantinus Exhibited On The Roman Coins Vol. I*, Formerly Secretary of the Numismatic Society, London 1860, s. 24, 25; Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MÖ 27- MS 192)*, s.29, 31, 38, 66; Sear, *Roman Coins and Their Values Vol I*, 2000, 296; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 220, 221; Keleş, s. 11;

¹²⁸ Hobler, s. 105, 106; Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MÖ 27- MS 192)*, s.105, 106, 120; Martin Goodman, *The Roman World 44 BC-AD 180*, Routledge, London 1997, s. 55, 56, 57; Sear, *Roman Coins and Their Values Vol I*, 2000, 379; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 234, 235.

¹²⁹ Henry Cohen, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain II*, Akademische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz 1955, s. 15, 16; Klawans, s. 69; Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MÖ 27- MS 192)*, s. 179, 181, 190; Baydur, 46, 47, 48; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 245, 246, 247; David R. Sear, *Roman Coins and Their Values Vol II.*, Spink and Son Ltd., London 2002, s. 94.

2.2.4. Hadrianus (MS 117-138)

(Kat. No. 60, 61, 62)

Publius Aelius Hadrianus MS 24 Ocak 76'da bir praetorun oğlu olarak Güney İspanya'da dünyaya gelmiştir. MS 100 yılında Traianus'un yeğeni Sabina ile evlenen Hadrianus, MS 117 yılında Traianus'un ölümüyle Roma İmparatoru olmuştur. Hüküm sürdüğü dönem boyunca imparatorluğun farklı bölgelerine geziler düzenleyerek ülkeyi geliştirmeye çalışmıştır. Adil bir yönetici olan Hadrianus, sanatçıları koruyarak sanata önem vermiştir. Uzun bir süre hastalık çeken Hadrianus MS 138'de Baiae'da son nefesini vermiştir¹³⁰.

2.2.5. Antoninus Pius (MS 138-161)

(Kat. No. 63, 64, 72, 79)

MS 86'da, Romanın güneyindeki Lanuvium'da doğan Titus Aurelius Fulvus Boionius Arrius Antoninus, hoşgörülü oluşundan Pius olarak da adlandırılmıştır. Babası ve dedesi gibi consül seçilmesinin ardından, MS 125 yılında Asia Proconsüllüğü görevine getirilmiştir. MS 138 yılında İmparator Hadrianus tarafından Roma tahtına varis seçilmiş ve Hadrianus'un ölümünün ardından imparator olmuştur. Sabırlı ve tarafsız bir kişiliğe sahip olan Antoninus Pius'un imparator olduğu yıllarda ülkede sükunet hakim olmuştur. MS 161 yılının Mart ayında ölmüştür¹³¹.

2.2.6. Marcus Aurelius (MS 161-180)

(Kat. No. 1, 2, 3, 45, 80)

Annius Verus ve Domitia Lucilla'nın çocuğu olan Marcus Aurelius, MS 121'de Roma'da doğmuştur. Çocukluğunda Hadrianus tarafından yakın ilgi gören Marcus Aurelius, Hadrianus'un ölümünün ardından, Antoninus Pius'un gözetiminde önemli görevlere getirilmiştir. MS 145'de Antoninus Pius'un kızıyla evlenen Marcus Aurelius, MS 161'de Antoninus Pius'un ölümü üzerine imparator olmuştur. Manevi kardeşi Lucius Ceionius Commodus'a caesar ve augustus unvanlarını vermiş ve onu imparator ilan etmiştir. Böylece iki imparatorun aynı anda yönetimde olması Roma İmparatorluğunda bir ilk olmuştur. Felsefeye meraklı olan Marcus Aurelius, kardeşi ile

¹³⁰ Hobler, s. 300, 301; Baydur, 49, 50; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 248, 249, 250; Sear, *Roman Coins and Their Values Vol II*, 2002, s. 133, 134; Keleş, s. 13.

¹³¹ Eutropius, VIII, s. 205, 207; William Smith, *A Smaller History of Roma, from the Earliest Times to the Establishment of the Empire*, Harper & Brothers, Publishers, Franklin Square, New York, 1881, C. XLI; Klawans, 70; Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MÖ 27- MS 192)*, s. 212, 213; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 154; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 252.

birlikte Parthlarla mücadele etmiştir. MS 180 yılında hastalanarak Sirmium yakınlarında ölmüştür¹³².

2.2.7. Lucius Verus (MS 161-169)

(Kat. No. 4, 5, 6, 46)

MS 130 yılında dünyaya gelen Lucius Ceionius Commodus, daha sonra Lucius Verus ismiyle anılmıştır. Marcus Aurelius'un MS 161 yılında tahta çıkmasıyla kardeşi Lucius Verus'u augustus ilan ederek ülkeyi beraber yönetmeye başlamışlardır. Marcus Aurelius'un kızı Lucilla ile evlenen Lucius Verus, MS 169 yılında felç geçirerek ölmüştür.¹³³

2.2.8. Commodus (MS 182-192)

(Kat. No. 7, 12)

MS 161 yılının Ağustos'unda Lanuvium'da dünyaya gelen Lucius Aurelius Commodus, Marcus Aurelius ve Genç Faustina'nın oğludur. MS 178 yılında Marcus Aurelius ile ortak imparator olarak ilan edilen Commodus, MS 180 babasının ölümü üzerine tek başına imparator olarak tahtta kalmıştır. Son yıllarındaki zalimce hareketleri nedeniyle çevresindekilerin ve senatonun nefretini üzerine toplamış ve MS 192 yılının Aralık ayında öldürülmüştür. Anısı lanetlenerek kitabelerden adı silinmiştir¹³⁴.

2.2.9. Septimius Severus (MS 193-211)

(Kat. No. 8, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 48, 49, 50)

Lucius Septimius Severus, MS 145'de Kuzey Afrika'daki Leptis Magna'da doğmuştur. Askeri alanda kabiliyeti sayesinde çok hızlı bir şekilde yükselmiştir. Yukarı Pannonia valisi iken Pertinax'ın öldürüldüğü haberi gelince, askerleri tarafından imparator ilan edildi. Julianus, Niger ve Albinus ile mücadele ederek Romanın tek hakimi olmuştur. Syriyalı yüksek bir din görevlisinin kızıyla evlenen Severus, birçok sefer düzenlemiştir. Britannia'yı tamamen kontrol altına almıştır. MS 211 yılında York'ta hayatını kaybetmiştir¹³⁵.

¹³² Eutropius, VIII, s.207, 208; Smith, C, XLI; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 163; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 253, 254.

¹³³ Henry Cohen, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain III*, Akademische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz 1955, s. 170, 171; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 173; Sear, *Roman Coins and Their Values Vol II*, 2002, s. 351; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 254, 255.

¹³⁴ Klawans, 72; Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MÖ 27- MS 192)*, s. 239, 245, 246; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 177; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 38; Baydur, s. 60, 61.

¹³⁵ Antony R. Birley, *Septimius Severus The African Emperor*, Routledge, London 1971, s. 68; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 188; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 39; ayrıntılı bilgi için:

2.2.10. Iulia Domna (Septimius Severus'un eşi, MS 193-211)

(Kat. No. 65, 66)

Syria Emesa'da doğan Iulia Domna, genç bir kız iken Roma'ya gelmiştir. MS 173 yılında Roma'ya gelip, Gallia Lugdunensis valisi olan Septimius Severus ile evlenmiştir. Antoninus (Caracalla) ve Geta adında iki çocukları dünyaya gelmiştir. Caracalla, MS 217'de kardeşi Geta'yı annesinin kollarında öldürtmesi üzerine Iulia Domna kendini aç bırakarak hayatına son vermiştir¹³⁶.

2.2.11. Caracalla (MS 193-217)

(Kat. No. 9, 11, 20, 21, 22, 23, 30, 51, 55, 57)

S. Severus ve Iulia Domna'nın büyük oğlu olan Iulianus Bassianus, MS 188'de Lugdunum'da (Lyon) doğmuştur. Daha sonra Marcus Aurelius Antoninus adını alan imparator, Roma'da sıkı sık giydiği elbiseden (=Caracallus) dolayı Caracalla adıyla anılmaya başlanmıştır. MS 198 yılında babası tarafından augustus unvanı verilerek yönetime ortak edilmiştir. S. Severus'un ölümünün ardından kısa bir süre yönetimi kardeşi Geta ile paylaşmıştır. Fakat MS 212'de Geta'yı öldürterek tek hakim konumuna gelmiştir.

MS 213'te Germanları mağlup ederek, MS 214 Dacia ve Trakya üzerinden Anadolu'ya gelmiştir. MS 216 yılında Parthları mağlup etmiştir. Edessa (Urfa) ve Karrhai (Harran) arasında seyahat ederken, Marcus Macrinus'un kışkırtması ile praetor muhafızı tarafından MS 8 Nisan 217'de öldürülmüştür¹³⁷.

2.2.12. Geta (MS 209-212)

(Kat. No. 24, 25, 26, 27, 28, 29, 52, 53, 58)

MS 189 yılında Roma'da dünyaya gelen Geta, S. Severus ve Iulia Domna'nın küçük oğluydu. MS 198'de caesar unvanı almıştır. Katıldığı Britannia seferinde, MS 208 yılında augustus unvanını almıştır. Babasının ölümüyle kısa süre yönetime ortak

Mehmet Ali Kaya, *Roma'nın Afrikalı İmparatoru Septimius Severus*, (2. bs.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

¹³⁶ Birley, s. 68; Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193- MS 395)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1485, İstanbul 1970, s. 54,56, 57; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, 194; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 38; Jasper Burns, *Great Women of Imperial Rome Mothers and Wives of the Caesars*, Routledge, London 2007, s. 181, 205.

¹³⁷ Henry Cohen, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain IV*, Akademische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz 1955, s. 139, 140; Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193- MS 395)*, s. 53, 54, 58; Baydur, s. 66; Sear, *Roman Coins and Their Values Vol II*, 2002, s. 502, 503; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 265, 266; Keleş, s. 15.

olan Geta, ağabeyinin tek başına iktidar olma hırsı nedeniyle, MS 212 yılında, 23 yaşındayken annesinin kollarında öldürülmüştür¹³⁸.

2.2.13. Severus Alexander (MS 222-235)

(Kat. No. 31, 32, 33, 34, 35, 67, 68, 81)

Dünyaya geldiğinde, Alexianus ismi verilen, M. Aurelius Severus Alexander, MS 208 yılında Phoenicia'da (Fenike) doğmuştur. MS 221'de Elagabalus tarafından evlat edinerek varis ilan edilmiştir. Daha sonra aralarında problem çıkması üzerine Elagabalus Alexander'ı öldürmek istemiştir. Fakat ordu Elagabalus'u öldürerek, MS 222 yılında Severus Alexander imparator ilan etmiştir. Alexander'ın askerlerin güvenini kaybetmesi neticesinde MS 235 yılında annesi ile birlikte askerler tarafından öldürülmüştür. Yerine Trakyalı bir asker olan Maximinus imparator ilan edilmiş, böylelikle Severuslar sülalesi son bulmuş oldu¹³⁹.

2.2.14. Orbiane (Severus Alexander'ın eşi, MS 222-235)

(Kat. No. 56)

Sallustia Barbia Orbiane, MS 225 yılında Severus Alexander ile evlenmiştir. Fakat Alexander'ın annesi I. Mamaea'nın kıskançlığı nedeniyle Afrikaya sürgüne gönderilmiştir¹⁴⁰.

2.2.15. I. Maximinus (MS 235-238)

(Kat. No. 82)

Trakyalı olan G. J. Verus Maximinus Thrax, askerler arasında sevilmiştir. Severus Alexander'ın öldürülmesinin ardından askerler tarafından imparator ilan edilmiştir. Oğlu Maximus'u Caesar yapan imparator, Germanlara karşı başarılar kazanmıştır. Kuzey İtalya'daki Aquileia'yı kuşattı fakat başarısız olmuştur. Bunun üzerine askerler arasında hoşnutsuzluk çıkmış ve MS 238 yılında askerler tarafından oğlu ile birlikte öldürülmüştür¹⁴¹.

¹³⁸ Klawans, s. 74; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 204; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 265, 266; Keleş, s. 15.

¹³⁹ Cohen, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain IV*, s. 400; Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193- MS 395)*, s. 83, 84, 89, 90; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 218; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 39.

¹⁴⁰ Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193- MS 395)*, s. 87; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 224; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 39.

¹⁴¹ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 226; Clive Foss, *Roman Historical Coins*, Seaby, London, 1990, s. 198; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 40;

2.2.16. III. Gordianus (MS 238-244)

(Kat. No. 36, 70, 83, 84, 85)

Marcus Antonius Gordianus MS 225 yılında doğmuştur. I. Gordianus'un büyük oğlu ve II. Gordianus'un da yeğeni idi. MS 238 yılında caesarlığa yükseltilmiştir. Halk ve askerler tarafından sevilen Gordianus, aynı yıl augustus olmuş ve henüz 13 yaşındayken imparator ilan edilmiştir. Daha sonra Pretor Perfecti Timesitheus'un kızıyla evlenmiştir. Doğuya yaptığı sefer sırasında, MS 244 yılında öldürülmüştür¹⁴².

2.2.17. Tranquillina (III. Gordianus'un eşi, MS 238-244)

(Kat. No. 39)

Pretor perfecti Timesitheus'un kızı olan, Furia Sabina Tranquillina, MS 241 yılında III. Gordianus ile evlenmiştir¹⁴³.

2.2.18. I. Philippus (MS 244-249)

(Kat. No. 86)

Arabia'nın yerlisi olan Marcus Iulius Philippus, MS 204 yılında doğmuştur. III. Gordianus tarafından Pretor muhafızlarının komutanlığına getirilmiştir. Askerlerin III. Gordianus'u öldürmesinin ardından imparator ilan edilmiştir. Perslerle barış imzalayarak Roma'ya dönmüştür. Aynı ismi taşıyan oğluna önce caesarlık daha sonra augustus unvanlarını vermiştir. Tuna'daki lejyonları tarafından imparator ilan edilen Decius'a yenilerek öldürülmüştür¹⁴⁴.

2.2.19. Trebonianus Gallus (MS 251-253)

(Kat. No. 40, 41)

C. Vibius Trebonianus Gallus, Perugia'da doğmuştur. Tarianus Decius'un ölümünün ardından askerler tarafından imparator ilan edilmiş ve Hostilianus ile yönetimi paylaşmıştır. Hostilianus'un ölümünün ardından oğlu Volisianus'u augustus ilan etmiştir. Bu dönemdeki en önemli olaylar veba salgını ile Pers ve Gotların saldırılarıdır. MS 253'te Gallus ve oğlu kendi askerleri tarafından öldürülmüştür¹⁴⁵.

¹⁴² Foss, s. 202, 203; David R. Sear, *Roman Coins and Their Values Vol III.*, Spink and Son Ltd., London 2005 s. 112, 113.

¹⁴³ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 238; Foss, s. 204, 205.

¹⁴⁴ John Yonge Akerman, F. S. A, *A Descriptive Catalogue of Rare and Unedited Roman Coins: The Earliest Period of the Roman Coinage, to the Extinction of the Empire Under Constantinus Paleologos*, Effingham Wilson, Royal Exchange, London 1834, S. 447; Foss, s. 205; Sear, *Roman Coins and Their Values Vol III*, 2005, s. 146, 147; Keleş, s. 16.

¹⁴⁵ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 251; Foss, s. 214; Baydur, s. 76.

2.2.20. I. Valerianus (MS 253-260)

(Kat. No. 42, 73)

P. Licinius Valerianus seçkin bir aileye mensuptu. Decius döneminde censor olarak görev yapmıştır. Gallus, Aemilianus'a karşı ondan yardım istemişti. Fakat o yetişmeden öldürülmüştür. Bunun üzerine Valerianus imparator ilan edilmiştir. Oğlu Gallienus'u iktidara ortak yapan Valerianus, MS 260 yılında Perslere karşı savaşırken esir düşmüştür. Ne zaman öldüğü bilinmemektedir¹⁴⁶.

2.2.21. Gallienus (MS 253-268)

(Kat. No. 43, 44, 54, 87, 88)

Valerianus'un oğlu olan P. Licinius Egnatius Gallienus, MS 218 yılında Milano'da doğmuştur. Valerianus tarafından yönetime ortak edilmiştir. MS 260 yılında babası Valerianus'un perslere esir düşmesiyle tek başına imparator olmuştur. MS 268 yılında öldürülmüştür¹⁴⁷.

2.2.22. Aurelianus (MS 270-275)

(Kat. No. 89, 90, 91)

MS 214'de Sirmium'da doğan L. Domitius Aurelianus, Claudius Gothicus'un ölümünden sonra askerler tarafından imparator ilan edilmiştir. Quintillus'un ölümünden sonra Roma'nın tek hakimi olmuştur. Gotlara karşı mücadele etmiş ve Doğuda düzenlemeler yapmıştır. Roma'nın kuzeyinden gelen kavimlere karşı sur duvarı inşası başlatmıştır. Ancak bu sur Probus döneminde bitirilebilmiştir. Sikke reformu gerçekleştirerek Antoninianuslarda düzenlemeler yapmıştır. MS 275 yılında suikast ile öldürülmüştür¹⁴⁸.

2.2.23. Probus (MS 276-282)

(Kat. No. 92, 93, 94, 95, 96)

Asil bir aileye mensup olan M. Aurelius Probus, MS 232'de Sirmium'da doğmuştur. Tacitus'un ölümünün ardından askerleri tarafından imparator ilan edilmiştir.

¹⁴⁶ Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193- MS 395)*, s. 133, 134, 135; Foss, s. 216; Sear, *Roman Coins and Their Values Vol III*, 2005, s. 260, 261.

¹⁴⁷ Henry Cohen, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain V*, Akademische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz 1955, s. 343, 344; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 261; Foss, s. 219, 220.

¹⁴⁸ Klawans, s. 85; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 41; Sear, *Roman Coins and Their Values Vol III*, 2005, s. 414, 415.

Askeri alanda yetenekli bir olan Probus, Roma'ya saldıran Frank ve German kabilelerini bozguna uğratmıştır. MS 282 yılında askerleri tarafından öldürülmüştür¹⁴⁹.

2.2.24. Carinus (MS 283-285)

(Kat. No. 97)

M. Aurelius Carinus, MS 249 yılında doğmuştur. Carus'un büyük oğlu olan Carinus, Babasının imparator oluşundan kısa süre sonra Caesar ilan edilmiştir. Babası ve kardeşinin doğuya gitmesi üzerine Roma'da kalmış ve MS 285 yılında öldürülmüştür¹⁵⁰.

2.2.25. Diocletianus (MS 284-305)

(Kat. No. 98)

MS 240 yılında Dalmatia'da doğan Diocletianus'un asıl adı Diocles'tir. MS 284 yılında Numerianus'un ölümünün ardından askerleri tarafından imparator ilan edilmiştir. MS 293'de tetrarşi adında dördü yönetim sistemini kurmuştur. Bu sistemde imparatorluk iki augustus ve iki caesar tarafından yönetilmiştir. MS 316 yılında ölen Diocletianus'un, en büyük icraatı sikke reformu yaparak Follis adında yeni bronz sikkeler bastırmasıdır¹⁵¹.

2.2.26. Maximianus Hercules (MS 286-305, 306-308 ve 310)

(Kat. No. 99)

MS 240 yılında Sirmiumda doğan M. Aurelius Valerius Maximianus, ilk hükümdarlığını MS 286-305'te, ikinci hükümdarlığını MS 307-308'de, üçüncü hükümdarlığını ise MS 310 yılında yapmıştır. Diocletianus tarafından önce caesar daha sonra augustus unvanı verilmiştir. MS 310 yılında intihar etmiştir¹⁵².

2.2.27. II. Maximinus (MS 310-313)

(Kat. No. 100)

Galerius'un yeğeni olan Maximianus, MS 270 yılında Illyricum'da doğmuştur.

¹⁴⁹ Henry Cohen, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain VI*, Akademische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz 1955, 252; Klawans, s. 86; Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193- MS 395)*, s. 183, 184; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 287.

¹⁵⁰ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 294; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 42.

¹⁵¹ Cohen, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain VI*, s. 412; Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193- MS 395)*, s. 207, 208, 210, 211, 231, 232, 233; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 297-300; Keleş, s. 19.

¹⁵² Klawans, s. 88; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 298-300.

MS 310 yılında Augustus ilan edilen imparator, Galerius'un ölümünden sonra Doğu'nun yönetimini I. Licinius ile paylaşmıştır. MS 113 yılında intihar etmiştir¹⁵³.

2.2.28. I. Licinius (MS 308-324)

(Kat. No. 101, 102, 103, 104)

Valerius Licinianus Licinius, MS 308'de Galerius tarafında augustusluğa getirilmiştir. Maximinus ile Doğunun idaresini yürütmüştür. Bir suikast sonucu, MS 325'te hayatını kaybetmiştir¹⁵⁴.

2.2.29. I. Constantinus (MS 307-337)

(Kat. No. 105, 106)

Constantius'un ölümünün ardından, MS 306 yılında imparator ilan edilen F. Valerius Constantinus (Büyük Constantinus), MS 272 yılında Naissus'ta doğmuştur. Maximianus'un kızıyla evlenmesinin üzerine kendisine augustus unvanı verilmiştir. I. Licinius'u mağlup etmesiyle Roma'nın tek hakimi olmuştur. Hristiyanlara karşı hoşgörülü ve iyi davranmıştır. İlk kilise konseyi de onun döneminde MS 325'te Nikaia'da yapılmıştır. Milvian köprüsü savaşından önce Hristiyan olmuş ve savaşı kazanmıştır. MS 337 yılında hastalanarak ölen Constantinus, Aureus'un yerine Solidus adında sikkeler basarak reform gerçekleştirmiştir¹⁵⁵.

2.2.30. Helena (Büyük Constantinus'un annesi, MS 307-337)

(Kat. No. 107)

Büyük Constantinus'un annesi olan Flavia Iulia Helena, MS 234 yılında oğlu tarafından Augusta ilan edilmiştir¹⁵⁶.

2.2.31. II. Licinius (MS 317-324)

(Kat. No. 109, 110)

I. Licinius'un oğlu olan Valerius Constantinus Licinianus Licinius, yaklaşık MS 313'te doğmuştur. Babasıyla Constantinus'a teslim olmuştur. Constantinus onları sürgüne göndermiştir¹⁵⁷.

¹⁵³ Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193- MS 395)*, s. 242, 243, 245; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 42.

¹⁵⁴ Baydur, s. 99; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 293; Keleş, s. 19.

¹⁵⁵ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 323, 324; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 43; Hasan Bahar, *Roma ve Bizans Tarihi*, (2. bs.), Kömen Eğitim Elektronik Turizm Tic. Ltd. Şit., 2011, s. 114. Constantinus hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Charles Matson Odahl, *Constantine and Christian Empire*, Routledge, London, 2004.

¹⁵⁶ Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 43; Burns, s. 336, 337.

2.2.32. II. Constantinus (MS 337-340)

(Kat. No. 111, 112)

Büyük Constantinus ve Fausta'nın en büyük oğlu olan Flavius Claudius Constantinus Arles'te dünyaya gelmiştir. Babasının ölümünden sonra kardeşleri Constans, II. Constantius ile yönetimi paylaşmıştır. Kardeşi Constans ile aralarındaki anlaşmazlık nedeniyle MS 340 yılında Aquileia'da mağlup olarak öldürülmüştür¹⁵⁸.

2.2.33. Constans (MS 337-350)

(Kat. No. 113)

Flavius Iulius Constans, Büyük Constantinus'un küçük oğlu olarak MS 323 yılında dünyaya gelen Constans, MS 333'te caesar ilan edilmiştir. Kardeşi II. Constantinus'u mağlup ederek MS 340 yılında bütün Batının hakimi olmuştur. MS 350 yılında öldürülmüştür¹⁵⁹.

2.2.34. II. Constantius (MS 337-361)

(Kat. No. 114, 115, 116, 117, 118, 119)

Flavius Iulius Constantius, MS 317 yılında Sirmium'da doğmuştur. Büyük Constantinus ve Fausta'nın ortanca oğlu olan II. Constantius, MS 323 yılında caesar, MS 337 yılında augustusluğa getirilmiştir. Kardeşlerinin ölümünün ardından Magnentius'u mağlup ederek, MS 351 yılında Roma'nın hakimi olmuştur. Kuzeni Iulianus'un askerleri tarafından imparator ilan edilmesi üzerine Iulianus'un üzerine giderken MS 361 yılında ölmüştür¹⁶⁰.

2.2.35. Constantius Gallus (MS 351-354'de Caesar)

(Kat. No. 120)

II. Constantinus'un yeğeni olan Flavius Claudius Constantius'a, MS 351 yılında caesar unvanını verilmiştir. Doğunun hakimi olan Gallus'un yönetimi çok zalimce olmuştur. MS 354 yılında II. Constantius tarafından öldürülmüştür¹⁶¹.

¹⁵⁷ Foss, s. 273; Keleş, s. 20.

¹⁵⁸ Klawans, s. 93; Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193- MS 395)*, s. 303, 304; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 331.

¹⁵⁹ Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 43; Baydur, s. 103; Keleş, s. 20.

¹⁶⁰ Klawans, s. 93; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 335; Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 299.

¹⁶¹ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 341; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 43.

2.2.36. I. Valentinianus (MS 364-375)

(Kat. No. 121)

MS 321 yılında Pannonia’da doğan Flavius Valentinianus, Iovianus’un ölümünün ardından imparator ilan edilmiştir. Kardeşi Valens’i ortak imparator ilan eden I. Valentinianus MS 375’de ölmüştür¹⁶².

2.2.37. Valens (MS 364-378)

(Kat. No. 122)

Flavius MS 328 yılında Pannonia’da doğmuştur. Kardeşi I. Valentinianus ile ülkeyi beraber yönetmiştir. MS 378 yılında Visigotlara karşı savaşırken ölmüştür¹⁶³.

2.2.38. Gratianus (MS 367-383)

(Kat. No. 123, 124)

I. Valentinianus’un oğlu olan Flavius Gratianus’a, MS 367 yılında babası tarafından augustus unvanı verilmiştir. MS 375 yılında babasının ölümüyle Batı Roma’nın hakimi olmuştur. MS 383 yılında askerleri tarafından imparator ilan edilen imparator Magnus Maximus ile giriştiği mücadelede öldürülmüştür¹⁶⁴.

2.2.39. II. Valentinianus (MS 375-392)

(Kat. No. 125, 126, 127)

I. Valentinianus’un oğlu olan Flavius Valentinianus, MS 371 yılında dünyaya gelmiştir. Babasının MS 375 yılında ölümünün ardından augustus ilan edilmiş ve Generali Arbogast tarafından öldürülmüştür¹⁶⁵.

2.2.40. I. Theodosius (MS 379-395)

(Kat. No. 128)

Flavius Theodosius, MS 346 yılında dünyaya gelmiştir. Gratianus tarafından doğunun augustusu olarak ilan edilmiştir. Yönetimde olduğu sürede Hristiyanlara iyi davranan Theodosius, bu hoşgörüsü nedeniyle ‘Büyük’ lakabı ile anılmıştır. MS 395’te

¹⁶² Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193- MS 395)*, s. 321, 323, 324; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 345; Foss, s. 308;

¹⁶³ Henry Cohen, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L’Empire Romain VIII*, Akademische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz 1955, s. 100; Klawans, s. 95; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 346; Foss, s. 309, 310; Bahar, s. 115, 116.

¹⁶⁴ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 348; Keleş, s. 21.

¹⁶⁵ Klawans, s. 95; Foss, s. 314.

Theodosius'un ölümüyle imparatorluk oğulları Honorius ve Arkadius tarafından ikiye ayrılmıştır¹⁶⁶.

2.2.41. Arcadius (MS 383-408)

(Kat. No. 129)

MS 377 yılında dünyaya gelen Flavius Arcadius, Theodosius'un büyük oğluydu. MS 383'te augustus unvanını alan Arcadius, MS 395 yılında babasının ölümünün ardından ülkeyi kardeşi Honorius ile paylaşmıştır. İmparatorluğun doğu kısmına hakim olan Arcadius MS 408 yılında ölmüştür¹⁶⁷.

¹⁶⁶ Cohen, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain VIII*, s. 149; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 351; Foss, s. 315; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 43; Bahar, s. 116.

¹⁶⁷ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 355, 356; Foss, s. 318.; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 44; Bahar, s. 118.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİKKELER ÜZERİNDEKİ TİPLER

3.1. ÖN YÜZ TİPLERİ

Sikkelerin ön yüzlerinde başlangıçta hayvan protomu veya fantastik yaratıklar gibi kent armaları, tanrı, tanrıça başları veya atribütleri, kahramanlar ve daha birçok öge yer alabilirken özellikle Helenistik Dönemin sonlarına doğru portrelerin belirginleştiği görülür.

İlk kez Büyük İskender sikkelerinde yer alan şahıs portreleri, ardıllarıyla birlikte tereddüt edilerek de olsa sikkelere yansımaya başlamıştır¹⁶⁸. Helenistik kralların zengin portrelerinin sikkeler üzerinde betimlenmesine tanık olduğumuz bir dönemin ardından, Roma sikkelerine akseden gelenekte portreler sikkelerin ön yüzlerindeki vazgeçilmez yerini almıştır. Tanrısal saygı duyulan Helenistik kralların aksine, daha çok Roma imparatorlarının otoritesini yansıtmak için kullanılan portreler nümismatik çalışmalara yön vermektedir.

Sikke yuvarlağına özenle işlenen portreler üzerindeki her türlü ayrıntı önemli bilgiler içermektedir¹⁶⁹. Bazen imparatorun bastığı özel bir seri sikkenin tespitinde bazen de portredeki ayrıntılar sayesinde tarihleme yapılabilmektedir. Bu ayrıntılara örnek verecek olursak; İmparatorun sikke üzerinde zırhıyla işlenişi imparatorluğun, halkının koruyucusu ve büyük bir asker oluşunu gösteren bir betimlemedir¹⁷⁰. İmparatorun hüküm sürdüğü dönem savaş ve zaferlerle geçmiş ise imparatorun utkusunu ifade eden tasvirlerin çok olduğu fark edilmektedir. Yani portrelerdeki ayrıntılar vasıtasıyla tarihi olayları ve gelişmeleri izlemek de mümkün olabilmektedir.

Burada Tokat Müzesi'ndeki sikkeler üzerinde yer alan portre yapıları ve işleniş stilleri, tüm ayrıntıları ile irdelenemese de, genel olarak guruplara ayırarak ve farklılıklara genel hatları ile dikkat çekmek suretiyle bir genelleme yoluna gidilmiştir. Çalışmanın daha kolay anlaşılabilmesi için çizimler yardımıyla bir gelişim ortaya konulmaya çalışılmıştır.

¹⁶⁸ Carradice-Price, s. 143.

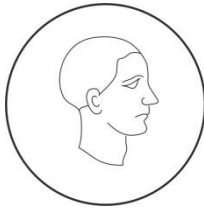
¹⁶⁹ Karwiese, s. 80.

¹⁷⁰ Ramazan Özgan, *Roma Portre Sanatı I*, Ege Yayınları, İstanbul 2013, s. 14.

Sikkeleri tasvir ve tasnif ederken imparator portresinin baş veya büst oluşu ve başına taktığı çelenk, taç, diadem, miğfer gibi öğeler temel alınmıştır. Ayrıca Karwiese'in oluşturduğu tipolojiden de faydalanılmıştır¹⁷¹.

Sikkeler üzerinde az sayıda karşımıza çıksa da Kadın portrelerinde en dikkat çekici nokta saç yapılarıdır. Günümüzde olduğu gibi antik dönemde de saç modası sık sık değişmiştir. Kadın portrelerinde ayrıntıları izlenebilen saç yapıları tarihlleme noktasında önemli ipuçları vermektedir. Örneğin çok tahrip olmuş sikkeler bile saç yapılarından büyük oranda tarihlenebilmektedir¹⁷². Kataloğumuzda adına sikke basılan dört kadına ait 6 sikke bulunmaktadır. Kadın portrelerinin tasnifinde ise saç yapıları esas alınmıştır. Dönemin modası hakkında bilgi sahibi olmanın sikkeleri tanımlamada faydalı olabileceği düşüncesiyle sikkeleri çizimler yardımıyla irdedeleyeceğiz. Kadın portrelerinin hepsi büst olarak işlenmiştir.

3.1.1. Yalın Baş

(Kat. No. 4, 5, 24, 30, 71, 76, 80)

Sikke yuvarlağını dolduran portre oldukça sade biçimde verilmiştir. İmparatorun başında başlık, çelenk veya taç yoktur. Katalogda Augustus (Kat. No. 71 ve 76), Geta (Kat. No. 24), ve Marcus Aurelius (Kat. No. 4, 5, 80) sikkelerinde yalın şekilde baş portre işlendiği görülür. Genel bir kanıya varılamasa da, MS 3. yy'ın başlarına kadar portrelerin sade şekilde kullanımı az da olsa görmekteyiz. Özellikle geç Roma'ya doğru bu tip bir portre yapısı görülmemektedir.

3.1.2. Yalın Başlı Büst

(Kat. No. 25, 26, 27, 28, 29, 52, 53, 58, 120)

¹⁷¹ Karwiese, s. 80.

¹⁷² Kaewiese, s. 95

İmparatorun başında herhangi bir çelenk veya taç işlenişinin söz konusu olmadığı bu tipin bir önceki tipten fakı, büst olarak işlenmiş olmasıdır. Omuz bölümü profilden giysili işlenmiştir. İrdelediğimiz sikkeler arasında bu tipe uyan sikkelerin, Kat. No. 120 haricindekilerin hepsi Geta Dönemi'ne ait şehir sikkeleridir. Bu tipin sade Geta sikkelerinde yoğun kullanılışı rastlantısal olmamalıdır. Kat. No. 120'deki sikke ise Geç Roma Dönemi'nden, Constantius Gallus'a aittir. İki yönetici de caesar olarak sikke bastırmıştır. Portlerinde çelenk, taç, diadem gibi öğelerin olmayışı, taşıdıkları unvan ile ilişkili olduğunu düşündürse de, yalın baş bölümünde bulunan imparator portrelerinin yalın şekilde işlenişi, bu düşüncemizin aksi yönündedir.

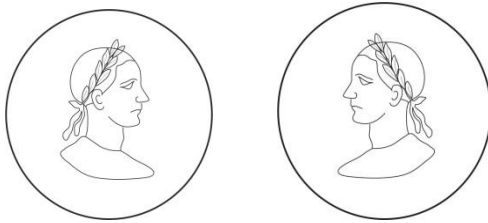
3.1.3. Defne Çelenkli Baş

(Kat. No. 11, 47, 57, 63, 64, 77, 79, 100, 101, 103, 104)

Baş portre olarak işlenen tipte, başa defne yapraklarından örülmüş bir çelenk yerleştirilmiştir. Başın arka kısmında kurdele şeklinde iki şerit aşağı doğru sarkıtılmıştır. Katalogda Traianus, Antoninus Pius, Caracalla ve I. Licinius sikkelerinde temsil edilen bu tipin Roma Dönemi'nde yaygın olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.

3.1.4. Defne Çelenkli Büst

(Sağa: Kat. No. 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 54, 59, 60, 61, 62, 67, 68, 69, 74, 81, 82, 83, 84, 102 ve sola: 109, 110, 114, 116)

Büst şeklinde resmedilen imparatorun başını defne yapraklı çelenk süslemektedir. Omuz kısmında giysi ve zırh (Örn. Kat. No. 3, 8, 16 gibi) giyildiği görülmektedir. Elimizdeki sikkelerden yola çıkarak, Roma'da hemen hemen her dönem tercih edilen bir tip olduğunu söyleyebiliriz. Genelde sağa yönelik olan portrelerin, çok sık olmasa da sola dönük olanları da bulunmaktadır.

3.1.5. Şua Taçlı Büst

(Kat. No. 20, 21, 40, 41, 42, 70, 73, 78, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99)

İmparator'un başına taktığı taçtan yukarı doğru ışınlar çıkan bu tipte portre büst şeklinde betimlenmiştir. İmparator portrelerinde başa takılan taçlardan önemli bilgiler elde etmekteyiz.

Portrelerde karşımıza çıkan şua taçları Caracalla'nın yeni gümüş darplarını, yani **Antoninianus**'lar ile birlikte sikkeler üzerinde görülmeye başlar. Ancak Caracalla'dan önce nadirde olsa kullanılan şua taçlı portreler, **Dupondius** birimi ile alakalı olmalıdır¹⁷³. Bu duruma Kat. No. 78'de yer alan Traianus sikkesini örnek gösterebiliriz. Katalogdaki diğer şua taçlı sikkelerin tümü Caracalla veya daha sonraki dönemlere aittir. Şua taçlı sikkeler gümüşten basılmıştır. Ancak Valerianus (MS 253-260) döneminde sikkelerdeki gümüş oranı önemli ölçüde azalarak sikkeler bakırdan basılır hale gelmiştir. Kat. No. 86'dan sonra yer alan şua taçlı büst sikkeler bu grupta yer alır.

3.1.6. Diademli Baş

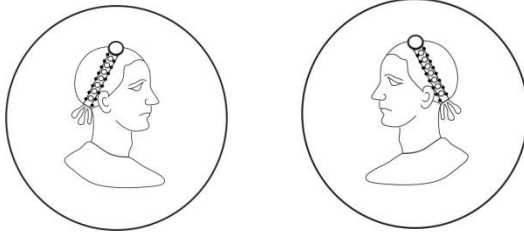
(Kat. No. 106, 113, 118)

Geç Roma dönemine doğru portrelerdeki giysiler, taçlar ve diğer süsleme öğeleri değişiklik göstermektedir. Bu değişikliğin en önemlisi başa takılan taçta görmek mümkündür. Sade bir bant şeklinde betimlenebilen diadem, bazen incilerle süslenirken, bazen de başın alın kısmına denk gelen yere bir rozet yerleştirilir. Bu rozetler kimi zaman daha küçük şekilde başa takılı olan şerit boyunca devam eder. Kat. No. 113 ve

¹⁷³ Karwiese, s. 81.

118’de incilerle süslü diademi alnın ortasında rozet tamamlarken, Kat. No. 106’da sade şekilde verilmiştir.

3.1.7. Diademli Büst

(Sağa: Kat. No. 105, 111, 112, 117, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 132, sola: 115)

Bu tür sikkelerde büst olarak işlenen diademli portrelerin üzerinde giysi veya zırhı işlenmiştir. Kat. No. 105 ve 127’de diademler alın ortasında rozet veya bandın tamamına yayılmış küçük yuvarlak rozetler halinde verilmiştir. Kat. No. 117, 121, 125, 126, 128 ve 129’da ise rozetler incilerle süslüdür. Adı geçen eserlerin haricinde, Kat. No. 111, 112, 119, 122, 123, 124, 130 ve 132’deki eserlerde diademler sade şekilde işlenirken, Kat. No. 115’de portrenin yönü sola ve başındaki diadem sade betimlenmiştir.

3.1.8. Miğferli Büst

(Kat. No. 108)

Roma sikkelerinin ön yüzünde birkaç istisna dışında imparator portrelerinin işlenişi hakimdir. Bu istisnalardan biri de Roma’nın kent tanrıçası Tanrıça Roma betimidir. Kataloğumuzda 108 numaralı eser buna örnekte büst olarak işlenen Tanrıça Roma’nın başında miğfer bulunmaktadır.

3.1.9. Saçı Gevşek Topuzlu Kadın Büstü

(Kat. No. 65 ve 66)

Saç, yanlardan ve üstten toplanarak başın arka kısmında aşağı doğru yayvan gevşek bir topuz oluşturmuştur. Sikkelerin her ikisinde Iulia Domna'ya (Septimius Severus'un karısı) aittir.

3.1.10. Augusta Taçlı Kadın Büstü

(Kat. No. 39 ve 56)

İmparatoriçenin başında hilal şeklinde agusta tacı yer almakta ve saçları yanlardan ve üstten düzgün şekilde toplanmış başa yapışık şekilde olduğu anlaşılmaktadır. Başın arka kısmında saç bombe yaparak enseye kadar inmekte ve ensede bir kavis çizerek yukarı yönelmektedir. Saç yapılarının yanı sıra tarihlerinin belirgin olduğu sikkeler; Orbiane (Severus Alexander'ın karısı) ve Tranquillina'ya (II. Gordianus'un karısı) aittir.

3.1.11. Diademli Kadın Büstü

(Kat. No. 107)

Saçın üst ve alt kısımdan başın arka tarafında toplandığı saç yapısının uzun bir dikdörtgen bant şeklindeki diadem veya bir toka yardımıyla tutturulduğunu görmekteyiz. Sikke, Helena'ya (Büyük Konstantinus'un Annesi) aittir.

3.1.12. Saçı Sıkı Topuzlu Kadın Büstü

(Kat. No. 75)

Yanlardan, üstten ve alt kısımdan toplanan saç, başın arkasında yuvarlak sıkı bir topuz oluşturmuştur. Saç modası olarak olarak Faustina Junior (Marcus Aurelius'un eşi) veya Lucilla'nın (Marcu Aurelius'un kızı) sikkelerindeki saç yapılarına benzerlikler bulunmaktadır¹⁷⁴. Yaklaşık olarak aynı döneme denk gelen bu benzerlik o dönemde topuz şeklinde yapılan saç modelinin sevilerek kullanıldığını göstermektedir. Ancak yine de bu hali ile Kat. No. 75'deki eseri kesin olarak tarihlemek güçtür.

3.1.13. Tykhe

(Kat. No. 72)

Katalogda irdelenen sikkeler arasında ön yüzünde imparator portresi olmayan nadir örneklerden biri de Tykhe başının yer aldığı Kat. No. 72'deki eserdir. Batı Anadolu'nun antik Smyrna'ya kentine ait olan sikkenin yuvarlağını dolduran Tykhe betimi bir kale suru biçimindeki yüksek başlığı ile dikkat çekicidir. Roma hakimiyetindeki şehirlerin bastığı sikkelerin ön yüzlerinde imparator portreleri olmasına karşın bu eserde bir tanrıça resmedilmiştir. Ön yüzde imparator portresi yerine, tanrı, tanrıça, personifikasyonlar ve çok çeşitli öğelerin olduğu sikkelere Pseudo-Otonom sikke tabiri kullanılmaktadır¹⁷⁵. Kentin Helenistik Dönem de bastığı sikkeler üzerinde¹⁷⁶

¹⁷⁴ BMCRE IV, s. 515, 516: 832, 837, Pl. 70, 17, 19; BMCRE IV, s. 575: 1192, Pl. 77, 5; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 172.

¹⁷⁵ Ann, Johnston, "The So Called 'Pseudo-Autonomos' Greek Imperial", *ANSMN*, 30, 1985, s. 89; Yalçın, 2008, s. 10, 11.

¹⁷⁶ *SNG Cop Ionia III*, 1119, 1120. Ayrıca kent Smyrna adında bir amazon tarafından kurulduğuna inanılır. Kentin bastığı sikkeler üzerindeki genel ölçüde birbirine benzeyen bu figürlerin bazılarını amazon olarak yorumlayan kaynaklarda vardır. Amazon betimli sikkeler için bkz. BMC *Ionia*, s. 254, 157, Pl. XXVII, 3.

görülen Tykhe betimi Roma Dönemi'nde de devam etmiştir. Muhtemelen imparatorlar kentin inancına saygılı bir tavırla kendi portresi yerine tanrıça betiminin kullanılmasına izin vermiştir. Sikkenin basım tarihi MS 2. yüzyıl ortası veya sonraları önerilmektedir¹⁷⁷.

3.2. ARKA YÜZ TİPLERİ

3.2.1. Tanrılar, Tanrıçalar ve Kahramanlar

Bu bölümde, katalogdaki sikkelerin arka yüzünde bulunan tanrılar ve tanrıçalar alfabetik olarak sıralanmış, kahramanlar bölümün sonunda verilmiştir. Grek ve Roma inancında muadil tiplerin ilk olarak Grekçe'si, ikinci olarak da Latince formu yazılmıştır. Ayrıca tiplerin katalogda hangi numaralarda temsil edildiği her başlığın alt kısmında parantez içinde gösterilmiştir.

3.2.1.1. Aphrodite

(Kat. No. 65)

Aşk ve güzellik tanrıçası olan Aphrodite betimleri Roma Cumhuriyet döneminden MS 4. yüzyılın başına kadar sevilerek kullanılan bir tip olmuştur. Genelde giyinik veya yarı çıplak betimlenen Aphrodite'nin, Eros (=Cupid) ile beraber işlendiği sahneler de vardır. Elinde elma tutar pozisyonda betimlenen tanrıçanın Roma sikkelerindeki unvanlarından bazıları; CAELESTIS (=İlahi/Eşsiz), FELIX (=Mutlu), GENETRİX (=Anne) ve VICTRIX (=Galip) şeklindedir¹⁷⁸.

3.2.1.2. Diana

(Kat. No. 88)

Grek Mitolojisindeki ismi Artemis olarak bilinen ay ve av tanrıçası Diana, Apollon'un kız kardeşidir. Sikkeler üzerinde yarım ay veya meşale şeklinde betimlenir. Hayvanların koruyucusu olarak da bilinen tanrıça, bazen ok ve yay tutarken bazen de yanında geyik ile betimlenir. Tanrıça, sikkeler üzerinde LUCIFERA (=Işığın getiricisi), CONSERVATRIX (=Koruyucu), VICTRIX (=Galip) ve tanrıçanın en ünlü tapınağının olduğu yere izafen EPHESIA gibi unvanlarla anılırdı¹⁷⁹.

¹⁷⁷ SNG Cop Ionia III, 1271.

¹⁷⁸ N. Geoffrey Lemprière Hammond, Howard Hayes Scullard, *The Oxford Classical Dictionary*, (2. bs.), Oxford University Press, London 1970, s. 80, 81; Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 20; J. A. Coleman, *The Dictionary of Mythology an A-Z of Themes, Legends and Heroes*, Arctures Publishing Limited, London 2007, s. 79.

¹⁷⁹ Klawans, s. 39; Tulay, s. 57, 67, 132; Michael Jordan, *Dictionary of Gods and Goddesses*, (2. bs.), Facts On File, Inc., New York 2004, s. 77;

3.2.1.3. Dionysos

(Kat. No. 73)

Antik Dünyanın bağcılık ve şarap tanrısıdır. Sikkeler üzerinde Thyrsos, Kantharos ve asma dalları gibi atribütörlerle işlenen tanrının, bazen de ayaklarının yanında bir panter bulunur¹⁸⁰.

3.2.1.4. Helios / Sol

(Kat. No. 63, 89, 90)

Doğu kökenli bir tanrı olan ve Latince karşılığı Sol olan Helios, güneş ve ışık tanrısıdır. Sikkeler üzerinde genç ve başında şua tacıyla işlenir. Bazen elinde küre tutan tanrı, ayakta çıplak şekilde ve bazen de quadriga ile dolaşırken betimlenir. Roma sikkeleri üzerinde INVICTUS (=Yenilmez) gibi unvanlar ile anılır¹⁸¹.

3.2.1.5. Minerva

(Kat. No. 80)

Savaşta insanlara yol gösteren ve Grekçe karşılığı Athena olan tanrıça, akıllı ve zekayı temsil etmektedir. Genelde kalkan ve mızrağıyla giyinik şekilde verilir. Roma Şehir sikkelerinde, AREIA (Pergamon'da) ve ILIAS (Ilion'da) Roma İmparatorluk sikkelerinde ise; PACIFERA (Barışı koruyucu), VICTRIX (Galip) gibi unvanlarla anılır¹⁸².

3.2.1.6. Mitras

(Kat. No. 56)

Adına ilk kez MÖ 4. yy'da rastlanan Mitras, Hint veya İran kökenli¹⁸³ bir tanrıdır. MS 3. yy'da Hristiyanlık dini ile yarışacak seviyelere ulaşan Mithras kültü, özellikle askerler arasında popüler olmuştur. MS 2. yy'da Roma'da özellikle limanı olan kıyı kentlerinde tapınım görmüştür. Mistik ayinleri mağaralarda veya yeraltı tapınaklarında yapılır. Mitras inancının işlendiği öğelerde boğanın kurban edildiği sahneler yer

¹⁸⁰ Hammond-Scullard, s. 352; Mehmet Karaosmanoğlu, *Mitoloji ve Ege'nin Tanrıları*, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum 2005, s. 102; Robert Graves, *Yunan Mitleri*, (1955), (Çev. Uğur Akpur), (2. bs.), Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 127, 135.

¹⁸¹ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 20; Pierre Grimal, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, (1951), (Çev. Sevgi Tamgüç), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1997, s. 245, 246; Tulay, s. 96, 103; Coleman, s. 467.

¹⁸² Klawans, s. 41; Grimal, s. 506, 507; Adrian Room, *Who's Who in Classical Mythology*, Gramercy Books, New York 2003, s. 205.

¹⁸³ Mithras inancının Hint veya İran kökenli olduğunu savunan Franz Cumont'un aksine, Mithras isminin İran kökenli tanrılardan esinlenmiş olduğu ve inancın temel öğelerinin farklılıklar gösterdiğini savunanlarda vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Franz Cumont, *The Mysteries of Mithra*, The Open Court Publishing Company, London 1903; farklı görüşler için bkz.; David Ulansey, *Mithras Gizlerinin Kökeni- Antik Dünyada Kozmoloji ve Din*, (1989) (Çev. Hüsnü Ovacık), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1998, s. 9-22

almaktadır. Mitrâs kültüründe boğanın yanı sıra yılan, köpek, kuzgun, akrep gibi hayvan figürleri de işlenir¹⁸⁴.

3.2.1.7. Nemesis

(Kat. No. 70)

Tanrısal öfke ve adaleti temsil eden tanrıça, hem bir tanrıça hem soyutlamadır. Palmiye dalı ve tekerlek gibi öğelerle betimlenir. İnsanların taşkın tavırlarına karşı tanrısal gazabı temsil eder¹⁸⁵.

3.2.1.8. Nike / Victoria

(Kat. No. 82, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 109, 110, 121, 122, 128, 129)

Roma'daki karşılığı Victoria olan Nike, zafer tanrıçasıdır. Sikkeler üzerinde çok kullanılan bir tiptir. Genelde elinde palmiye dalı ve çelenk tutan kanatlı figür olarak görülür. Bazen Zeus ve Athena ile küçük kanatlı melek şeklinde betimlenir. Roma sikkelerinin üzerinde zaferleri temsilen kullanıldığı görülür¹⁸⁶.

3.2.1.9. Roma

(Kat. No. 12, 40, 41, 44, 108, 123, 124)

Roma'nın şehir tanrıçası genellikle başında miğferi, üzerinde zırhı ve elinde küçük bir Nike figürü ile betimlenir. Roma Cumhuriyet Dönemi'nde sikkelerin ön yüzlerinde de işlenir. Nike figürü ile beraber işlendiğinde Roma Nikephoros (=Zafer getiren) lakabıyla anılır¹⁸⁷.

3.2.1.10. Zeus/Jupiter

(Kat. No. 45, 46, 87, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 109, 110)

Grek ve Roma mitolojilerindeki en büyük tanrıdır. Genelde çıplak veya yarı çıplak şekilde işlenen tanrı, bazen ayakta bazen de oturma pozisyonunda betimlenir. Bir elinde asa, diğer elinde küçük bir Nike tutar. Bazen elinde şimşek demeti veya kartal tutarken betimlendiği de görülür. Sikkeler üzerinde yer alan unvanların bazıları;

¹⁸⁴ Hammond-Scullard, s. 694, 695; Mike Dixon-Kennedy, *Encyclopedia of Greco-Roman Mythology*, Abc-Clio, Inc., California 1998, s. 210; Tulay, s. 142; Jordan, s. 200.

¹⁸⁵ Grimal, s. 534; Tulay, s. 146; Kathleen N. Daly, *Greek and Roman Mythology A to Z*, (3. bs.), Chelsea House Publishers, New York 2009, s. 99.

¹⁸⁶ Hammond-Scullard, s. 735; Tulay, s.210; Jordan, s. 119, 120; Yasemin Er, *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004, s. 241, 242.

¹⁸⁷ Klawans, s. 41; John Melville Jones, *A Dictionary of Ancient Greek Coins*, Seaby, London 1986, s. 204; Grimal, s. 715, 716.

CONSERVATOR (=Koruyucu), PROPVGNATOR (=Cengaver), STATOR (=Orduların dağılmasını engelleyen) şeklindedir¹⁸⁸.

3.2.1.11. Herakles / Hercules

(Kat. No. 47, 48, 51, 52, 53, 54, 59, 99)

Zeus ve Alkmane'nin oğlu ve antik dünyanın en ünlü kahramanlarındandır. Sikkeler üzerinde her dönem sevilerek kullanılan bir tip olmuştur¹⁸⁹. Aslan postu ve sopası (=Keula) yanında yer alır. Bazen sadece atribütünün işlendiği sikkeler de vardır¹⁹⁰. Roma Dönemi şehir sikkelerinin üzerinde çoğunlukla Herakles'in 12 işini anlatan sahneler işlenmektedir¹⁹¹.

3.2.1.12. Remus Romulus

(Kat. No. 108)

Roma şehrinin kurucusu olan Remus ve Romulus adındaki ikiz kardeşler, Mars ve Rea Silvia'nın oğullarıdır. Ataları Troia'dan kaçan Aphrodite'nin oğlu prens Aeneas'tır.

Efsaneye göre ikizler doğduğunda amcası Amulius tarafından Tiber nehre bırakılmıştır. Dişi bir kurt ikizleri sudan kurtararak emzirmiş ve daha sonra çifçi bir aile tarafından bulunarak büyütülen ikizler, kral Amulius'u devirerek krallığın başına geçmişlerdir. İkizler Roma'yı MÖ 753'te kurarken kavga etmişler ve Romulus Remus'u öldürerek tek başına kral olmuştur.

Bu efsane sikkeler üzerinde dişi bir kurt'un ikizleri emzirdiği sahneyle yer almıştır¹⁹²

3.2.2. Personifikasyonlar

Sikkeler üzerinde sıkça görülen tiplerden biri de soyut bir kavramın insan şeklinde işlendiği personifikasyonlardır. Bu başlık altında; katalogda bulunan personifike tipler alfabetik sırayla kısaca açıklanmıştır. Başlıkların alt kısmında ise, o tipin bahsedildiği katalog numaraları parantez içinde yazılmıştır.

¹⁸⁸ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 17; Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, s. 35; N. Daly, s. 151, 152.

¹⁸⁹ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 16; Luke Roman, Monica Roman, *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*, Facts on File, New York 2010, s. 208.

¹⁹⁰ Herakles'in atribütlerinin işlendiği sikkelere Kat. No. 47 ve 59'daki eserleri örnek verebiliriz.

¹⁹¹ Katalogda yer alan (Kat. No. 52 ve 54) Sebastopolis sikkelerini örnek verebiliriz.

¹⁹² Hammond-Scullard, s. 936; Grimal, s. 712, 716, 717, 718, 719; Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 262.

3.2.2.1. Annona

(Kat. No. 81)

Kelime manası Hasat olan Annona tarladan alınan mahsulü simgelemektedir. Sikkeler üzerinde genellikle Cornucopia (=Bereket boynuzu), mısır koçanı ve gemi pruvasıyla birlikte betimlenir. Gemi pruvasıyla işlenmesinin nedeni; Roma'nın ihtiyacı olan buğdayı gemiyle ithal etmesidir¹⁹³.

3.2.2.2. Felicitas

(Kat. No. 79)

Mutluluk ve huzuru temsil eden Felicitas, sikkeler üzerinde genelde Cornucopia ve Caduceus (=Kerykeion) tutan bir kadın olarak betimlenir¹⁹⁴.

3.2.2.3. Genius

(Kat. No. 100)

Latince; ruh can anlamına gelmektedir. Roma'da her insanın bir geniusu olduğuna inanılmış insanın sahip olduğu genius onun yaşamı boyunca yanında olmuştur. Sikkeler üzerinde Patera¹⁹⁵ veya Cornucopia tutar şekilde işlenir. MS 4. yy'ın başında Serapis başı ile birlikte betimlenmiştir¹⁹⁶.

3.2.2.4. Providentia

(Kat. No. 83, 92)

İleri görüşlülük, tedbir basiret anlamlarına gelen Providentia'nın Grekçe'si Pronoia'dır. Genelde elinde asa ve küçük bir sopa tutan ayakta duran bir kadın şeklinde betimlenir. Küre ile betimlendiğinde elindeki sopayla küreyi işaret eder¹⁹⁷.

3.2.2.5. Salus

(Kat. No. 84)

Roma'nın en eski tanrıçalarından biridir ve sağlık güvenlik esenlik anlamına gelir. Sikkeler üzerinde sıkça görülen Salus, sunak etrafında sarılı bir yılan veya patera ile betimlenir¹⁹⁸.

¹⁹³ Michael Grant, *Roman Imperial Money*, Thomas Nelson and Sons Ltd., London 1954, s. 255; Klawans, s. 44; Tulay, s. 22.

¹⁹⁴ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 22; Tulay, s. 82.

¹⁹⁵ Kutsal günlerde içki içmeye veya libasyon yapmaya yarayan çoğu zaman ayaksız bir kaptır. (Tulay, s. 158)

¹⁹⁶ Hammond-Scullard, s. 461; Tulay, s. 88; Keleş, s. 25.

¹⁹⁷ Klawans, s. 49; Tulay, s. 169.

¹⁹⁸ Hammond-Scullard, s. 948; Grant, s. 266.

3.2.2.6. Securitas

(Kat. No. 107)

Güvenlik, güven ve huzur anlamına gelen Securitas, sikkeler üzerinde elinde asa ve patera ile bazen oturur bir şekilde bazen de bir sütuna yaslanmış pozisyonda bir kadın figürü olarak karşımıza çıkar¹⁹⁹.

3.2.2.7. Tykhe

(Kat. No. 7, 8, 66)

Latince; Fortuna olarak adlandırılan Tykhe, kader, şans anlamına gelir. Yüksekçe bir başlık giyen kadın formunda elinde Cornucopia ve dümen tutar şekilde karşımıza çıkar.²⁰⁰

3.2.2.8. Virtus

(Kat. No. 119, 120, 130)

Sikkeler üzerinde genelde miğferli, kalkanı ve mızrağı ile betimlenen Virtus, erdem, cesaret ve yiğitlik anlamlarına gelir²⁰¹.

3.2.3. Mimari Öğeler

Sikkeler vasıtasıyla elde edilen bilgiler arasında, Antik Dönemin önemli mimari yapıları ve heykeltıraşlık eserlerini de sayabiliriz²⁰². Döneme damgasını vuran eserlerin çoğu günümüze kadar gelememiş veya çok az bir bölümü sağlam kalabilmiştir. Bu anlamda Tokat Müzesinde yer alan sikkelerin özellikle de Roma şehir sikkelerinin üzerinde basıldığı kente ait öğeler bulunmaktadır. Bu betimlerden yola çıkarak Roma yönetimindeki kentlerin günümüze gelemeyen mimari yapıları hakkında fikir sahibi olabilmekteyiz²⁰³. Tokat Müzesi'ndeki Roma sikkelerini süsleyen öğeler içerisinde; tapınaklar, karargah kapıları ve sunaklar bulunmaktadır.

3.2.3.1. Tapınaklar

Çalışmamız kapsamında yer alan 36 sikkenin arka yüzünde tapınak betimi bulunmaktadır. Bunlardan 27 adedi dört sütunlu (Kat. No. 1, 2, 3, 4, 5, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 49, 50, 58), 6 adet yan yana

¹⁹⁹ Sear, *Roman Coins and Their Values* 1988, s. 24; Tulay, s. 181.

²⁰⁰ Klawans, s. 46; Tulay, s. 206; Er, s. 365.

²⁰¹ Grant, s. 268.

²⁰² Sikkeler üzerinde betimlenen ünlü heykeltıraşlık eserlere Roma Döneminde Ephesos'ta basılan ve arka yüzünde Artemis kült heykeli örnek verilebilir. Karwiese, s.83, Res. 62.

²⁰³ Katalogda bulunan birçok sikkede basıldığı dönemde kentte yer alan mimari öğeler hakkında bilgi sahibi olmaktayız.

duran dört sütunlu (Kat. No. 31, 32, 33, 48, 51, 53), 2 adet altı sütunlu (Kat. No. 35 ve 57) tapınak görüntüsü yer almaktadır.

Tapınaklar genelde düz bir zemin üzerine yükselen sütunlar ve üçgen alınlıkla sonlanan çatı şeklinde betimlenmektedir. Sadece Kat. No. 58'deki sikkede, üçgen alınlığın orta kısmı kemerli işlenmiştir²⁰⁴. Diğerlerinden farklı betimlenen tapınaklar arasında, Kat. No. 57'de görülen kalın bir arşitravin üstünü kapatan üç adet üçgen alınlıklı bir tapınak modeli gösterilebilir. Sikke yuvarlağını dolduracak şekilde yerleştirilen tapınaklar, Kat. No. 5 haricinde ön cepheden resmedilmiştir. Kat. No. 5'de ise tapınak $\frac{3}{4}$ oranında cepheden verilmiştir.

Yan yana betimlenen tapınaklara ise Kat. No. 31, 32, 33, 48, 51 ve 53. sikkeleri örnek verebiliriz. Bunlardan Kat. No. 48, 51 ve 53'da bulunan tapınaklar alınlık hizasından olasılıkla bir hatılla birbirine bağlandığını ve tapınakların arasındaki boşluğa denk gelen hatılın alt kısmı kemerli olduğu ve kemerin içine kült heykelinin yerleştirildiği görülmektedir. Kemerin hemen altında ise Herakles heykeli bulunmaktadır. Bahsi geçen sikkeler, Sebastopolis kentine aittir. Bu kent Herakleopolis adıyla da anılmıştır. Bu nedenle sikke üzerinde Herakles'in resmedilmesi şaşırtıcı değildir. Günümüzde bu tapınakların planları ve üst yapı elemanlarının nasıl olduğu kesin tespit edilmiş değildir.

Öte yandan sikkelere yansıyan dini yaşamın izlerini antik yazarlardan Strabon'nun ifadelerinde de bulmak mümkündür²⁰⁵. Pontos Bölgesi'ndeki Komana, Zela ve Kabeira (Neokaesareia) kentleri Helenistik Dönemden itibaren dini birer merkez ve hatta bir tapınak devlet konumundadır²⁰⁶. Ayrıca Roma Döneminde Amaseia ve Neokaesareia kentlerinde imparatorluk kültlerinin varlığı söz konusudur²⁰⁷. Bu noktada iki durumu sorgulamamız gerekmektedir. Bunlardan birincisi, sikkeler üzerinde yer alan bu tapınakların Helenistik Dönem den başlayıp Roma Dönemi'nde de devam eden yerel inanışlara²⁰⁸ ait olup olmadığıdır. İkincisi ise tapınakların imparatorluk kültlerine ait

²⁰⁴ Kemerli alınlıklar Roma mimarisinde MS 2. yy.'dan sonra görülmeye başlar. Bunda Suriye mimarisinin özellikle de Baalbek Baküs tapınağının etkisi söz konusudur. (Mortimer Wheeler, *Roma Sanatı ve Mimarlığı*, (1997), (Çev. Zeynep Koçel Erdem), Homer Kitabevi, 2004 İstanbul, s. 89, 90, 91, 92, 93 ve 94, Res. 75, 76 ve 77.)

²⁰⁵ Strabon, XII, 3, 36, 38, s. 47-49

²⁰⁶ Emine Sökmen, "Komana Pontika ve Zela: Pontos Bölgesindeki Tapınak Devletleri", Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, YAS 1, 2006, 119-127; Deniz Burcu Erciyas, "Yeşilirmak Kıyısında Kutsal Bir Merkez Komana", *Aktüel Arkeoloji*, 18, (Kasım 2010), 122-128.

²⁰⁷ Price, s. 436; Burrell, s. 205, 206, 210.

²⁰⁸ Hitit Döneminden bu yana kutsal sayılan Orta Karadeniz bölgesinde farklı zaman ve algılarda değişen tanrı ve tanrıçalar tapınım görmüştür. Bunlardan bazıları; *Kybele, Ma, Enyo, Anaitis, Men, Helios, Attis, Baal Gazur, Zeus, Apollon, Artemis, Athena, Aphrodite, Dionysos, Herakles, Asklepios* olduğunu ifade edebiliriz. Bölgede tapınım gören

olabilme ihtimalidir. Fakat burada Helenistik Dönem de herhangi bir tanrı veya tanrıça için yapılmış olan tapınağın, Roma Dönemi'nde de imparator için kullanılmış olabileceği ihtimalini göz ardı etmemeliyiz. Ayrıca kentte yerel inanın yanında imparator kültünün de var olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir; yani kentte birden çok tapınağın olabileceği de bir gerçektir. Nitekim Kat. No. 31, 32, 33'de yer alan Severus Alexander dönemine ait Neokaesareia sikkelerinde yan yana iki adet tapınağın sikke yuvarlağını doldurduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla bu kentte birden fazla tapınağın var olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer örnek ise Kat. No. 57 ve 58'de bulunan Zela şehrine ait hemen hemen aynı dönemden olan sikkelerdeki tapınakların çok farklı özellikler içerdiğini alınlık yapılarından anlamamız mümkündür. Sikkelerdeki bu betimler olasılıkla iki farklı tapınağa işaret etmektedir²⁰⁹. Dikkat çektiğimiz bu olgu için kesin ifadeler kullanmak şimdilik mümkün değildir. Ancak bu anlamda bize önemli ipuçları veren sikkelerin bölgedeki tapınaklar ve mimarileri hakkında önemli bilgiler verdiklerini de gözden kaçırmamak gerekir.

Sikkeler vasıtasıyla bilgi sahibi olduğumuz öğeler arasında tapınakların sütunları arasında betimlenen heykeltıraşlık eserlerini de ekleyebiliriz. Kataloğumuzda bulunan tapınak motifli sikkelerden çoğunluğunda sütunlar arasında kült heykelinin varlığı söz konusudur. Çoğunda kaide üzerinde duran heykellerin yanı sıra kapı dekoru, büst ve taç motifleri de görülmektedir. Tapınağın kime ait olabileceği hususunda yukarıda dile getirdiğimiz sorunlara heykeller vasıtasıyla cevaplar bulmamız kısmen mümkün olmuştur. Örneğin; Kat. No. 10'da sütunların ortasında duran heykelin elinde palmye ve çelenk tutan Enyo²¹⁰ betimlenmektedir. Sikke Komana kentine aittir. Strabon'dan öğrendiğimiz kadarıyla Pontos Bölgesinde bulunan ve Pontos Komana'sı olarak adlandırılan şehrin, Kappadokia Komana'sını kuran kişinin kurduğunu ve Kappadokia

inanişlara ayrıntılı için bilgi için bakınız; Ömer Çapar, "Anadolu'da Kybele Tapınımı" *Dil Tarih Coğrafya Dergisi*, 1-4 (19), 1979, 191-210; Ömer Çapar, "Yerli Bir Anadolu Tanrıçası Ma" *Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi*, 1-2 (37), 1995, 583-598; Bülent Öztürk, "Karadeniz'de Dinsel Yaşam Kültür", *Aktüel Arkeoloji*, 18, (Kasım 2010), 36-49; Şengül Dilek Ful, "Antik Dönemde Tokat'ta Tapınım Gören Kültür" [Bildiri], *Tokat Sempozyumu*, (Kasım 2012), Tokat.

²⁰⁹ Şehir sikkeleri üzerinde bulunan tapınak motiflerinin tamamıyla doğruyu yansıtmadığını ileri süren Franke; dindarlığın sadece görünürde olması ve sanatsal kaygı taşımayan sikke kalıpcısının tapınakları olduğundan farklı veya ayrıntılarından yoksun işlediğini ifade eder (Franke, s. 19, 20). Frankenin söylediklerinde haklılık payı olmasına rağmen, bu fikre tamamiyle katılmak mümkün değildir. Özellikle yerel ustaların ön yüzlerde işlenen İmparator portrelerini işleyiş biçimine bakıldığında, sanatsal kaygı taşımaları bile, sikke yuvarlağına ayrıntı işleyebilecek ölçüde yetenekli olduklarını göstermektedir. Ayrıca Franke'nin ifadesiyle aynı tapınağın farklı sütun sayılarında verilmesi ayrıntıyı işleyemeyen ustaların özelliği olarak değil de kentte birden fazla tapınağın olabileceği ihtimalini ve sikkelere yansıyan farklı modellerdeki tapınakları açıklayıcı olabilir. Sikkeler üzerindeki mimari betimler hakkında bkz. Mürkerrem Usman Anabolı, "Küçük Asya Sikkeleri Üzerindeki Mimarlık Yapıtları ile İlişkili Olan Resimler" *Arkeoloji Sanat Dergisi*, II, 1983, 1-4.

²¹⁰ Özellikle şehirler yıkan, yok eden bir tanrıça olarak bilinen Enyo, Ares'in yanında betimlenir. Ares'in kızı veya kardeşi olduğu söylenmektedir. Roma Panteonunda Bellona ile özdeş tutulur. (N. Daly, s. 50.)

Komanasın da bir Enyo tapınağının olduğundan bahseder. Bu tapınakta tanrıça Ma'ya tapınılmıştır. Tanrıça Romalılar tarafından Enyo ve Bellona özdeşleştirilmişlerdir²¹¹. Antik kaynakların da doğruladığı bu bilgi sikke üzerinden çıkarılan bu sonucun doğru olduğunu göstermektedir.

3.2.3.2. Sunaklar

Kat. No. 37, 38 ve 69'daki sikkelerin arka yüzünü sunak betimi süslemektedir. Bu sunaklardan Kat. No. 37'deki dikdörtgen şeklinde ve üstünde ödül tacının²¹² içinden çıkan iki palmye dalı yer alır. Sunağın ortasındaki **AKTIA** yazısı; Augustus'un Kleopatra ve Antonius karşı kazandığı Aktium zaferin anısını belirtmek için yazılmıştır²¹³. Kat. No. 38. eserde ise kare şeklinde sunağın girland motifiyle süslendiğini görmekteyiz. Sunağın üstünde ödül tacı ve içinden iki yana doğru uzanan palmye dalları görülmektedir. Yine dikdörtgen şekilde verilen sunaklardan Kat. No. 69'daki eserde, sunağın üstüne yerleştirilmiş Argaios (Erciyes) Dağı motifi dikkat çekicidir. Kaisareia sikkeleri üzerinde çok çeşitli şekillerde betimlenen Argaios dağı tapınak, sunak ve tanrı ve tanrısal öğeleri içerdiği betimler görülmektedir²¹⁴. Argaios dağı bölgedeki ilk toplumlardan itibaren Roma Dönemi de dahil kutsal sayılmıştır²¹⁵.

Sikke yuvarlağının tümünü kaplamasa da diğer öğelerle birlikte işlenen küçük sunak betimleri de bulunmaktadır. Bunlara, Kat. No. 30'da tapınağın sütunları arasındaki sunak betimi ile Kat. No. 56'da at üzerindeki Mithras'ın önünde duran ve kaide şeklinde işlenmiş sunak motifini örnek verebiliriz.

3.2.3.3. Kale/Karargah Kapısı

Sikkeler üzerine yansıyan mimari öğelerden biri de üzerinde iki burcun yer aldığı kale/karargah kapısıdır. Sikke yuvarlağının arka yüzünü dolduran bu betim, özellikle iktidar mücadeleleri ve savaşlarla geçen Geç Roma Dönemi'nde karşımıza çıkmaktadır. Dönemin siyasi gelişmelerine paralel olarak askeri öğelerin – kale/karargah kapısı gibi - sikkeler üzerine yansımış olması doğal karşılanmalıdır. Eserlerimiz arasında Kat. No. 106, 111, 114, 115, 116'deki sikkelerde bu betimi görmekteyiz.

²¹¹ Strabon, XII, 2, 3, s. 4, 5; Sökmen, 119-127.

²¹² Bakınız ileride Agonistik Öğeler bölümü

²¹³ Franke, s. 31.

²¹⁴ Edward A. Sydenham, *The Coinage of Caesarea in Cappadocia*, Spink & Son Ltd., London 1933, s. 101, 425 fig. 85, s. 116, 507 fig. 91; Oğuz Güler, *Antik Çağ İkonografisinde Erciyes*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1995, s. 54, 55, 56, Şekil 48, 49, 73, 82.

²¹⁵ Güler, s. 19, 20, 21, 29, 30, 31.

3.2.4. Agonistik Öğeler

Sonunda bir ödül olan yarışmalara Greklerde *Agon* adı verilmektedir²¹⁶. Kelime manası toplanma bir araya gelme anlamına gelen *agon*, insanların yarışmaları izlemek için bir araya gelmelerini ifade etmektedir. Anadolu'da Helenistik kültürler içerisinde tapınağa veya krala duyulan saygıyı temsil eden *agonlar*, Roma İmparatorluğu'nda da karşımıza çıkmaktadır. Roma'da İmparator Kültü'ne duyulan saygıyı temsil eden yarışmalar, MS 2. yüzyılın ortalarına doğru ve sonrasında yaygınlaşmaya başlamıştır²¹⁷.

Çeşitli yarışmalara katılan yarışan *agonlara* verilecek çeşitli ödüller sikkeler üzerine yansıtılmıştır. Tokat Müzesi'nde bulunan Neokaisareia sikkelerinden Kat. No. 34'de aslan ayaklı *agonistik* bir masa üzerinde iki ödül tacı ve masanın altında muhtemelen *agonlara* verilecek hediyelerden olan *amphora* ve *palmye* dalı betimlenmiştir. Kat. No. 36'da ise *agonistik* masa üzerinde ödül tacı ve masanın altında *palmye* dalı sikke yuvarlağını doldurmuştur. Daha önce Kat. No. 37 ve 38'de gördüğümüz ödül tacı bu kez sunağın üstünde betimlenmiştir. Ödül tacının masa üzerinde betimlendiği bir diğer ise Kat. No. 39 yalın şekilde duran tacın içinde görülmektedir. Kat. No. 42 ve 43'de bulunan sikkelerde ödül taçları sikkenin arka yüzünün tamamını kaplamış olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.5. Fantastik Yaratıklar

Katalogumuzdaki sikkelerde fantastik yaratıkların yer aldığı sadece bir örnek bulunmaktadır. Kat. No. 72'deki sikkenin arka yüzündeki Grifon'nun ayağını bir tekerin üstüne koymuş şekilde betimlendiğini görmekteyiz. Grek dünyasında aslan gövdeli, kanatlı, kartal veya şahin başlı yaratıklara verilen addır. Grifon'nun Zeus'un kutsal hayvanı olduğu veya Apollon'un hazinelerini beklediğine inanılır. Teos ve Abdera kentlerinin sikkelerinde görülen Grifon, Kat. No. 72'de Smyrna kentinin sikkesinde karşımıza çıkmaktadır²¹⁸.

3.2.6. Diğer

Yukarıda ifade ettiğimiz öğelerin dışında çeşitli konu ve türde betimler sikkelerde kullanılmıştır. Bunlar arasında hayvanlar ve bitkisel öğeler, savaşla alakalı asker

²¹⁶ Nigel B. Crowther, *Sport in Ancient Times*, Praeger, London 2007, s. 57

²¹⁷ Aliye Erol Özdişbay, *Roma İmparatorluk Dönemi'nde Pontos-Bithynia Eyaleti'nde Agonlar ve Agonistik Sikkeler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 26.

²¹⁸ Tulay, s. 92; Akın Temür, *Grek Sanatında Karışık Yaratıklar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2009, s. 39, 40.

betimleri ve imparatorun yüceltildiği sahneler yer almaktadır. Tokat'ta bulunan sikkelerden Kat. No. 76'da boğa, Kat. No. 86'da geyik hayvanlara, Kat. No. 71 ve 74'deki defne çelengi ile Kat. No. 78'deki meşe çelengi bitkisel öğelere örnek verilebilir.

İç karışıklara sahne olan Roma'nın son dönemine ait sikkeler üzerinde askeri öğelerden Kat. No. 105, 112 ve 117'deki asker betimleri sikkelere basılan tiplerin seçiminde etki eden faktörleri göstermesi açısından önemlidir. İmparatorların betimlendiği sikkelerden Kat. No. 85'de İmparator III. Gordianus elinde bir küre ile verilirken, Kat. No. 125 ve 126'da ise küre tutan imparator bir esiri ayağının altına almış olarak resmedilmiştir. Muhtemelen imparatorun hakimiyeti ve gücünün propagandası yapılmaya çalışılmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz öğelerin yanı sıra, Kat. No. 67 ve 68'de Argaios Dağı motifleri sikke bütününe kaplar şekilde verilmiştir. Daha önce bahsi geçen Kat. No. 69'da ise Argaios Dağı sunak üzerinde resmedilmiştir. Ayrıca Kat. No. 55'de bir quadriganın atları şaha kalkmış pozisyonda betimlenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİKKELERİN ÜZERİNDEKİ LEJANDLAR

4.1. LEJANDLAR

Katalogdaki sikkelerin lejandları, şehir sikkeleri ve imparatorluk sikkeleri olarak iki başlık altında verilmiştir. Öncelikle Roma şehir sikkeleri ön ve arka yüzünde bulunan lejandlar alfabetik olarak sıralanmış ve hemen yanlarına parantez içinde katalog numaraları verilmiştir. İkinci olarak Roma imparatorluk sikkelerindeki ön ve arka yüz lejandları alfabetik sıralanarak katalog numaraları parantez içinde yanlarına yazılmıştır. Son olarak katalogdaki sikkelerin darphane işaretleri ve yerlerine yer verilmiştir.

4.1.1. Şehir Sikkelerinin Ön Yüz Lejandları

A K M AYP CEOY AΛEΞANΔPOC (Kat. No.31)

A KAI A CEΠ CEOYHPOC (Kat. No.18)

A KAI M AYPH ANTΩNINOC (Kat. No. 20)

A KAI M AYPHA ANTΩNINOC (Kat. No. 22)

AY K CEOYH AΛEΞANΔP (Kat. No. 67)

AY K CEOYH AΛEΞANΔPOC (Kat. No. 68)

AY K A CEΠ CEOYHPOC (Kat. No. 10, 13, 14, 15, 16, 17, 19)

AY K M AV CE AΛEΞANΔPOC (Kat. No. 35)

AY K ΠO ΛI OY AΛEPIANON (Kat. No. 73)

AY KAI A CEΠ CEOYHPOC (Kat. No. 8)

AY KAI A CEΠTICEOYHPOC AYΓ (Kat. No. 49, 50)

AY KAI A CEΠTIMI CEOYHPOC AY (Kat. No. 48)

AY KAI M AYP ANTΩNINOC (Kat. No. 9, 51)

AY KAI M AYPH ANTWNINOC (Kat. No. 11, 21, 55, 57)

AY KAI M AYPHAI ANTΩNINOC (Kat. No. 23)

AYT K M AYP KOM ANTWNINOC (Kat. No. 12)

AYT KAI ΠO ΛIK ΓAΛΛHNOC (Kat. No 54)

AYT KAIC A AYP OYHPOC (Kat. No. 6)

AYT KAIC NEP TPAIANOC CEB ΓEPM ΔAK (Kat. No. 59)

ΑΥΤ ΝΕΡ ΤΡΑΙΑΝΟC ΚΑΙCΑΡ CΕ ΓΕ ΔΑ (Kat. No. 47)
ΑΥΤΟ ΚΑΙC ΤΡΑΙ ΑΔΡΙΑΝΟC CΕΒΑCΤ (Kat. No. 60, 61, 62)
ΑΥΤΟ ΚΡΑ ΟΥΗΡΟC (Kat. No. 4, 5)
ΑΥΤΟΚ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC CΕΒ (Kat. No. 1, 2, 3)
ΑΥΤΟΚ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC CΕΒΑ (Kat. No. 64)
ΑΥΤΟΚΡ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC (Kat. No. 45)
ΑΥΤΟΚΡ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC CΕΒΑCΤΟC (Kat. No. 63)
ΑΥΤΟΚΡ ΟΥΗΡΟC CΕΒ (Kat. No. 46)
ΑΥ Κ Μ ΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟC C (Kat. No. 37, 38)
ΑΥ Κ Μ ΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟC CΕ (Kat. No. 36)
ΑΥ Κ Μ ΑΥ CΕ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟC (Kat. No. 32, 33, 34)
ΑΥ Κ ΠΟ ΔΙΚ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC (Kat. No. 42)
ΑΥ ΚΑΙ ΠΟ ΔΙΚ ΓΑΛΛΙΗΝΟC (Kat. No. 43, 44)
ΑΥΤ ΚΑΙ ΓΑΛΛΟC CΕΒ (Kat. No. 40, 41)
CΑΒ ΤΡΑΝΚΥΛΙΝΑ CΕΒ (Kat. No. 39)
CAESAR (Kat. No. 71)
CΕΠΤΙ ΓΕΤΑC ΚΑΙC (Kat. No. 24)
CΕΠΤΙΜΙΟC ΓΕΤΑC ΚΑΙC (Kat. No. 58)
CMYRNA (Kat. No. 72)
ΙΟΥΛΙΑ ΔΟΜΝΑ CΕ (Kat. No. 65, 66)
Λ CΕΠ ΓΕΤΑC ΚΑΙC (Kat. No. 26)
Λ CΕΠΤΙ ΓΕΤΑC Κ (Kat. No. 52, 53)
Λ Π CΕΠ ΓΕΤΑC ΚΑΙC (Kat. No. 25)
Λ Π CΕΠΤΙΜ ΓΕΤΑC ΚΑΙC (Kat. No. 279)
Μ ΑΥΡ ΚΟΜΟΔ ΑΝΤΩΝ CΕΒ (Kat. No. 7)
ΜΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟC ΑΥ (Kat. No. 70)
ΟΡΒ CΑΛΟΥ ΟΡΒΙ ΑΥ (Kat. No. 56)
Π CΕΠ ΓΕΤΑC ΚΑΙC (Kat. No. 28, 29)

4.1.2. Şehir Sikkelerinin Arka Yüz Lejandları

ΑΔΡ ΑΜΑC ΝΕΩΚ Κ ΜΗΤ Κ ΠΡΩ ΠΟΝΤ ΕΤΡΞΕ (Kat. No. 6)

ΑΔΡ ΑΝΗ ΑΜΑC ΜΗΤΡ ΝΕΩΚ ΠΡΤ ΠΟΝ ΕΤΡΘ (Kat. No. 7)

ΑΔΡ CΕΥ ΑΝΤ ΑΜΑCΙΑC ΜΗΤ ΝΕ ΠΡ Π ΕΤCΗ veya ΕΤCΘ (Kat. No. 8)

ΑΔΡ CΕΥ ΑΝΤ ΑΜΑCΙΑC ΜΗΤ ΝΕ ΠΡΠ ΕΤCΘ (Kat. No. 9)

ΑΔΡ ΝΕΟΚ ΝΕWΚΟ ΠΡWΤΗ ΠΟΝΤ ΕΤΑΚΡ (Kat. No. 12)

ΑΥGΥCΤVΣ (Kat. No. 71)

CEBACT ΗΡΑΚΛΕΟ ΕΤΗC (Kat. No. 48, 51, 53)

CEBACTO ΗΡΑΚΛΕΟ ΕΤΗC (Kat. No. 49)

CEBACTOΠ ΗΡΑΚΛΕΟ ΕΤΗ C veya Σ (Kat. No. 50)

CEBACTOΠ ΗΡΑΚΛΕΟΠ (Kat. No. 52, 54)

CEBACTOΠΟΛΙΤΩΝ ΕΤΟΥC ΘΡ (Kat. No. 47)

CMYPNAIWN (Kat. No. 72)

ΔΗΜΑΡΧ ΕΞ Υ ΠΑΤΟC (Kat. No. 59)

ΔΟΡΥΛΑΕΩΝ (Kat. No. 70)

ΕΤ Δ (Kat. No. 60), ΕΤ Ε (Kat. No. 61)

ΕΤΒ ΑΝΕΜΟVΠΙΕWΝ (Kat. No. 73)

ΚΑΙCΑΡΕΩΝ Τ Π ΑΡΓΑΙW ΕΤΚΒ (Kat. No. 64)

ΚΟΙ ΠΟ ΝΕΟΚΕCΑΡΙΑC ΜΗ ΕΤΡΟΑ (Kat. No. 34)

ΚΟΙ ΠΟΝ ΜΗ ΝΕΟΚΑΙCΑΡ ΕΤΡΟΗ ΑΚΤΙΑ (Kat. No. 39)

ΚΟΙ ΠΟΝ ΜΗ ΝΕΟΚΑΙCΑΡΙΑC ΕΤΡΟΗ (Kat. No. 37)

ΚΟΙ ΠΟΝ ΜΗ ΝΕΟΚΕCΑΡΙ ΕΤΡΟΑ (Kat. No. 35)

ΚΟΙ ΠΟΝ ΝΕΟ ΚΑΙC ΜΗΤΡΟ ΕΤΡΜΒ (Kat. No. 13, 19, 28)

ΚΟΙ ΠΟΝ ΝΕΟ ΚΑΙC ΜΗΤΡΟ ΕΤΡΜΡ (Kat. No. 14, 15, 18, 20, 21, 23)

ΚΟΙ ΠΟΝ ΝΕΟ ΚΑΙC ΜΗΤΡΟΠ ΕΤΡΜΡ (Kat. No. 16, 17)

ΚΟΙ ΠΟΝΤ ΜΗ ΝΕΟΚΑΙCΑΡΙΑ ΕΤΡΟΗ (Kat. No. 36)

ΚΟΙΝ ΠΟ ΝΕΟ ΚΑΙ ΜΗΤΡΟ ΕΤΡΜΡ (Kat. No. 30)

ΚΟΙΝ ΠΟ ΝΕΟ ΚΑΙC ΜΗΤΡΟ ΕΤΡΜΡ (Kat. No. 24, 25, 26)

ΚΟΙΝ ΠΟΝ ΝΕΟ ΚΑΙ ΜΗΤΡΟ ΕΤΡΜΡ (Kat. No. 22, 29)

KOIN ΠΟΝ ΝΕΟ ΚΑΙC ΜΗΤΡΟ ΕΤΡΜR (Kat. No. 27)

KOINON ΠONTOY ΕΤΡΗ (Kat. No. 1, 2, 3, 4, 5)

ΜΗΤ ΝΕΟΚΑΙCΑΡΙΑC ΕΤΡΥΒ (Kat. No. 42)

ΜΗΤ ΝΕΟΚΑΙCΑΡΙΑC ΕΤΡΥΘ (Kat. No. 43, 44)

ΜΗΤΡ ΚΑΙCΑ ΕΤΕ (Kat. No. 67)

ΜΗΤΡΟ ΝΕΟ-ΚΑΙCΑΡΙΑC ΕΤΡΟΗ (Kat. No. 38)

ΜΗΤΡΟΠ ΚΑΙCΑΡ ΓΤΕ (Kat. No. 69)

ΜΗΤΡΟΠ ΚΑΙCΑΡΙ ΕΤΖ (Kat. No. 68)

ΜΗΤΡΟΠΟ ΝΕΟΚΕCΑΡΙΑ ΔΙC ΝΕΩΚΟΡ/ΕΤΡΟΑ (Kat. No. 32, 33)

ΜΗΤΡΟΠΟΔ ΚΑΙCΑΡΙΑ ΕΤΕ (Kat. No. 65, 66)

ΝΕΙΚΟΠΟΛΙΤΩΝ (Kat. No. 46)

ΝΕΙΚΟΠΟΛΙΤΩΝ ΕΤCΑ (Kat. No. 45)

ΝΕΟ ΚΑΙ ΜΗΤΡ ΔΙC ΝΕΩΚΟ (Kat. No. 31)

ΙΕΡΟΚΑΙC ΚΟΜΑΝΕ ΕΤΒΟΡ (Kat. No. 11)

ΙΕΡΟΚΑΙC ΚΟΜΑΝΕΩΝ ΕΤΒΟΡ (Kat. No. 10)

PW-ΜΗ/ΠΠ-Η (Kat. No. 40, 41)

SC (Kat. No. 74)

ΤΡΑΠΕΖΟΥΙΩΝ ΕΤΡΜR (Kat. No. 55)

ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΩΝ ΠΙΓ (Kat. No. 56)

ΥΠΑΤΟC Β (Kat. No. 63)

ΖΗΛΙΤΩΝ ΤΟΥ ΕΤΡΜR (Kat. No. 57)

ΖΗΛΙΤΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ ΕΤΡΜΒ (Kat. No. 58)

4.1.3. Roma İmparatorluk Sikkeleri Ön Yüz Lejandları

ANTONINVS AVG PIVS PP TRP COS IIII (Kat. No. 79)

AVGVSTVS DIVIF (Kat. No. 76)

AVRELIVS CAESAR AVG PII F (Kat. No. 80)

CONSTANTINVS AVG (Kat. No. 106)

CONSTANTINVS IVN NOB C (Kat. No. 111, 112)

CONSTANTINVS MAX AVG (Kat. No. 105)
CONSTANTIVS AVG (Kat. No. 117, 119)
DAC PARTHICO PM TRP POT XX COS VI PP (Kat. No. 78)
DN ARCADIVS PF AVC (Kat. No. 129)
DN CONSTANS PF AVG (Kat. No. 113)
DN CONSTANTIVS NOB CAES (Kat. No. 120)
DN CONSTANTIVS PF AVG (Kat. No. 118)
DN GRATIANVS PF AVG (Kat. No. 123, 124)
DN THEODOSIVS PF AVG (Kat. No. 128)
DN VAL LICIN LICINIVS NOB C (Kat. No. 109, 110)
DN VALENS PF AVG (Kat. No. 122)
DN VALENTINIANVS PF AVG (Kat. 121, 125, 126, 127)
FL HELENA AVGVSTA (Kat. No. 107)
FL IVL CONSTANTIVS NOB C (Kat. No. 114, 115, 116)
GAL VAL MAXIMIANVS NOB C (Kat. No. 100)
GALLIENVS AVG (Kat. No. 88)
IMP C AVRELIANVS AVG (Kat. No. 89, 90, 91)
IMP C LICIN LICINIVS PF AVG (Kat. No. 104)
IMP C M AVR CARINVS PF AVG (Kat. No. 97)
IMP C M AVR PROBVS AVG (Kat. No. 93)
IMP C M AVR PROBVS PF AVG (Kat. No. 94, 95, 96)
IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG (Kat. No. 81)
IMP C M AVR VAL MAXIMIANVS PF AVG (Kat. No. 99)
IMP C P LIC GALLIENVS PF AVG (Kat. No. 87)
IMP C VAL LICIN LICINIVS PF AVG (Kat. No. 101, 102, 103)
IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG (Kat. No. 83)
IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG GERM (Kat. No. 78)
IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM (Kat. No. 77)
IMP CC VAL DIOCLETIANVS AVG (Kat. No. 98)

IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG (Kat. No. 84, 85)

IMP PHILIPPVS AVG (Kat. No. 86)

IMP PROBVS INV AVG (Kat. No. 92)

MAXIMINVS PIVS AVG GERM (Kat. No. 82)

VRBS ROMA (Kat. No. 108)

4.1.4. Roma İmparatorluk Sikkeleri Arka Yüz Lejandları

CLEMENTIA TEMP (Kat. No. 93, 94, 95, 96)

CONCORDIA AVGGG (Kat. No. 123, 124)

CONCORDIA MILITVM (Kat. No. 98)

CONSERVAT AVG (Kat. No. 89, 90)

FEL TEMP REPARATIO (Kat. No. 119, 120)

FELICITAS AVG SC (Kat. No. 79)

GENIO CAESARIS (Kat. No. 100)

GLORIA EXERCITVS (Kat. No. 105, 112, 117)

IMPX (Kat. No. 76)

IOV ET HERCV CONSER AVGG (Kat. No. 99)

IOVI CONSERVATORI AVGG (Kat. No. 101)

IOVI CONSERVATORI CAESS (Kat. No. 109, 110)

IOVI CONSERVATORI (Kat. No. 87, 102, 103, 104)

LUNA LVCIF (Kat. No. 88)

PM TRP COS IIII PP (Kat. No. 77)

PM TRP II COS PP (Kat. No. 83)

PM TRP VI COS II PP (Kat. No. 81)

PROVIDE AVG (Kat. No. 92)

PROVIDENTIAE AVGG (Kat. No. 106)

PROVIDENTIAE CAESS (Kat. No. 111, 114, 115, 116)

RESTITVT ORBIS (Kat. No. 91)

SAECVLI FELICITAS (Kat. No. 85)

SALVS AGVSTI (Kat. No. 84)
SALVS REIPVBLICAE (Kat. No. 128)
SEACVLARES AVGG (Kat. No. 86)
SECURITAS REIPUBLICAE (Kat. No. 107)
SECVRITAS REIPVBLICAE (Kat. No. 121, 122)
TR POT COS II SC (Kat. No. 80)
VICTORIA GERMANICA SC (Kat. No. 82)
VIRTUS AVGG (Kat. No. 97)
VIRTVS EXERCITI (Kat. No. 125, 126, 129)
VOT V (Kat. No. 127)
VOT XV MVLT XX (Kat. No. 113)
VOT XX MVLT XXX (Kat. No. 118)

4.1.5. Darphane İşaretleri

Şehir sikkelerinin nerede darp edildiği sorusu, sikkelerin genelde arka yüzünde şehre veya yaşayan halka ait ibarelerden açıklık kazanır. Kataloğumuzda bulunan şehir sikkelerinin darp yerleri Harita 1’de gösterilmiştir. Çalışma kapsamında olan İmparatorluk sikkeleri Harita 2 de gösterilmiş ve üzerinde yer alan darphane işaretleri alfabetik olarak şöyle sıralanmıştır²¹⁹.

Antiochia : ANB, ANH, ANTI, ANTE, SMA, SMANA, SMANZ, SMANT
Constantinopolis : CONSA, CONSE
Heraclea : SMHB, SMHT, SMHT
Kyzikos : MKV, SKM
Nicomedia : SMN, SMNB, SMNA, SMNS
Tripolis : TR, KA

²¹⁹ **Antiochia** (Kat. No.107, 109, 126, 105, 110, 113, 117, 118, 119, 120, 124), **Constantinopolis** (Kat. No. 108 ve 123), **Heraclea** (Kat. No. 101, 111, 128), **Kyzikos** (Kat. No. 100 ve 102), **Nicomedia** (Kat. No. 112, 114, 115, 116, 125), **Tripolis** (Kat. No. 93 ve 97)

BEŞİNCİ BÖLÜM

METROLOJİ

5.1. ŞEHİR SİKKELERİ

Roma Dönemi'nde kendine has stil ve özellikleri ile dikkat çeken şehir darpları, büyük çoğunlukta bronz, prinç ve az miktarda da olsa Grek sisteminde basılan gümüşlerden oluşmaktadır²²⁰. Bu sikkeler İmparatorluk bünyesinde basılan merkezi darplardan farklılık göstermektedir. Aynı zamanda şehirden şehire ağırlık, çap ve birimlerinde de farklılıklar mevcuttur. Ayrıca Roma'nın zamanla bozulan ekonomisi sikkelere doğrudan yansiyarak bazen ağırlıklarında bazen de değer kavramlarında değişikliklere sebep olmuştur. İfade ettiğimiz nedenlerden dolayı sikkelerin birimlerini ve karşılıklarını ölçülerine göre tespit etmek güçtür. Ancak sikkelerin çap, ağırlık ve basıldığı metallerin (Bakır, Bronz, Pirinç ve Gümüş) gösterildiği Tablo 3 bize büyük ölçüde fikir vermektedir.

Roma hakimiyetindeki Anadolu'da Helenistik Dönem'den başlayarak, Pergamon Krallığına bağlı şehirler tarafından darp edilen bir tür birlik sikkesi olan gümüş Kistophorların²²¹, Roma Dönemi'nde de bir süre basıldığına şahit olmaktayız. Ayrıca Bosporus Krallığı gibi bazı vasal karallıkların gümüş sikke basmasına izin verilmiştir. Bu sikkeler eski Grek birimlerinde darb edilmiştir. Roma'nın gümüş sikke basmasına izin verdiği nadir şehirlerden biri de Kaisareia olmuştur²²².

Tokat Müzesinde çalışma kapsamına alınan sikkeler arasında 7 adet gümüş sikke yer almaktadır (Kat. No. 59, 60, 61, 62, 63, 65 ve 66). Sözü edilen sikkelerin hepsi Kaisareia şehrine aittir. Bu sikkelerden Kat. No. 59, 63, 65 ve 66 numaralı sikkeler **drahmi** biriminde basılmıştır. Kat. No. 60, 61, 62'deki sikkeler ise drahminin yarı ölçüsünde **hemidrahmi** birinde basılmıştır.

Roma Dönemi'nde basılan imparatorluk sikkelerinin değer ölçüleri gümüş birimi olan denarius ile değerlendirilirken, aynı dönemde basılan şehir sikkeleri Grek sistemindeki gümüş birim olan drahmi üzerinden değerlendirilmiştir. Bronz ve bakırdan

²²⁰ Harl, s. 12.

²²¹ Aydın Tavukçu, s. 91.

²²² Roma Döneminde Anadolu'da gümüş sikke basan Kaisareia şehrinin yanı sıra, Byzantion, Amisos ve Kilikya şehirlerinin bazılarında gümüş sikke basmışlardır. (Atlan, 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler, s. 24).

basılan şehir sikkelerinin birimleri **assaria**²²³ ile anılmıştır. Bu birimin diğer birimlerle olan ölçülerini aşağıda verilen denklikte görmek mümkündür²²⁴.

$$1 \text{ denarius} = 16 \text{ assaria}$$

$$1 \text{ drahmi} = 6 \text{ obol}$$

$$1 \text{ obol} = 8 \text{ veya } 12 \text{ khalkos}$$

Bu sisteme göre şehirlerde basılan sikkelerin imparatorluk bünyesindeki basılan sikkelere göre karşılığının ne olduğu ve Grek sisteminden nasıl dönüştürüldüğü karmaşıktır. İmparatorluğun merkezine uzak yerlerde, özellikle Anadolu şehirlerinde imparatorluk sikkelerinin azlığı nedeniyle değişim aracı olarak kullanılan bu sikkelerin değer ve karşılıkları tespit etmek zordur²²⁵.

Sikkeler üzerinde değere ilişkin ibare bulunan nadir şehirlerden biri Chios'tur. Chios sikkelerinde **assaria** veya **obolos** cinsinden değer ibareleri bulunmaktadır²²⁶. Bu birimlerin birbirlerine olan karşılıklarını şöyle ifade edebiliriz.

$$1 \text{ assaria} = 6 \text{ khalkos} = 0,5 \text{ obolos}$$

$$1 \text{ obolos} = 8 \text{ veya } 12 \text{ khalkos}$$

1 **khalkos** 2 gr ağırlığında ise 10 **khalkos** yaklaşık 20 gr ağırlığına yani, yaklaşık 1 **obolos**'a eşit olmaktadır²²⁷. Bu ölçülere göre, Tablo 3'de verdiğimiz bilgilerden sikkelerin basıldığı birimler hakkında tahmin yürütebilmekteyiz.

5.2. İMPARATORLUK SİKKELERİ

Tokat Müzesi'ndeki İmparatorluk sikkeleri arasında 7 adet gümüş basılmış sikke bulunmaktadır. Bu sikkelerden Kat. No. 76, 77, 81 ve 84'dekiler denarius biriminde, Kat. No. 83, 85 ve 86'daki sikkeler ise antoninianus biriminde basılmıştır.

Katalogda bakır ve bronzdan üretilen sikkeler çoğunluktadır. Bronz veya pirinçten üretilenler, Kat. No. 78 **as** biriminde, Kat. No. 79, 80 ve 82 **sestertius**

²²³ Roma Döneminde Anadolu şehirlerinin bastığı sikkelere verilen isimdir. Assaria biriminin ağırlığı dönemlere göre değişse de genel olarak 4 ile 8 gram arasında değişmektedir. (Tulay, s. 33).

²²⁴ Howgego, *Greek Imperial Countmarks: Studies in the Provincial Coinage of the Roman Empire*, s. 54; Yalçın, s. 29, 30. Howgego,

²²⁵ Walker D. R., *The Metrology of the Roman Silver Coinage. Part: 3 Pertinax – Uranius Antoninu*, B.A.R., Oxford, 1978, s. 20; Yalçın, s. 26.

²²⁶ Sear, *Greek Imperial Coins and Their Values*, s. xxii; ayrıca birim işaretlerinin bulunduğu diğer şehirler için bkz. *RPC I*, s. 32, 33.

²²⁷ Marcus Niebuhr Tod, "Epigraphical Notes On Greek Coinage: II. XAAKOYΣ", *NC*, 6, 1946, 47-62; Oğuz Tekin, *Sivas Definesi VI. Mithradates Dönemi Pontos ve Paphlagonia Kentlerinin Bronz Sikkeleri*, Zero Prodüksiyon Ltd., İstanbul 1999, s. 76, 77.

biriminde basılmıştır. Bakırdan üretilen sikkelerden en ilgi çekici olanları ise, İmparator Caracalla Dönemi'nde gümüş sikkelerde yapılan değişiklikle antoninianus adındaki gümüş sikkelerdir. Bu sikkelerdeki gümüş oranı zamanla azalarak nerdeyse tamamıyla bakırdan üretilir hale gelmiştir. İfade ettiğimiz şekliyle bakırdan üretilen sikkelere, Kat. No. 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98 ve 99'u örnek verebiliriz.

İmparator Diocletianus döneminde **follis** adında bakır ve bronz sikkeler basılmaya başlanmıştır. Kataloğumuzda bu sikkeleri Kat. No. 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115 ve 116'da görmek mümkündür.

Kat 117 ile 132 arasında yer alan sikkelerin birimleri ise; gram ve çaplarına göre, Geç Roma Dönemine ait sikkeler için temel kaynata olan *LRBC* I ve II'de, çap ve ağırlıklarına göre sınıflandırılan AE 1, AE 2, AE 3, AE 4 şeklinde belirlenmiştir. İmparatorluk sikkelerinin tamamının gram ve çaplarının bulunduğu Tablo 4'de sikkelerin basıldığı birim ve ağırlıklarını tespit etmemizde bize önemli ipuçları vermektedir.

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında, Tokat Müzesi'ndeki 132 adet Roma Dönemi sikkesi ayrıntılı olarak incelenmiştir. Sikkelerin 75 tanesinin Roma İmparatorluğunun hakimiyeti altındaki şehirlerin darpları olduğu tespit edilmiştir. 57 adedi ise imparatorluğun “asal darbı” olarak nitelendirilen imparatorluk darpları olduğu belirlenmiştir.

Şehir darplarının çoğu, Pontos eyaletindeki şehirlere ve Kappadokia eyaletine aittir. Pontos eyaletindeki şehirlerden Neokaesareia 33 adet ile en fazla sikkayla temsil edilen şehir olmuştur. Neokaesareia'yı 11 adet ile Kappadokia eyaletindeki Kaisareia şehri izlemektedir. Diğer şehirlerden, Sebastopolis 8, Pontos Birliği 5, Amaseia 4, Zela 2, Komana 2, Trapezus 2, Nikopolis 2, Dorylaion 1, Ephesos 1, Smyrna 1, Anemorion 1, Antiocheia 1 ve 1 adette belirlenemeyen sikke bulunmaktadır (Tablo 3).

Tokat Müzesi'ndeki sikkelerin şehirlere göre dağılımına baktığımızda; öncelikle sikkelerin Antik Dönemde Tokat civarında, yani Pontos eyaletinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Kaesareia şehrine ait sikkelerin çokluğu ise, bu dönemde şehrin aktif bir ticarete sahip olması ile açıklanabilir.

Kaesareia sikkelerine baktığımızda bir bölümünün gümüş olduğunu görmekteyiz. Roma hakimiyetinde istisna şehirlere gümüş sikke basma hakkı verildiği göz önüne alınırsa, bölgedeki gümüş sikke ihtiyacının merkezi darplar yerine bu sikkeler ile sağlanmış olduğu düşünülebilir. Fakat imparatorluk darplarına ait gümüş sikkelerin de Tokat'ta ele geçmesi bu düşüncenin kesin olamayacağını ortaya koymaktadır. Yine de Kaesareia sikkelerinin Traianus'tan (MS 98-117) Antoninus Pius'a (MS 138-161 kadar ki dönemden oluşu ve imparatorluk sikkelerinin ise, Severus Alexander (MS 222-235), III. Gordianus (MS 238-244) I. Philippus (MS 244-249) dönemlerine tarihlenmesi Traianus ve Antoninus Pius dönemlerinde basılan Kaesareia sikkelerinin, MS 2. yy'da bölgede gümüş sikke ihtiyacını karşılamak için kullanıldığı fikrini akla getirmektedir. Tokat'a uzak olan şehirlere ait az sayıdaki sikke, Antik Dönem'deki ticarete bağlı olarak farklı bölgelere ulaşmış sikkelerin sirkülasyonu konusunda belge sağlamaktadır.

Tokat Müzesi'ndeki Roma Dönemi sikkelerinin incelenmesi İmparatorluğun başlarında şehir darplarının sayısının az olduğunu göstermektedir. Severuslar Dönemi'nde (MS 193-235) dikkat çekici bir artış görülürken, şehir sikkelerinin basımına son verildiği, Diocletianus (MS 284-305) Dönemi'ne yaklaştıkça sikke

sayılarının azaldığı izlenmektedir. Şehir sikkelerinin Severuslar Dönemi'nde (MS 193-235) Tokat civarlarında yoğun olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Severus Alexander'ın (MS 222-235) bir sikkesi dışında İmparatorluk sikkelerinden bu dönemde ele geçmemiş olması da bu kanıyı destekler niteliktedir.

Çalışma kapsamındaki sikkelerin tümü ele alındığında, Augustus'tan (MÖ 27-MS 14) Arcadius'a (MS 383-408) kadar 41 imparatora ait sikke katalogumuzda yer almaktadır. İmparatorluğun her döneminden sikke bulunmasına rağmen imparator Carinus'tan (MS 283-285) itibaren, Geç Roma Dönemi'nde darp edilen sikkeler yoğunluktadır. Bu dönemlerde yaşanan enflasyon İmparatorluğun bastığı sikkelerin değerlerini günden güne azaltmış olmalıdır. Ayrıca aynı dönemde yaşanan otorite boşluğu ve tetraşi sisteminin sonucu olarak da çok sayıda sikke darbu gerçekleştirilmiştir.

Roma İmparatorluk sikkeleri ve Roma Dönemi Şehir sikkeleri şeklinde iki grupta incelenen sikkelere göre; şehir darpları MS 2. yy. ve 3. yy. ortaları, İmparatorluk darpları ise İmparatorluğun kuruluşundan itibaren genel şekilde dağılmış ve 4. yy.'da yoğunluk kazanmıştır.

İrdelenen sikkelerin ön yüzlerinde imparator portreleri yer almaktadır. Bu durumun istisna olduğu Kat. No. 72'de ise kentin eski kültürünün devamı olarak Tykhe başı bulunmaktadır. Bu durum Roma bünyesinde basılan sikkelerde görülen nadir bir uygulamadır. Dolayısıyla Roma'nın bazı şehirlerin inanç ve kültürlerine karşı hoşgörülü davrandığı anlaşılmaktadır.

Sikkelerin ön yüzlerinde portrelerin işleniş şekli zaman içinde değişimlere uğramıştır. Bu değişimi izlemek için oluşturduğumuz ön yüz tiplerinden, Yalın Baş, Yalın Başlı Büst, Defne Çelenkli Baş, Defne Çelenkli Büst genel anlamda imparatorluğun başlangıcından Geç Roma'ya kadar kullanılmıştır. Şua Taçlı Büst şeklinde işlenen sikkeler, İmparator Caracalla (MS 198-217) Dönemi'nde ve sonrasında, nadir olarak Caracalla öncesinde de birim ile alakalı olarak kullanılmıştır. Diademli Baş, Diademli Büst, Miğferli Büst şeklinde gruplarımız tipler ise Geç Roma Dönemi'nde yaygındır.

Kadın portreleri, dönemin saç modasını takip ederek, saç yapılarına göre A, B, C, D şeklinde 4 gruba ayrılmıştır. Bu gruplardan yola çıkarak Kat. No. 75'deki belirsiz sikkenin basım zamanı tahmin edilmeye çalışılmıştır. Oluşturduğumuz saç stillerinden

yola çıkararak, kesin olmasa da Faustina Junior (Marcus Aurelius'un eşi) veya Lucilla (Marcu Aurelius'un kızı) olabileceği sonucuna varılmıştır.

Gerek şehir darplarının gerekse İmparatorluk sikkelerinin arka yüzlerini çok farklı öğeler süslemiştir. Tanrılar, tanrıçalar, kahramanlar ve personifikasyonların süslediği arka yüzlerde en fazla işlenen tip tanrı Zeus/Jupiter olmuştur. Baş tanrının yanı sıra, Aphrodite, Diana, Dionysos, Helios / Sol, Herakles / Hercules, Minerva, Mitras, Nemesis, Nike / Victoria ve Roma gibi Grek ve Roma dünyasında tapınım görmüş tanrı, tanrıça ve kahramanlar işlenmiştir.

Özellikle imparatorluk sikkelerinin arka yüzlerinde betimlenen Annona, Felicitas, Genius, Providentia, Salus, Securitas, Tykhe ve Virtus gibi personifikeler sikkeler üzerindeki yerlerini almıştır.

Şehir sikkeleri başta olmak üzere arka yüzlerde işlenen tapınaklar ve sunaklardan şehirdeki inanç hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olmuştur. Ayrıca karargah kapısının işlendiği sikkelerden yola çıkararak dönemin siyasi yapısı açıkça anlaşılmaktadır.

Roma Dönemi'nde şehirlerin düzenlediği oyunlar ve ödülleri hakkında bilgi edindiğimiz Agonistik ögenin bulunduğu sikkeler, Severus Alexander (MS 222-235) ile Gallienus (MS 253-268) Dönemi arasında yer almıştır. İrdelenen bu sikkeler vasıtasıyla o dönemdeki çeşitli oyunlarda başarılı olan Agonlara ne gibi ödüller verildiği anlaşılmıştır.

Sikkeler üzerinde bahsettiğimiz öğelerin dışında evcil veya vahşi hayvanlar, fantastik yaratıklar, bitkisel öğeler, savaşla alakalı asker betimleri ve imparatorun yüceltildiği sahneler de yer almıştır.

Grek harfleri ile yazılmış şehir sikkelerinin ön yüzünde İmparatora ait ad ve unvanlara yer verilmiştir. Sikkelerin arka yüzlerinde ise şehirde yaşayan insanların veya şehrin adı ve şehrin İmparatorluktaki konumunu gösteren lejandlar bulunmaktadır. Bu durumun tek istisnası Kat. No. 72'deki sikkedir. Sikkenin ön yüzünde şehrin ismini kasteden **CMYPNA** lejandı arka yüzünde ise, kentte yaşayanların anlamında **CMYPNAIWN** lejandı yer almaktadır. Ayrıca Kat. No. 71'deki şehir sikkesinde, Grek harfleri yerine Latin harflerinin kullanılması dikkat çekicidir. Bu durum Sikkenin basıldığı dönemle alakalı olmalıdır. İmparatorluğun ilk yıllarında şehir sikkelerinin

bazılarının Latince lejandlı olduğu görülmektedir. Daha sonra Roma kolonisi haline getirilmiş şehir sikkelerinde Latince lejandlar yer almaktadır. Sikkenin Augustus Dönemi'nde basılmış olması Latince lejandların varlığını açıklamaktadır.

Şehir sikkelerinin arka yüzlerinde yer alan ibarelerden biri de kesim kısımlarında veya işlenen ögenin sağ ve sol yanına yerleştirilmiş basım tarihleridir. Bu tarihler şehirlerin temel aldığı eralara (=Tarihi başlangıç) göre oluşturulmuştur. Şehrin erasının belirlenmesiyle sikkelerin basım yılları kesin olarak tespit edilmiştir.

İmparatorluk darplarının tamamında olduğu gibi, irdelediğimiz imparatorluk sikkelerinde de Latin harfler kullanılmıştır. Ön yüzlerinde şehir sikkelerinde olduğu gibi imparatorun adı ve unvanları yer alırken, arka yüzlerde kullanılan betime göre değişebilen lejandlar kullanılmıştır. Aynı zamanda imparatorun görev yılları veya memurluklarının derecesini belirten ibareler de bulunmaktadır. Bu lejandlar sayesinde imparatorları hakimiyet yıllarını hesaplamak mümkün olmuştur. Sikkelerin hangi darphanede basıldığını ifade eden lejandlar kesim kısmında bulunmaktadır. Tokat Müzesi'ndeki Roma İmparatorluk sikkelerinin darphanelerini ve bu darp edilen sikke sayılarını şöyle sıralayabiliriz. **Antiochia** 19, **Kyzikos** 3, **Constantinopolis** 2, **Heraclea** 3, **Lugdunum** 1, **Nicomedia** 5, **Roma** 9, **Siscia** 1, **Tripolis** 2 ve **Belirsiz** 10 adet bulunmaktadır. Grafik 2'de ayrıntılı olarak gösterdiğimiz darphanelere göre Tokat Müzesi'nde bulunan imparatorluk sikkelerin Anadolu darphanelerinde basıldığı anlaşılmaktadır.

Sikkeler üzerinde yapılan metrolojik değerlendirmede, şehir darplarından 7 adet gümüş sikkenin Kat. No. 59, 63 ve 65-66'daki **drahmi** biriminde, 3 adedin Kat. No. 60-61 ve 62'dekilerin ise hemidrahmi biriminde basıldığı tespit edilmiştir. Bronz veya pirinç metalinde üretilen sikkelerin ise **assaria** biriminde basıldığı anlaşılmıştır. Sikkelerin değişen ağırlık ve çaplarının hangi değerde veya birimde basıldığı Tablo 3'de ayrıntılı şekilde gösterilmiş ve sikkelerin birimlerini belirlemede kolaylık sağlamıştır.

İmparatorluk sikkeleri üzerindeki metrolojik çalışmanın sonucunda, 7 adet gümüş sikkenin Kat. No. 76-77, 81 ve 84'dekilerin **denarius**, Kat. No. 83 ve 85-86'dakilerin ise antoninianus biriminde üretildiği tespit edilmiştir. Bakır, Bronz veya pirinçten üretilen sikkelerden Kat. No. 78 **as** biriminde, Kat. No. 79-80 ve 82'dekiler ise, **sestertius** biriminde basılmıştır. İmparator Caracalla Dönemi'nden itibaren basılmaya başlanan **antoninianus** birimi, devletin bozulan ekonomisiyle gümüş oranı azalarak

nerdeyse tamamıyla bakırdan üretilmişlerdir. Bu tür sikkelere Kat. No. 87-99'daki sikkeler örnektir.

Geç Roma Dönemi'ne ait olan Kat. No. 100-116'daki sikkeler ise **follis** biriminde basıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca yine bu dönemde basılan Kat. No. 117-132'deki diğer sikkelerin ise hangi birimde basıldığı belirlenememiştir. Ancak ağırlık ve çapların verildiği Tablo 4'den faydalanarak *LRBC* I-II'de oluşturulmuş AE 1, AE 2, AE 3, AE 4 ölçü aralıkları belirlemek mümkün olmuştur.

KISALTMALAR ve KAYNAKÇA

Amandry Sebastopolis	Michel Amandry-Bernard Remy, <i>Pontica II, Les Monnaies de L'atelier de Sebastopolis du Pont</i> , Varia Anatolica X, Paris 1998.
Arslan, AMMY 1990	Melih Arslan, "Roma dönemi Pontus-Paphlagoia Şehir Sikkeleri" <i>AMM 1992 Yıllığı</i> , Ankara 1992, 76-97.
Arslan 1992	Melih Arslan, <i>Museum of Anatolian Civilizations Roman Coins</i> , T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 1992.
BMC Galatia	A Catalogues of Greek Coins in the British Museum. Galatia, Cappadocia and, Syria, (Warwick Wroth), London 1899.
BMC Ionia	A Catalogues of Greek Coins in the British Museum. Ionia, (Barclay V. Head), London 1892.
BMCRE I	Harold Mattingly, <i>Coins of the Roman Empire in the British Museum I, Augustus to Vitellius</i> , British Museum Printed, 1923.
BMCRE IV	Harold Mattingly, <i>Coins of the Roman Empire in the British Museum IV, Antoninus Pius to Commodus</i> , The British Museum Printed, London 1940.
BMCRE VI	Carson, R. A. G, <i>Coins of the Roman Empire in the British Museum VI, Severus Alexander to Balbinus and Pupienus</i> , The Trustees of the British Museum, London 1962.
Çizmeli Néocésarée	Zeynep Çizmeli, <i>Le Monnayage de Néocésarée et du koinon du Pont</i> , Edizioni Ennerre S. r. l., Milano 2006.
Keleş, 2009	Vedat Keleş, <i>Erzurum Arkeoloji Müzesi Roma Sikkeleri</i> , Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2009.

- LRBC I* P. V. Hill-J. P. C. Kent, *Late Roman Bronze Coinage Part I, The Bronze Coinage of the House of Constantine A. D. 324-346*, Spink & Son Ltd. London 1960.
- LRBC II* R. A. G. Carson-J. P. C. Kent, *Late Roman Bronze Coinage Part II, Bronze Roman Imperial Coinage of the Later Empire A. D. 346-498*, Spink & Son Ltd. London 1960.
- Ireland *Amasya* Stanley Ireland, *Greek, Roman, and Byzantine Coins in the Museum at Amasya*, Royal Numismatic Society Special Publication No. 33, London 2000.
- Metcalf William E. Metcalf, *The Silver Coinage of Cappadocia, Vespasian-Commodus*, ANS, New York 1996.
- Recueil 1904* Waddington, W. H.-Babelon, E.-Reinach, Th., *Recueil général des monnaies grecques d'Asie Mineure*, Paris 1904.
- Recueil 1925* Waddington, W. H.-Babelon, E.-Reinach, Th., *Recueil général des monnaies grecques d'Asie Mineure*, Paris 1925.
- RIC I* Harold Mattingly-Edward A. Sydenham, *The Imperial Coinage*. vol I. Augustus to Vitellius, London, 1984.
- RIC II* Harold Mattingly-Edward A. Sydenham, *The Imperial Coinage*. Vol II. Vespasian to Hadrian, London, 1962.
- RIC III* Harold Mattingly-Edward A. Sydenham, *The Imperial Coinage*. Vol III. Antoninus Pius to Commodus, London 1930.
- RIC IV. 2* Harold Mattingly-Edward A. Sydenham-C.H.V. Sutherland, *The Imperial Coinage*. Vol IV Part II. Macrinus to Pupienus, London 1938.

- RIC IV. 3* Harold Mattingly-Edward A. Sydenham-C.H.V. Sutherland, *The Imperial Coinage. Vol IV Part III. Gordianus III to Antoninus*, London 1949.
- RIC V. 1* Harold Mattingly-Edward A. Sydenham-P.H.Webb, *The Imperial Coinage. Vol V Part I. Valerian to Florian*, London, 1968.
- RIC V. 2* Harold Mattingly-Edward A. Sydenham-P.H. Webb, *The Imperial Coinage. Vol V Part II. Probus to Amandus*, London, 1968.
- RIC VI* Harold Mattingly-Edward A. Sydenham, *The Imperial Coinage. Vol VI*, London 1967.
- RIC VII* Harold Mattingly-Edward A. Sydenham, *The Imperial Coinage. Vol VII*, London 1966.
- RIC VIII* Harold Mattingly ve Edward A. Sydenham, *The Imperial Coinage. Vol IX. Valentinian I to Theodosius I*, London, 1951.
- RIC VIII* Harold Mattingly-Edward A. Sydenham, *The Imperial Coinage. Vol VII*, London 1981.
- RPC I* Burnett, Adrew-Amandry, Michel-Ripollès, Pere Pau, *Roman Provincial Coinage Vol. I, Part I- II*, British Museum Press, London 1992.
- Sear 1988 David R. Sear, *Roman Coins and Their Values*, Seaby, (4. baskı), London, 1988.
- SNG Cop. Bithynia* Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Bosphorus-Bithynia, Copenhagen 1944.
- SNG Cop. Capp.* Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Cyprus-Cappadocia, Uncertain Coins, Imperial Cistophori, Copenhagen 1956.

- SNG Cop. Ionia III* Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Ionia III, Smyrna-Teos, Islands, Copenhagen 1946.
- SNG Cop. Phrygia* Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Phrygia I-II, Copenhagen 1948.
- SNG Cop. Syria* Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Syria: Cities, Copenhagen 1959.
- SNG Hunterian I* Sylloge Nummorum Graecorum Volume XII, The Hunterian Museum University of Glasgow. Part I: Roman Provincial Coins Spain-Kingdoms of Asia Minor, Oxford, Oxford University Press, 2004.
- SNG Pfälzer Kilikien* Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Pfälzer Privatsammlungen 6. Band Isaurien und Kilikien, München 2001.
- SNG Schweiz II* Sylloge Nummorum Graecorum. Schweiz II. Münzen der Antike. Katalog der Sammlung Jean-Pierre Rightetti im Bernischen Historischen Museum, Verlag Paul Haupt, Bern, 1993.
- SNG Tübingen Phrygien* Sylloge Nummorum Graecorum. *Deutschland*. Münzsammlung der Universität Tübingen. Phrygien-Kappadokien Römische Provinzprägungen in Kleinasien, 6. Heft, München 1998.
- SNG v. Aul. Galatien* Sylloge Nummorum Graecorum. *Deutschland*. *Sammlung v. Aulock*. Galatien-Kappadokien-Kaiserzeitliche Kistophoren – Posthume Lysimachus und Alexander-Tetradrachmen-Incerti, 14. Heft, Berlin 1967.
- SNG v. Aul. Ionien* Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. *Sammlung v. Aulock*. Ionien, 6. Heft, Berlin 1960.

- SNG v. Aul. Kilikien* Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung v. Aulock. Kilikien, 13. Helft, Berlin 1962.
- SNG v. Aul. Pontos* Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung v. Aulock. Pontus, -Paphlagonien-Bithynien, 1. Helft, Berlin 1957.
- Syd., Caesarea* Edward A. Sydenham, The Coinage of Caesarea in Cappadocia, Spink & Son Ltd. London 1933.
- Tekin 1994* Oğuz Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., İstanbul 1994.
- Akerman, John Yonge,* *A Descriptive Catalogue of Rare and Unedited Roman Coins: The Earliest Period of the Roman Coinage, to the Extinction of the Empire Under Constantinus Paleologos*, Effingham Wilson, Royal Exchange, London 1834.
- Akşit, Oktay,* *Roma İmparatorluk Tarihi (MÖ 27- MS 192)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2052, İstanbul 1976.
- Akşit, Oktay,* *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193- MS 395)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1485, İstanbul 1970.
- Amandry, Michel-Remy, Bernart- Özcan, Birsell,* “La circulation monétaire dans le Pont á l’époque impérial á travers les collections numismatiques du Musée de Tokat”, (Ed. Michel Amandry, Georges le Rider), *Trésors et circulation monétaire en Anatolie antique*, Bibliothèque Nationale de France, Paris 1994.
- Anabolu, Mükerrrem Usman,* “Küçük Asya Sikkeleri Üzerindeki Mimarlık Yapıtları ile İlişkili Olan Resimler” *Arkeoloji Sanat Dergisi*, II, 1983, 1-4.

- Arrianus, *Arrianus'un Karadeniz Seyahati (Arriani Periplus Ponti Euxini)* Antik kaynaklar dizisi I, (Çev. Murat Arslan), Odin Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Atlan, Sabahat, *1947–1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*, TTK Basımevi, Ankara 1976.
- Atlan, Sabahat, *Grek Sikkeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993.
- Aydın Tavukçu, Zerrin, “Erzurum Müzesi’nden Bir Gurup Sikke”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 8, 2002, 89-108.
- Babelon, Ernest, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines*, Ernest Leroux, Editeur, Paris 1907.
- Bahar, Hasan, *Roma ve Bizans Tarihi*, (2. Baskı), Kömen Eğitim Elektronik Turizm Tic. Ltd. Şit., 2011.
- Birley, Antony R., *Septimius Severus The African Emperor*, Routledge, London 1971.
- Bosch, Emin, *Eski Sikkeler Rehberi I. Bölüm Yunan-Romen-Bizantin ve Avrupa Sikkeleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1951.
- Bowmen, Alan K.-Champlin, Edward- Lintott, Andrew, *The Cambridge Ancient History Vol X*, (2. Baskı), Cambridge University Press, Edinburgh 2008.
- Burnett, Adrew- Amandry, Michel-Ripollès, Pere Pau, *Roman Provincial Coinage Vol. I*, British Museum Press, London 1992.
- Burns, Jasper, *Great Women of Imperial Rome Mothers and Wives of the Caesars*, Routledge, London 2007.
- Burrell, Barbara, *Neokoroi Greek Cities and Roman Emperors*, Cincinnati Classical Studies Brill, Boston 2004.

- Butcher, Kevin, *Roman Provincial Coins; An Introduction to the Greek Imperial*, Seaby, London 1988.
- Carradice, Ian-Price, Price, Martin, *Hellen Dünyasında Sikke*,(1988), (Çev. Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul 2001.
- Cohen, Henry, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain III*, Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, Graz 1955.
- Cohen, Henry, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain IV*, Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, Graz 1955.
- Cohen, Henry, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain V*, Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, Graz 1955.
- Cohen, Henry, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain VI*, Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, Graz 1955.
- Cohen, Henry, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain VIII*, Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, Graz 1955.
- Cohen, Henry, *Description Historique Monnaies Frappées Sous L'Empire Romain II*, Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, Graz 1955.
- Coleman, J. A., *The Dictionary of Mythology an A-Z of Themes, Legends and Heroes*, Arctures Publishing Limited, London 2007.
- Crowther, Nigel B., *Sport in Ancient Times*, Praeger, London 2007.
- Cumont, Franz, *The Mysteries of Mithra*, The Open Court Publishing Company, London 1903.
- Cumont, Franz-Cumont, Eugène, *Studia Pontica II: Voyage d'exploration archéologique dans le Pont et la Petite Arménie*, Bruxelles 1906.

- Çapar, Ömer “Anadolu’da Kybele Tapınımı” *Dil Tarih Coğrafya Dergisi*, 1–4, (19), 1979, 191–210.
- Çapar, Ömer, “Yerli Bir Anadolu Tanrıçası Ma” *Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi*, 1–2, (37), 1995, 583–598.
- Daly, Katleen N., *Greek and Roman Mythology A to Z*, (3. bs.), Chelsea House Publishers, New York 2009.
- Dixon-Kennedy, Mike, *Encyclopedia of Greco-Roman Mythology*, Abc-Clio, Inc., California 1998.
- Er, Yasemin, *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.
- Erciyas, Deniz Burcu, “Yeşilırmak Kıyısında Kutsal Bir Merkez Komana”, *Aktüel Arkeoloji*, 18, (Kasım 2010), 122-128.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
- Eutropius, *Roma Tarihinin Özeti: Breviarium Historiae Romanae*, (Çev. Çiğdem Menzilioğlu), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004.
- Foss, Clive, *Roman Historical Coins*, Seaby, London, 1990.
- Franke, Peter R., *Roma Döneminde Küçük Asya–Sikkelerin Yansımasında Yunan Yaşamı*, (1968), (Çev. Nezahat Baydur, Banu Theis-Baydur), Ege Yayınları, İstanbul 2007.
- Ful, Şengül Dilek, “Antik Dönemde Tokat’ta Tapınım Gören Kültler” [Bildiri], *Tokat Sempozyumu*, (Kasım 2012), Tokat.
- Goodman, Martin, *The Roman World 44 BC-AD 180*, Routledge, London 1997.
- Grant, Michael *Roman Imperial Money*, Thomas Nelson and Sons Ltd., London 1954.
- Graves, Robert, *Yunan Mitleri*, (1955), (Çev. Uğur Akpur), (2. bs.), Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Grimal, Pierre, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, (1951), (Çev. Sevgi Tamgüç), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1997.

- Güler, Oğuz, *Antik Çağ İkonografisinde Erciyes*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1995.
- Hammond, N. Geoffrey Lemprière- Scullard, Howard Hayes, *The Oxford Classical Dictionary*, (2. bs.), Oxford University Press, London 1970.
- Harl, Kenneth W., *Civic Coins and Civic Politics in the East A.D. 180-175*, University of California Press, London 1987.
- Head, Barclay V., *Historia Nummorum, A Manual of Greek Numismatics*, Oxford, London 1887.
- Head, Barclay V., “The Coins” (Ed. D. G. Hogart), *British Museum. Excavations at Ephesus. The Archaic Artemisia*(Capter V), London, 1908, 74–93.
- Hill, George Francis, *A Handbook of Grek and Roman Coins*, Macmillan and Co., Limited, London 1899.
- Hill, P. V.-Kent, J. P. C.-Carson, R. A. G., *Late Roman Bronze Coinage*, Spink & Son LTD., London 1960.
- Hobler, Francis, *Records Roman History, from Cnaeus Pompeius to Tiberius Constantinus Exhibited on the Roman Coins Vol. I*, Formerly Secretary of the Numismatic Society, London 1860.
- Howgego, Christopher- Heuchert, Volker- Burnett, Andrew, *Coinage and Identity in the Roman Provinces*, Oxford University Press, Oxford 2005.
- Howgego, Christopher J., *Greek Imperial Countrmarks: Studies in the Provincial Coinage of the Roman Empire*, RNS Special Publication No. 17, London 1985.
- Howgego, Christopher J., *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi*, (1995), (Çev. Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul 1998
- Imhoolf-Blumer, Friendrich, “Paphlagonia Pontus nümizmatik, Bozcaada, Aiolis ve Lesbos”, *ZfN*, 20, 1897, 254–288.

- Jones, John Melville, *A Dictionary of Ancient Greek Coins*, Seaby, London 1986.
- Jones, Tom B., “A Numismatic Riddle: The So-Called Greek Imperials”, *PAPhS*, Vol 107, 4, 1963, 308-347.
- Jordan, Michael, *Dictionary of Gods and Goddesses*, (2. bs.), Facts On File, Inc., New York 2004.
- Karaosmanoğlu, Mehmet, *Mitoloji ve Ege'nin Tanrıları*, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum 2005.
- Karwiese, Stefan, *Antik Nümizmatiğe Giriş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995.
- Kaya, Mehmet Ali, “Anadolu’da Roma Egemenliği ve Pompeius’un Siyasal Düzenlemeleri”, *TİD*, XIII, 1998, 163–173.
- Kaya, Mehmet Ali, “Anadolu’da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi”, *TİD*, 38, 2005, 11–30.
- Kaya, Mehmet Ali, *Roma’nın Afrikalı İmparatoru Septimius Severus*, (2. bs.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- Klawans, Zander H. *Reading and Dating Roman Imperial Coins*, Whitman Publishing Company, Wisconsin 1959.
- Konuk, Koray, (Haz.), *The Muharrem Kayhan Collection SNG Turkey 1* Ausonius Publications, İstanbul-Bordeaux 2002.
- Köker, Hüseyin, (Haz.), *Burdur Museum. Vol. 1. Greek Coins from Pisidia. Part 1: Adada-Prostanna. SNG Turkey 6* Turkish Institute of Archaeology, İstanbul 2011.
- Kraft, Konrad, *Das System der Kaiserzeitlichen Münzprägung in Kleinasien*, Gerb. Mann Verlag, Berlin 1972.
- Kurt, Mehmet, “Roma Cumhuriyeti Yönetiminde Kilikya Bölgesi ve Yerel Güçler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XI, 1, Haziran, 2009, 115–139.

- Magie, David, *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Christ Vol. II*, Princeton University Press, New Jersey 1950.
- Marshall, A. J., “Pompey’s Organization of Bithynia-Pontus: Two Neglected Texts”, *JRS*, Vol. 58, Part 1 ve 2, 1968, 103–109.
- Mørholm, Otto, *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri*, (1991), (Çev. Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul 2000.
- Morrisson, Cécile, *Antik Sikkeler Bilimi Nüsmistik Genel Bir Bakış*, (1992), (Çev. Zeynep Çizmeli Ögün), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002.
- Murat, Arslan, *Mitradates VI Eupator Romanın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Odahl, Charles Matson, *Constantine and Christian Empire*, Routledge, London, 2004.
- Ögün, Zeynep Çizmeli, “Roma Döneminde Anadolu Kentleri Unvan Yarışında İç Pontos”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, 185, Mayıs 2009, 70–73.
- Özdibay, Aliye Erol, *Roma İmparatorluk Dönemi’nde Pontos-Bithynia Eyaleti’nde Agonlar ve Agonistik Sikkeler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
- Özgan, Ramazan, *Roma Portre Sanatı I*, Ege Yayınları, İstanbul 2013.
- Özsait, Mehmet, “Anadolu’da Hellenistik Dönem ve Roma Egemenliği”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 2*, Görsel Yayınlar, İstanbul 1982.
- Öztürk, Bülent, “Karadeniz’de Dinsel Yaşam Kültürleri”, *Aktüel Arkeoloji*, 18, (Kasım 2010), 36–49.
- Öztürk, Filiz Dönmez, *Roma Çağı Küçükasya Kentleri Arasında Homonoia Anlaşmaları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2006.

- Polluks, Iulius, Onomasticon, 9, 83.
- Price, Simon R. F., *Ritüel ve İktidar Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü*, (1984), (Çev. Taylan Esin), İmge Kitabevi, Ankara 2004.
- Ramsay, W. Mitchell, "Studies in the Roma Province Galatia", *JRS*, Vol. 16, 1926, 102–119.
- Robinson, E. S. G., "The Date of the Earliest Coins" [Erken Sikkelerin Tarihi], *NC*, XVI, 1956, 1-8.
- Roman, Luke- Roman, Monica, *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*, Facts on File, New York 2010.
- Room, Adrian, *Who's Who in Classical Mythology*, Gramercy Books, New York 2003
- Sear, David R., *Greek Imperial Coins and Their Values*, Seaby, London 1982.
- Sear, David R., *Roman Coins and Their Values Vol I.*, Spink and Son Ltd., London 2000.
- Sear, David R., *Roman Coins and Their Values Vol II.*, Spink and Son Ltd., London 2002.
- Sear, David R., *Roman Coins and Their Values Vol III.*, Spink and Son Ltd., London 2005.
- Seltman, Charles, *Greek Coins*, Methuen & Co. Lmt, London 1933.
- Sevin, Veli, *Anadolu Tarihi Coğrafyası I*, TTK Yayınevi, Ankara 2001.
- Smith, William, *A Smaller History of Roma, from the Earliest Times to the Establiment of the Empire*, Harper & Brothers, Publishers, Franklin Square, New York, 1881.
- Sökmen, Emine "Komana Pontika ve Zela: Pontos Bölgesindeki Tapınak Devletleri", *Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, YAS 1, 2006, 119–127.

- Strabon, *Geographica: Antik Anadolu Coğrafyası, (Kitap: XII, XIII, XVI), (Çev. Adnan Pekman), İstanbul 2005.*
- Sydenham, Edward A., *The Roman Monetary System V, Vol, XVIII., RNS, London 1919.*
- Tavukçu, Ali Yalçın-Ceylan, Mesut, “Tokat Müzesi’ndeki Helenistik Dönem Amisos (Samsun) Sikkeleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (Hamza Gündoğdu Armağanı)*, 6, 25, 2013, 529–538.
- Tekin, Oğuz, *Bibliography of Ancient Numismatics for Anatolia-Antik Anadolu Nümismatiği Bibliyografyası, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993.*
- Tekin, Oğuz, *Antik Nümismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1997.*
- Tekin, Oğuz, *Sivas Definesi VI. Mithradates Dönemi Pontos ve Paphlagonia Kentlerinin Bronz Sikkeleri, Zero Prodüksiyon Ltd., İstanbul 1999.*
- Tekin, Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.*
- Tekin, Oğuz, *Sadberk Hanım Müzesi Antik Sikkeler Kataloğu-Catalogue Of The Ancient Coins In The Sadberk Hanım Museum, Zero Prodüksiyon Lmt., İstanbul 2003.*
- Tekin, Oğuz-Altınoluk, Sencan, (Haz.), *Anamur Museum. Vol. 1. Roman Provincial Coins SNG Turkey 2, Turkish Institute of Archaeology, İstanbul 2007.*
- Tekin, Oğuz-Altınoluk, Sencan-Körpe, Funda, (Haz.) *Çanakkale Museum. Vol. 1. Roman Provincial Coins of Mysia, Troas etc SNG Turkey 3, Turkish Institute of Archaeology, İstanbul 2009.*
- Tekin, Oğuz- Altınoluk, Sencan-Sağır, Enver, (Haz.) *Tire Museum. Vol. 1. Roman Provincial Coins from Ionia, Lydia, Phrygia, and etc. SNG Turkey 5, Turkish Institute of Archaeology, İstanbul 2011.*

- Tekin, Oğuz-Özdizbay, Aliye Erol, (Haz.) *Ancient Coins from Mysia, Troad and Aeolis in the Collection of Selçuk Tanrıkulu SNG Turkey 4*, Turkish Institute of Archaeology, İstanbul 2010.
- Temür, Akın, *Grek Sanatında Karışık Yaratıklar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2009.
- Texier, Charles, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi III*, (Çev. Kâzım Yaşar Kopraman, Musa Yıldız), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002.
- Tod, Marcus Niebuhr, “Epigraphical Notes On Greek Coinage: II. XAAKOYΣ”, *NC*, 6, 1946, 47-62.
- Tulay, Ahmet Semih, *Genel Nümitmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001.
- Ulansey, David, *Mithras Gizlerinin Kökeni- Antik Dünyada Kozmoloji ve Din*, (1989) (Çev. Hüsnü Ovacık), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1998.
- Yalçın, Duygu Özlem, *Çorum Müzesi Sikke Koleksiyonu'ndaki Roma Eyalet Sikkeleri ve Roma Dönemi Ekonomisindeki Yeri*, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
- Yılmaz, Anıl Taner, *Marmaris Arkeoloji Müzesindeki Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri* (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2006
- Walker, D. R., *The Metrology of the Roman Silver Coinage. Part: 3 Pertinax – Uranius Antoninu*, B.A.R., Oxford, 1978.
- Wheeler, Mortimer, *Roma Sanatı ve Mimarlığı*, (1997), (Çev. Zeynep Koçel Erdem), Homer Kitabevi, 2004 İstanbul

KATALOG

Katalog; Roma Dönemi Şehir Sikkeleri ve Roma Dönemi İmparatorluk Sikkeleri olarak iki gurup şeklinde oluşturulmuştur. İlk guruptaki sikkeler, Eyaletlere ayrılmış ve bu eyaletlerin içerisindeki şehirler alfabetik olarak sıralanmıştır. Aynı şehre ait olan sikkeler ise kendi içinde kronolojik olarak sıralanmıştır.

İkinci gurupta bulunan sikkeler, Roma imparatorlarına göre kronolojik olarak sıralanmış ve her imparatorun sikkeleri kendi içerisinde darphanesine göre guruplar halinde verilmiştir. Ayrıca örnek şablonda yer alan tanım bölümünde değerli metallere (Altın ve Gümüş) basılmış sikkelerin gram ve boyut ölçüleri, diğer metallere (Bakır ve Bronz gibi) basılmış olan sikkelerin ise boyut ve gram ölçüleri belirtilecek şekilde tanımlanmıştır. Katalogda yer alan ve iki gurup halinde değerlendirilen sikkeler aşağıda açıklanan katalog şekliyle oluşturulmuştur.

Şehir sikkeleri katalogda:

Eyalet: Roma İmparatorluğundaki Eyalet adı

Şehir: Eyaletteki şehir adı

İmparator (Tarih): Roma İmparatoru

Kat. No. Katalog numarası

Öy.: Ön yüzde yer alan yazılar ve betimler

Ay.: Arka yüzde yer alan yazılar ve betimler: (Sikkenin darp Tarihi)

Tanım: Sikkenin metali/(birimi), ağırlığı, çapı, kalınlığı, kalıp yönü, **Müze Envanter numarası, Buluntu yeri**

Referans: Sikkenin benzerlerinin bulunduğu kaynaklar

İmparatorluk sikkeleri katalogda:

İmparator (Tarih): Roma İmparatoru

Darphane ve Darp Tarihi: Sikkenin darbedildiği yer ve belirli ise darp tarihi

Kat. No. Katalog numarası

Öy.: Ön yüzde yer alan yazılar ve betimler

Ay.: Arka yüzde yer alan yazılar ve betimler

Tanım: Sikkenin metali/(birimi), ağırlığı, çapı, kalınlığı, kalıp yönü, **Müze Envanter numarası ve Buluntu yeri**

Referans: Sikkenin benzerlerinin bulunduğu kaynaklar

ROMA DÖNEMİ ŞEHİR SİKKELERİ

PONTOS BİRLİĞİ

Marcus Aurelius (MS 161-180)

Kat. No. 1 (Resim 1)

Öy.: [AYTOK ANTW]NEI[NOC CEB]

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOINON [II]ONTOY

Dört sütunlu tapınak, cepheden, ortada kapı dekoru, yandaki sütunların arasında kaideler üstünde iki heykel. Kesimde: [ET]PH (=MS 161/2)

AE, 22 mm, 3.5mm, 8.88 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31613; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Ireland *Amasya*, 79; Çizmeli *Néocésarée*, 496.

Kat. No. 2 (Resim 2)

Öy.: [AYTOK ANTW]NEINOC CE[B]

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOINON II]ONTOY

Dört sütunlu tapınak, cepheden, ortada kapı dekoru, yandaki sütunların arasında kaideler üstünde iki heykel. Kesimde: [ETPH] (=MS 161/2)?

AE, 22.6 mm, 3.2mm, 7.83 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31269; **Buluntu yeri:** ?

Ref: Ireland *Amasya*, 79; Çizmeli *Néocésarée*, 496.

Kat. No. 3 (Resim 3)

Öy.: [AYTOK ANTW]NEINOC CE[B]

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOINON [II]ONTOY

Dört sütunlu tapınak, cepheden, ortada kapı dekoru, yandaki sütunların arasında kaideler üstünde iki heykel. Kesimde: [ETPH] (=MS 161/2)?

AE, 23.4 mm, 3.1mm, 8.54 gr, ky. 2h; **Müze Env. No.** 31270; **Buluntu yeri:** ?

Ref: *Recueil* 1904, Pl IV 1; Ireland *Amasya*, 80; Çizmeli *Néocésarée*, 498.

Lucius Verus (MS 161-169)**Kat. No. 4 (Resim 4)****Öy.: ΑΥΤΟ ΚΡΑ ΟΥΗΡΟΚ**

İmparatorun çıplak başı, sağa.

Ay.: Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunların arasında kaideler üzerinde heykeller. Sol boşlukta, **KOI**; sağ boşlukta, **[NON]** Kesimde: **ΠΟΝΤΟΥ ΕΤΡ[Η]** (=MS 161/2)?AE, 23.2 mm, 3.1mm, 8.20 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31226; **Buluntu yeri:** Bakışlı Köyü; Deretarla**Ref:** Çizmeli *Néocésarée*, 499.**Kat. No. 5 (Resim 5)****Öy.: ΑΥΤΟ ΚΡΑ ΟΥΗΡΟΚ**

İmparatorun çıplak başı, sağa.

Ay.: Dört sütunlu bir tapınak, 3/4 cephede , Kesimde: **KOIN[ON ΠΟΝΤ]ΟΥ [ΕΤΡΗ]** (=MS 161/2)?AE, 22.5 mm, 3 mm, 8.39 gr, ky. 1h; **Müze Env. No.** 31621; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Çizmeli *Néocésarée*, 501.**PONTOS****AMASEIA****Lucius Verus (MS 161-169)****Kat. No. 6 (Resim 6)****Öy.: ΑΥΤ ΚΑΙC Α ΑΥΡ ΟΥ[ΗΡΟ]C CΕΒ**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: ΑΑΡ ΑΜΑC ΝΕΩΚ Κ ΜΗΤ Κ ΠΡ[Ω ΠΟ]ΝΤMarcus Aurelius (sol) Licius Verus (sağ) ayakta, karşılıklı tokalaşma pozisyonunda. Kesimde: **ΕΤΡΞΕ** (=MS 163)AE, 35.5 mm, 4.2 mm, 24.77 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 32466; **Buluntu yeri:** Turhal**Ref:** *BMC Pontus*, s.7, 5; *Recueil* 1904, s. 32, 27.**Commodus (MS 182-192)****Kat. No. 7 (Resim 7)****Öy.: Μ ΑΥΡ ΚΟΜΟΑ ΑΝΤΩΝ CΕΒ**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: ΑΑΡ ΑΝΗ ΑΜΑC ΜΗΤΡ ΝΕΩΚ ΠΡΤ ΠΟΝ

Tykhe, ayakta, sola; başında polos. Sağ elinde dümen, sol elinde cornucopia tutuyor. Sol ve sağ boşlukta, **ET- PQ:** (=MS 187-188)

AE, 34.3 mm, 4.1 mm, 20.28 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 32467; **Buluntu yeri:** Turhal

Ref: SNG v. Aul. Pontus, 27; Ireland Amasya, 182.

Septimius Severus (MS 193-211)**Kat. No. 8 (Resim 8)****Öy.: ΑΥ ΚΑΙ Α CΕΠ CΕΟΥΗΡΟC**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: ΑΑΡ CΕΥ ΑΝ[Τ] ΑΜΑ[CΙΑC ΜΗΤ ΝΕ ΠΡ Π]

Tykhe, ayakta, sola; başında polos. Sağ elinde dümen, sol elinde cornucopia tutuyor.

AE, 31.5 mm, 2.7 mm, 12.46 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 32342; **Buluntu yeri:** Pazar

Ref: Recueil 1904 s. 34, 42; SNG v. Aul. Pontus, 29; Ireland Amasya, 192.

Caracalla (MS 193-217)**Kat. No. 9 (Resim 9)****Öy.: [ΑΥ ΚΑΙ Μ] ΑΥΡ ΑΝΤΩΝΙΝ[ΟC]**

Caracalla'nın defne çelenkli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: Α[Δ]Ρ CΕΥ ΑΝΤ ΑΜΑCΙΑC ΜΗΤ ΝΕ ΠΡ[Π]

Caracalla (sol), Geta (sağ) ayakta, karşılıklı tokalaşma pozisyonunda.

AE, 28.6 mm, 3 mm, 11.72 gr, ky. 7h; **Müze Env. No.** 32468; **Buluntu yeri:** Turhal

Ref: Recueil 1904, s. 38, 77, (Lev. V 25); SNG v. Aul. Pontus, 35; Ireland Amasya, 219.

KOMANA**Septimius Severus (MS 193-211)****Kat. No. 10 (Resim 10)****Öy.: [ΑΥ Κ Α CΕΠ] CΕΟ[YΗΡΟC]**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: ΙΕΡΟΚΑΙC ΚΟΜΑΝΕΩΝ

Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, ortasında kaide üstünde palmiye ve çelenk tutan Nike veya Enyo heykeli, sola. Kesimde: **ETBOP** (=MS 205/6)

AE, 31 mm, 2.8 mm, 16.3 gr, ky. 1h; **Müze Env. No.** 32341; **Buluntu yeri:** Pazar

Ref: *BMC Pontus*, s. 28, 3, (Pl. V 6); *Recueil* 1925, s. 110, 14; *Amandry Tokat*, s. 123, 9; *Ireland Amasya*, 1287.

Caracalla (MS 193-217)

Kat. No. 11 (Resim 11)

Öy.: AY KAI M [AYPH AN]TΩNINOC

Caracalla'nın defne çelenkli başı, sağa.

Ay.: IEPOKAIC KOMANE

Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, ortasında kaide üstünde palmiye ve çelenk tutan Nike veya Enyo heykeli, sola. Kesimde: **ETB[O]P** (=MS 205/6)

AE, 30.1 mm, 2.3 mm, 14 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31372; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: *Recueil*, 1904 s. 81, 14; *Ireland Amasya*, 1290.

NEOKAESAREIA

Commodus (MS 117-192)

Kat. No. 12 (Resim 12)

Öy.: [AYT K M AYP KOM] ANTWN[NOC]

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: AAP NEOK NEWKO [IPWTH PONT]

Roma (?), tahta oturuyor sağa. Sağ elinde mızrak, sol elinde mızrak tutuyor. Kesimde: **ETAKP** (=MS 184/5)

AE, 29.1 mm, 2.7 mm, 9.34 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31616; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: *Recueil* 1904 s. 87, 10; *SNG v. Aul. Pontus*, 98; *Ireland Amasya*, 1314; *Çizmeli Néocésarée*, 18.

Septimius Severus (MS 193-211)

Kat. No. 13 (Resim 13)

Öy.: AY K A CEII CEOYHPOC

İmparatorun defne çelenkli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: KOI PION NEO KAIC MHTPO

Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunlar arasında kaide üstünde bir heykel; kesimde: **ETPMB** (=MS 205/6)

AE, 31 mm, 2.7 mm, 14.41 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31232; **Buluntu yeri:** Erbaa-Karayaka

Ref: *Ireland Amasya*, 1316; *Çizmeli Néocésarée*, 30.

Kat. No. 14 (Resim 14)**Öy.: ΑΥ Κ Α CΕΠ CΕΟΥ[HPOC]**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: ΚΟΙ ΠΟΝ ΝΕΟ Κ[AIC] ΜΗΤΡΟ;Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunlar arasında ok ucu şeklinde süslenmiş kapı dekoru; kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)AE, 29 mm, 2.7 mm, 12.55 gr, ky. 5h; **Müze Env. No.** 31374; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Çizmeli *Néocésarée*, 33a.**Kat. No. 15 (Resim 15)****Öy.: ΑΥ Κ Α CΕΠ CΕΟΥHPOC**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: ΚΟΙ ΠΟΝ ΝΕΟ ΚΑΙC ΜΗΤΡΟDört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunlar arasında ok ucu şeklinde süslenmiş kapı dekoru. Kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)AE, 30.2 mm, 3.1mm, 15.27 gr, ky. 11h; **Müze Env. No.** 31465; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Çizmeli *Néocésarée*, 33a.**Kat. No. 16 (Resim 16)****Öy.: ΑΥ Κ Α CΕΠ [CΕΟΥHPOC]**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: Κ[ΟΙ ΠΟΝ] ΝΕΟ [ΚΑΙC] ΜΗΤΡΟΠDört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunların arasında kaide üstünde duran bir heykel; kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)AE, 29.7 mm, 2.8 mm, 14.7 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31267; **Buluntu yeri:** ?**Ref:** Çizmeli *Néocésarée*, 39.**Kat. No. 17 (Resim 17)****Öy.: ΑΥ Κ Α CΕΠ CΕΟΥHPOC**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: ΚΟΙ ΠΟΝ ΝΕΟ ΚΑΙC ΜΗΤΡΟΠDört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunlar arasında ok ucu şeklinde süslenmiş kapı dekoru. Kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)AE, 29 mm, 3 mm, 13.43 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31682; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Çizmeli *Néocésarée*, 59.

Kat. No. 18 (Resim 18)**Öy.:** A KAI A CEΠ CEOYHPOC

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOI ΠON NEO KAIC MHTPODört sütunlu bir tapınak, cepheden; kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)AE, 32 mm, 3 mm, 14.24 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 32355; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Ireland *Amasya*, 1319; Çizmeli *Néocésarée*, 64, 65, 66.**Kat. No. 19 (Resim 19)****Öy.:** [AY K] A CEΠ C[EOYHPOC]

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOI ΠON NEO KAIC [MHTPO]Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunların arasında kaide üstünde duran bir heykel; kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)AE, 30.6 mm, 2.8 mm, 14.47 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31235; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Çizmeli *Néocésarée*, 44.**Caracalla (MS 198-217)****Kat. No. 20 (Resim 20)****Öy.:** [A KAI M A]YPH ANTΩNINOC

Caracalla'nın şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOI ΠON NEO KAIC [MHTPO]Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunlar arasında halka betimli bir kapının üstünde büst ve taç motifi. Kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)AE, 30 mm, 3 mm, 13.46 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31619; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Çizmeli *Néocésarée*, 144.**Kat. No. 21 (Resim 21)****Öy.:** AY KAI [M AYP]H ANTΩNI[NO]C

Caracalla'nın şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOI ΠON NEO KAIC MHTPODört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunların arasında kaide üstünde duran bir heykel; kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)AE, 30.1 mm, 3 mm, 10.31 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31253; **Buluntu yeri:** Bozatalan köyü/Tokat

Ref: *Recueil*, 1904 s. 89, 22; Çizmeli *Néocésarée*, 150.

Kat. No. 22 (Resim 22)

Öy.: A KAI M AYPHA ANTΩNI[NOC]

İmparatorun defne çelenkli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: KOIN ION NEO KAI MHTPO

Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunların arasında kaide üstünde duran bir heykel; kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)

AE, 32.4 mm, 3 mm, 12.60 gr, ky. 1h; **Müze Env. No.** 32340; **Buluntu yeri:** Pazar

Ref: Ireland *Amasya*, 1329; Çizmeli *Néocésarée*, 162a.

Kat. No. 23 (Resim 23)

Öy.: A[Y] KAI [M AYPHA]I ANTΩ[NINOC]

Caracalla'nın defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOI ION NEO KAIC MHTPO

Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunların arasında kaide üstünde duran bir heykel; kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)

AE, 29 mm, 2.3 mm, 10.82 gr, ky. 5h; **Müze Env. No.** 31394; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Çizmeli *Néocésarée*, 172.

Geta (MS 209-212)

Kat. No. 24 (Resim 24)

Öy.: [CE]IITI GETAC K[A]IC

Geta'nın başı, sağa.

Ay.: KOIN IO NEO KAIC MHTPO

Dört sütunlu bir tapınak; kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)

AE, 29.1 mm, 3 mm, 13.95 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31680; **Buluntu yeri:** ?

Ref: Çizmeli *Néocésarée*, 209.

Kat. No. 25 (Resim 25)

Öy.: A II CEII GETAC K[AIC]

Geta'nın çıplak başı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOIN IO NEO KAIC MHTPO

Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunların arasında kaide üstünde duran bir heykel; kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)

AE, 30.2 mm, 3.2 mm, 12.14 gr, ky.12h; **Müze Env. No.** 31397; **Buluntu yeri:** Tokat
Ref: Çizmeli *Néocésarée*, 212 D5, 213 R24.

Kat. No. 26 (Resim 26)

Öy.: Λ CEΠ ΓΕΤΑ[C KAIC]

Geta'ın çıplak başı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOIN ΠΟ ΝΕΟ ΚΑΙC ΜΗ[TP]O;

Dört sütunlu bir tapınak; kesimde: E[TPMR] (=MS 205/6)?

AE, 29.1 mm, 2.7 mm, 13.21 gr, ky. 1h; **Müze Env. No.** 31617; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Çizmeli *Néocésarée* 212.

Kat. No. 27 (Resim 27)

Öy.: [Λ Π CEΠTIM] ΓΕ[TAC KA]IC

Geta'ın çıplak başı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOIN ΠON ΝΕΟ ΚΑ[IC ΜΗΤPO]

Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunların arasında kaide üstünde duran bir heykel; kesimde: E[TPM]R (=MS 205/6)

AE, 30 mm, 3 mm, 12.56 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31395; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Çizmeli *Néocésarée* 226.

Kat. No. 28 (Resim 28)

Öy.: [Π] CEΠ ΓΕΤ[AC KAI]C

Geta'ın çıplak başı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOI ΠON ΝΕΟ ΚΑΙC ΜΗΤPO

Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunların arasında kaide üstünde duran bir heykel; kesimde: ETPM[B] (=MS 205/6)?

AE, 32 mm, 2.4 mm, 11.55 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31390; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Çizmeli *Néocésarée* 229.

Kat. No. 29 (Resim 29)

Öy.: [Π CEΠ ΓΕΤAC KAIC]

Geta'ın çıplak başı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: KOIN ΠON ΝΕΟ ΚΑΙ ΜΗΤPO

Dört sütunlu bir tapınak, cepheden, sütunlar arasında kapı süsü iki yanda kaideler üstünde sol ellerinde mızrak tutan iki heykel. Kesimde: ETPMR (=MS 205/6)

AE, 29. 2 mm, 2.9 mm, 12.30 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31614; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Çizmeli *Néocésarée* 230.

Caracalla (MS 198-217) veya Geta (MS 209-212)

Kat. No. 30 (Resim 30)

Öy.: [.....]

Caracalla veya Geta'nın başı, sağa.

Ay.: KOIN ΠΟ ΝΕΟ ΚΑΙ [MH]TPO

Dört sütunlu tapınak, sütunlar arasında bir sunak. Kesimde: **ETPM[R]** (=MS 205/6)?

AE, 29.1 mm, 3.4 mm, 15.14 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31467; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Ireland *Amasya*, 1334; Çizmeli *Néocésarée*, Caracalla için 121, Geta için 207.

Severus Alexander (MS 222-235)

Kat. No. 31 (Resim 31)

Öy.: [A K M AY]P CEOY AΛE[Ξ]AN[Δ]P[O]C

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: NEO KAI MHTP ΔIC NEΩKO

İki tane dört sütunlu tapınak, yan yana, cepheden.

AE, 28.3 mm, 3 mm, 12.46 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31377; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Çizmeli *Néocésarée* 255.

Kat. No. 32 (Resim 32)

Öy.: [A]V K M AV CE AΛEΞANΔPOC

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: MHTPOΠΟ ΝΕΟΚΕCΑΠΙΑ

İki tane dört sütunlu tapınak, yan yana, cepheden. Kesimde: **ΔIC NEΩKOP/[ETPO]A** (=MS 234/5)

AE, 30 mm, 3.1 mm, 13.21 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31470; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Çizmeli *Néocésarée* 262.

Kat. No. 33 (Resim 33)

Öy.: AV K M AV CE AΛEΞANΔPOC

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: ΜΗΤΡΟΠΟ ΝΕΟΚ[ΕC]ΑΡΙΑ

İki tane dört sütunlu tapınak, yan yana, cepheden. Kesimde: ΔΙC ΝΕΩΚΟΡ/ΕΤΡΟΑ (=MS 234/5)

AE, 31 mm, 3 mm, 14.61 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31415; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Çizmeli *Néocésarée* 262.

Kat. No. 34 (Resim 34)**Öy.: ΑΥ Κ [Μ] Α[Υ] CΕ Α[ΛΕΞΑΝΔΡΟC]**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırlı büstü, sağa.

Ay.: ΚΟΙ ΠΟ [ΝΕΟΚΕCΑΡ]ΑC ΜΗ

Düz bacaklı aslan ayaklı masa üzerinde iki ödül tacı; altta masanın bacakları arasında bir kap (amphora), içinde palmye dalı, masanın iki yanında palmye dalı. Kesimde: [ΕΤΡΟ]Α (=MS 234/5)

AE, 28 mm, 4 mm, 16.57 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31469; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Ireland *Amasya*, 1345; Çizmeli *Néocésarée* 265.

Kat. No. 35 (Resim 35)**Öy.: ΑΥ Κ Μ ΑΥ CΕ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟC**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırlı büstü, sağa.

Ay.: ΚΟΙ ΠΟΝ ΜΗ ΝΕΟΚΕCΑΡ

Altı sütunlu bir tapınak, cepheden; kesimde: ΕΤΡΟΑ (=MS 234/5)

AE, 30 mm, 3.2 mm, 15.08 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31391; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Çizmeli *Néocésarée* 285.

III. Gordianus (MS 238-244)**Kat. No. 36 (Resim 36)****Öy.: ΑΥ Κ Μ ΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟC CΕ**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırlı büstü, sağa.

Ay.: ΚΟΙ ΠΟΝΤ ΜΗ ΝΕΟΚΑΙCΑΡΙΑ

Düz bacaklı aslan ayaklı masa üzerinde ödül tacı; tacın üstünde Α (=ΑΚΤΙΑ) harfi altta masanın bacakları arasında palmye dalı. Kesimde: ΕΤ[ΡΟ]Η (=MS 241/2)

AE, 28 mm, 3.5 mm, 13.97 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31376; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Çizmeli *Néocésarée* 305.

Kat. No. 37 (Resim 37)**Öy.: AV K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC C**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: ΚΟΙ ΠΟΝ ΜΗ ΝΕΟΚΑΙCΑΠΙACDikdörtgen sunak üzerinde bir ödül tacı; içinde palmiye dalı; sunağın ortasında **AKTIA** yazısı. Kesimde: **ETPOH** (= MS 241/2)AE, 28 mm, 4.1 mm, 16.02 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31373; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Çizmeli *Néocésarée* 321.**Kat. No. 38 (Resim 38)****Öy.: AV K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC C**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: ΜΗΤΡΟ ΝΕ-Ο-ΚΑΙCΑΠΙACGirland motifi sunak üzerinde bir ödül tacı; içinde palmiye dalı. Kesimde: **ETPOH** (=MS 241/2)AE, 31.2 mm, 3.9 mm, 15.90 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31501; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Çizmeli *Néocésarée* 326.**Tranquillina (III. Gordianus'un Karısı MS 238-244)****Kat. No. 39 (Resim 39)****Öy.: CΑΒ ΤΡΑΝΚΥΛΙΝΑ CΕΒ**

İmparatoriçenin giyimli büstü, sağa.

Ay.: ΚΟΙ ΠΟΝ ΜΗ ΝΕΟΚΑΙCΑΠDüz bacaklı aslan ayaklı masa üzerinde iki ödül tacı; içinde palmiye dalı; masanın ayakları arasında **AKTIA** yazısı, masanın iki yanında palmiye dalı. Kesimde: **ETPOH** (=MS 241/2)AE, 30.1 mm, 4 mm, 16.29 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31370; **Buluntu yeri:** Tokat**Trebonianus Gallus (MS 251-253)****Kat. No. 40 (Resim 40)****Öy.: ΑΥΤ ΚΑΙ ΓΑΛΛΟC C[ΕΒ]**

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: ΡΩ-ΜΗ/ΠΙ-Η

Roma Nikephoros, tahta oturuyor, sola. Sol elinde mızrak tutuyor; yanında kalkan (=MS 251/2)

AE, 29.1 mm, 3.1 mm, 14.16 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31466; **Buluntu yeri:** Tokat
Ref: Ireland *Amasya*, 1363; Çizmeli *Néocésarée* 381.

Kat. No. 41 (Resim 41)

Öy.: [A]VT KAI ΓΑΛΛΟC C[EB]

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: PW-MH/PII-H

Roma Nikephoros, tahta oturuyor, sola. Sol elinde mızrak tutuyor; yanında kalkan (=MS 251/2)

AE, 28.4 mm, 4 mm, 15.04 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31468; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Ireland *Amasya*, 1363; Çizmeli *Néocésarée* 381.

I. Valerianus (MS 253-260)

Kat. No. 42 (Resim 42)

Öy.: AV K ΠO ΛIK OYAAEPIANOC

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: MHT NEOKAICAPIAC

Ödül tacı, üstünde A (=AKTIA) harfi. Kesimde: ETPYB (=MS 255/6)

AE, 26.3 mm., 3.3 mm., 12.09 gr., ky. 12h; **Müze Env. No.** 31668; **Buluntu yeri:** Erbaa

Ref: Çizmeli *Néocésarée* 428.

Gallienus (MS 253-268)

Kat. No. 43 (Resim 43)

Öy.: AV KAI ΠO ΛIK ΓΑΛΛΙΗΝOC

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: MHT NEOKAICAPIAC

Ödül tacı, üstünde A (=AKTIA) harfi. Kesimde: ETPYΘ (=MS 262/3)

AE, 28.3 mm, 4 mm, 13.95 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31634; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Çizmeli *Néocésarée* 462.

Kat. No. 44 (Resim 44)

Öy.: [AV K]AI ΠO ΛIK ΓΑΛΛΙΗΝOC

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: MHT NE[O]KAICAPIAC

Roma Nikephoros, tahta oturuyor, sola. Sol elinde mızrak tutuyor; yanında kalkan. Kesimde: **ETPYΘ** (=MS 262/63)

AE, 26.1 mm, 3.1 mm, 12.05 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31670; **Buluntu yeri:** Almus

NIKOPOLIS

Marcus Aurelius (MS 161-180)

Kat. No. 45 (Resim 45)

Öy.: AYTOKP AN[TW]NEINOC

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: NEIKOΠOΛITWN

Zeus, tahta oturuyor, sola. Sağ elinde Nike, sol elinde asasını tutuyor. Kesimde: **ETSA**

AE, 22.5 mm, 4.2 mm, 10.30 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31652; **Buluntu yeri:** Erbaa

Ref: Ireland *Amasya*, 1420-1421

Lucius Verus (MS 161-169)

Kat. No. 46 (Resim 46)

Öy.: AYTOKP OYHPOC CEB

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: NEIKOΠOΛITWN

Zeus, tahta oturuyor, sola. Sağ elinde Nike, sol elinde asasını tutuyor.

AE, 23.4 mm, 4 mm, 9.18 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31669; **Buluntu yeri:** Erbaa

SEBASTOPOLIS (HERAKLEOPOLIS)

Traianus (MS 98-117)

Kat. No. 47 (Resim 47)

Öy.: [AY]T NEP TRAI[AN]OC KAIC[AP CE ΓE ΔA]

İmparatorun defne çelenkli başı, sağa.

Ay.: C[EBACTOΠ]OΛITΩN ETOYC [ΘP] (=MS 106/7?)

Herakles'in sopası ve aslan derisi.

AE, 21.3 mm, 3 mm, 6.20 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31303; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: SNG v. Aul. *Pontus*, 133; *Amandry Sebastopolis*, 2-4.

Septimius Severus (MS 193-211)**Kat. No. 48 (Resim 48)****Öy.: [A]Y KAI A CEITIMI CEOYHPOC [AY]**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: CEBACT

İki tane dört sütunlu tapınak, yan yana, ortada Herakles heykeli. Sağ elinde sopa, sol elinde aslan derisi tutuyor. Önünde korkuluklar. Kesimde: [HP]AKΛEO ET[HC] (=MS 205/6?)

AE, 28.5 mm, 3 mm, 12.91 gr, ky. 10h; **Müze Env. No.** 31631; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Amandry *Sebastopolis*, 11.**Kat. No. 49 (Resim 49)****Öy.: AY KAI A CEITICEOYHP[OC] AYΓ**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: [CEBA]CTO HPA[KΛEO]

Dört sütunlu bir tapınak; kesimde: ETHC (=MS 205/6)

AE, 30.1 mm, 2.6 mm, 12.70 gr, ky. 11h; **Müze Env. No.** 31393; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Amandry *Sebastopolis*, 20a-b-c-d; Ireland *Amasya*, 1387.**Kat. No. 50 (Resim 50)****Öy.: [A]Y KAI A CEITICEOYHPOC AYΓ**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: [CEBACT]OII HP[AKΛEO]

Dört sütunlu bir tapınak.

AE, 30.1 mm, 2.6 mm, 12.70 gr, ky. 11h; **Müze Env. No.** 31393; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Amandry *Sebastopolis*, 19-20?.**Caracalla (MS 198-217)****Kat. No. 51 (Resim 51)****Öy.: [AY] KAI [M AY]PANT[ΩNI]NOC**

Caracalla'nın defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: CEBACT

İki tane dört sütunlu tapınak, yan yana, ortada Herakles heykeli. Sağ elinde sopa, sol elinde aslan derisi tutuyor. Önünde korkuluklar. Kesimde: **ΗΠΑΚΛΕΟ [Ε]ΤΗC** (=MS 205/6)

AE, 25.1 mm, 3 mm, 10.72 gr, ky. 11h; **Müze Env. No.** 31399; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Amandry *Sebastopolis*, 35.

Geta (MS 209-212)

Kat. No. 52 (Resim 52)

Öy.: Α CΕΠΤΙ ΓΕ[ΤΑ]C K

Geta'ın çıplak başı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: [CΕBACT]OΠ ΗΠΑΚΛΕOΠ

Herakles, sola, sağ elinde sopası, sol eliyle Kerberos'u sürüklüyor.

AE, 31 mm, 3 mm, 11.58 gr, ky. 3h; **Müze Env. No.** 31396; **Buluntu yeri:** Tokat

Kat. No. 53 (Resim 53)

Öy.: Α CΕΠΤΙ ΓΕΤΑC K

Geta'ın çıplak başı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: [CΕB]AC[T]

İki tane dört sütunlu tapınak, yan yana, ortada Herakles heykeli. Sağ elinde sopa, sol elinde aslan derisi tutuyor. Önünde korkuluklar. Kesimde: **ΗΠΑΚΛΕΟ [Ε]ΤΗC** (=MS 205/6)

AE, 26 mm, 3 mm, 12.28 gr, ky. 4h; **Müze Env. No.** 31398; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Amandry *Sebastopolis*, 50; Ireland *Amasya*, 1391-1392.

Gallienus (MS 253-268)

Kat. No. 54 (Resim 54)

Öy.: ΑΥΤ ΚΑΙ ΠΟ ΛΙΚ ΓΑΛΛΗΝΟC

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: CΕBAC[TOΠ] [ΗΠΑΚΛΕOΠ]

Herakles (sağ) Nemea aslanı (sol) ile mücadele ediyor. Sağ ve sol boşlukta, **ΕΤ-ΖΕC** (=MS 263/4)

AE, 28.1 mm, 3 mm, 11.75 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31371; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: *SNG v. Aul. Pontos*, 136; Arslan, *AMMY* 1990, s. 85, 26; Amandry *Sebastopolis*, 64.

TRAPEZUS

Caracalla (MS 198-217)

Kat. No. 55 (Resim 55)

Öy.: AY KAI M AYP[H] ANTWN[INOC]

Caracalla'nın defne çelenkli başı, sağa.

Ay.: [T]PAII[EZOY]IWN

Dört atlı quadriga, atlar şaha kalkmış pozisyonda. Kesimde: **ETP[MR]** (=MS 205/6?)

AE, 29.4 mm, 3.8 mm, 16.43 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 32464; **Buluntu yeri:** Turhal

Ref: Ireland *Amasya*, 1400.

Orbiane: Severus Alexander'ın karısı (MS 222-235)

Kat. No. 56 (Resim 56)

Öy.: OPB CAAOY OPBI AY

İmparatoriçenin giyimli büstü, sağa.

Ay.: TPAII EZOYNTIΩN

At üzerinde Mitras, sağa. Aarkasında ağaç ve kuzgun, önde sunak. Kesimde: **P[IIΓ veya B]** (=MS 225/7?)

AE, 27.2 mm, 2.8 mm, 11.79 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31268; **Buluntu yeri:** ?

Ref: Imhoof-Blumer, *Paphlagonia ZfN*, XX s. 266: 2; *Recueil*, s. 113, 41 (Pl XVI 5). *SNG Cop. Bithynia*, 228.

ZELA

Caracalla (MS 198-217)

Kat. No. 57 (Resim 57)

Öy.: AY KAI M AYPH ANT[WNINOC]

Caracalla'nın defne çelenkli başı, sağa.

Ay.: ZHAITWN TOY

Altı sütunlu bir tapınak, sütunlar arasında nokta, alınlık, üç tane üçgen şekilde. Kesimde: **ETPMR** (=MS 205/6)

AE, 27.5 mm, 3.3 mm, 13.54 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 32465; **Buluntu yeri:** Turhal.

Ref: Ireland *Amasya*, 1415.

Geta (MS 209-212)**Kat. No. 58 (Resim 58)****Öy.: CEHTIMI[O]C GETAC KAIC**

Geta'ın çıplak başı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: ZHAITWN TOY ΠONTOYDört sütunlu bir tapınak, altı kemerli üçgen alınlık; kemerin altında Tyke, elinde bereket boynuzu veya dümen tutuyor. Kesimde: **ETPMB** (=MS 205/6)AE, 30.5 mm, 3.11 mm, 12.47 gr, ky. 11h; **Müze Env. No. 32455; Buluntu yeri:** Kemalpaşa Beldesi.**Ref:** *SNG Schweiz II*, 598.**KAPPADOKIA****KAISAREIA****Traianus (MS 98-117)****Kat. No. 59 (Resim 59)****Öy.: AY[T KAIC N]EP TPAIAN[OC] CEB TE[PM ΔAK]**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: [ΔHMAPX EE Y ΠAT]OC

Herakles'in sopası. (MS 112-117)

AR/Drh., 2.63 gr, 18.1 mm, 1.7 mm, ky. 12h; **Müze Env. No. 31471; Buluntu yeri:** Tokat.**Ref:** *SNG Cop. Capp.*, 214; *Syd., Caesarea*, 216; *Metcalf*, 69b.**Hadrianus (MS 117-138)****Kat. No. 60 (Resim 60)****Öy.: [AYTO KAIC TPAI AΔPIANOC CEBACT]**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: Nike, sağa, sağ elinde çelenk, sol elinde palmiye dalı tutuyor. Sağ boşlukta; **ET[Δ]** (=MS 120/21?)AR/Hmd., 1.20 gr, 14.1 mm, 1.7 mm, ky. 12h; **Müze Env. No. 31473; Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** *SNG Tübingen Phrygien.*, 4645; *Metcalf*, 86a.

Kat. No. 61 (Resim 61)**Öy.:** AYTOK K[AIC TP]AI AAPIAN[OC CEBACT]

İmparatorun defne çelenkli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: Nike, sağa, sağ elinde çelenk, sol elinde palmiye dalı tutuyor. Sağ boşlukta; **ET E** (=MS 121/22)AR/Hmd., 1.47 gr, 13.2 mm, 1.8 mm, ky. 12h; **Müze Env. No.** 32475; **Buluntu yeri:** Turhal**Ref:** BMC *Galatia*, s. 62, 146; Syd., *Caesarea*, 260; *SNG Cop. Capp.*, 224; *SNG v. Aul. Galatien*, 6414; Ireland *Amasya*, 1834.**Kat. No. 62 (Resim 62)****Öy.:** [AYTO KA]IC TPAI AAPIANOC CEBAC[T]

İmparatorun defne çelenkli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: Nike, sağa, sağ elinde çelenk, sol elinde palmiye dalı tutuyor.AR/Hmd., 1.30 gr, 14 mm, 1.2 mm, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31642; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Metcalf, 88; Ireland *Amasya*, 1839.**Antoninus Pius (MS 138-161)****Kat. No. 63 (Resim 63)****Öy.:** [AYTOKP AN]TWNEINOC C[EBACTOC]

İmparatorun defne çelenkli başı, sağa.

Ay.: [YIIATOC B]

Argaios (Erciyes) dağı, üzerinde Helios ayakta, sağ elinde küre, sol elinde asa tutuyor.

AR/Drh., 2.1 gr, 17.2 mm, 2.1 mm, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31472; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Syd., *Caesarea*, 299; Metcalf, 119a, 120a; Ireland *Amasya*, 1872.**Kat. No. 64 (Resim 64)****Öy.:** AYTOK ANTWNEI[NOC CEBA]

İmparatorun defne çelenkli başı, sağa.

Ay.: K[AICAP]EΩN T II APΓAIWKonik bir zirveyle sonlanan Argaios dağı. Kesimde: **ETKB** (=MS 158/59)AE, 22.5 mm, 4 mm, 9.48 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31636; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Syd., *Caesarea*, 315-316; *SNG v. Aul. Galatien*, 6428.

Julia Domna: Septimius Severus'un karısı (MS 193-217)**Kat. No. 65 (Resim 65)****Öy.: IOVAIA Δ[OMNA CE]**

İmparatoriçenin giyimli büstü, sağa.

Ay.: ΜΗΤΡΟΠΟΛ ΚΑΙCΑΡΙΑ;Aphrodite, ayakta, sağ eli yukarı doğru elbisesinin çekiyor, sol elinde elma tutuyor. Sağ ve sol boşlukta; **ET-E** (=MS 197)AR/Drh., 2.66 gr., 18 mm., 1.6 mm., ky. 11h; **Müze Env. No. 31712; Buluntu yeri:** Erbaa**Ref:** Syd., *Caesarea*, 440; *SNG v. Aul. Galatien*, 6472; Ireland *Amasya*, 1905.**Kat. No. 66 (Resim 66)****Öy.: IOVAIA ΔOMNA CE**

İmparatoriçenin giyimli büstü, sağa.

Ay.: ΜΗΤΡΟΠΟ ΚΑΙCΑΡΙΑTykhe ayakta, sağ elinde dümen, sol elinde cornucopia tutuyor, sağ yanda modius. Kesimde: **ETE** (=MS 197)AR/Drh., 2.71 gr, 17.7 mm, 1.6 mm, ky. 6h; **Müze Env. No. 31711; Buluntu yeri:** Erbaa**Ref:** Syd., *Caesarea*, 441; *SNG Hunterian I*, 2257.**Severus Alexander (MS 222-235)****Kat. No. 67 (Resim 67)****Öy.: [AY] K CEOYH ΑΛΞΑΝΔΡ**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırlı büstü, sağa.

Ay.: [MHTP] KAICAArgaios dağı. Kesimde: **ETE** (=MS 226)AE, 26.7 mm, 3 mm, 11.14 gr, ky. 12h; **Müze Env. No. 31407; Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** Syd., *Caesarea*, 560; *BMC Galatia*, s. 88, 310.**Kat. No. 68 (Resim 68)****Öy.: AY K CEOYH [ΑΛΞΑΝΔΡΟC]**

İmparatorun defne çelenkli başı, sağa. Altta kmk.

Ay.: [MH]TPOΠ KAIC[API]Argaios dağı. Kesimde: **ETZ** (=MS 228)

AE, 27 mm, 3.2 mm, 12.71 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31728; **Buluntu yeri:** Ebaa
Ref: Syd., *Caesarea*, 580-582; *SNG Hunterian I*, 2277.

Belirsiz İmparator

Kat. No. 69 (Resim 69)

Öy.: [...]

İmparatorun defne çelenkli büstü sağa.

Ay.: ΜΗΤΡΟΠΙ ΚΑΙCΑΡ ΓΤΕ (=MS 222 Elagabalus ?)

Sunak üzerinde Argaios dağı.

AE, 26 mm, 3.2 mm, 10.25 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31635; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: Ireland *Amasya*, 1928 (?)

PHRYGIA

DORYLAION

III. Gordianus (MS 238-244)

Kat. No. 70 (Resim 70)

Öy.: ΜΑΝΤ ΓΟ[ΡΔ]ΙΑΝΟC ΑΥ

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: ΔΟΡΥΛΑΕΩΝ

Nemesis, ayakta, sağa. Sağ yanında tekerlek.

AE, 24.7 mm, 2 mm, 4.4 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 32482; **Buluntu yeri:** Turhal

Ref: *SNG Cop. Phrygia*, 362.

IONIA

EPHESOS (?)

Augustus (MÖ 27-MS 14)

Kat. No. 71 (Resim 71)

Öy.: CAE[SAR]

Augustus'un çıplak başı, sağa.

Ay.: ΑΥΓΥCΤΥC; Defne çelenk içinde. (=MÖ 25)

AE, 27 mm, 3.5 mm, 12.8 gr, ky. 12h; **Müze Env. No.** 31650; **Buluntu yeri:** Erbaa

Ref: *RIC I*, s. 80, 486; *RPC I*, 2235; Ireland *Amasya*, 1701; *SNG Hunterian I*, 1187.

SMYRNA

Antoninus Pius (MS 138-161) (?)**Kat. No. 72 (Resim 72)****Öy.: CMYPNA**

Yüksek başlıklı Tykhe başı sağa.

Ay.: CMYPNAIW[N]

Grifon, sağa, önünde tekerlek

AE, 18 mm, 2 mm, 3.34 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 31218; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** *SNG Cop. Ionia III*, 1271; *SNG v. Aul. Ionien*, 2175; *SNG Hunterian I*, 1550-1552.

KILIKYA

ANEMURION

I. Valerianus (MS 253-260)**Kat. No. 73 (Resim 73)****Öy.: [A]Y K ΠO ΛI OYAAEPIANON**

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı başı, sağa.

Ay.: ETB [ANEMO]VPIEWN

Dionysos, ayakta, sağa. Sağ elinde kantharos, sol elinde thyrsos tutuyor. Sağ yanda panter. (MS 254/55)

AE, 27.2 mm, 2.4 mm, 6.84 gr, ky. 6h; **Müze Env. No.** 32469; **Buluntu yeri:** Turhal**Ref:** *SNG v. Aul. Kilikien*, 5528; *SNG Pfälzer Kilikien*, 355.

SYRIA

ANTIOCHEIA

Nero (MS 54-68)**Kat. No. 74 (Resim 74)****Öy.: [.....]**

İmparatorun defne çelenkli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: Defne çelenk içinde: SCAE, 20 mm, 3 mm, 6.16 gr, ky. 1h; **Müze Env. No.** 31618; **Buluntu yeri:** Tokat**Ref:** *SNG Cop. Syria*, 161; *RPC I*, 4297.

BELİRSİZ**Kat. No. 75 (Resim 75)****Öy.: [...]**

İmparatoriçenin başı, sağa.

Ay.: [...]

Ayakta duran insan figürü.

AE, 20.05 mm, 2 mm, 4.14 gr, ky. 6h; **Müze Env. No. 31211; Buluntu yeri:** Tokat**ROMA İMPARATORLUK SİKKELERİ****Augustus (MÖ 27-MS 14)****Lugdunum, MÖ 15-13****Kat. No. 76 (Resim 76)****Öy.: AVGVSTVS DIVIF**

Augustus'un başı, çıplak, sağa.

Ay.: IMPX (Kesimde)

Otlayan boğa, sağa

AR/Den., 3.30 gr., 19.7 mm., 2.2 mm., ky. 8h; **Müze Env. No. 32463; Buluntu yeri:** Turhal.**Ref:** *RIC* I, s. 52, 167a; *BMCRE* I, s. 78, 451.**Traianus (MS 98-117)****Roma (?), MS 101-102****Kat. No. 77 (Resim 77)****Öy.: IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM**

İmparatorun defne çelenkli başı, sağa.

Ay.: PM TRP COS III PP

Herkül, ayakta, cepheden. Sağ elinde sopa, sol elinde aslan derisi tutuyor.

AR/Den., 2.15 gr., 18.1 mm., 2 mm., ky. 6h; **Müze Env. No. 31479; Buluntu yeri:** Döllük köyü/Tokat.**Ref:** *RIC* II, s. 247, 49 (Pl. VIII 133).**Roma (?), MS 114-117****Kat. No. 78 (Resim 78)****Öy.: [IMP CAES] NER TRAIANO OP[TIMO AVG GERM]**

İmparatorun şua taçlı büstü, sağa.

Ay.: [DAC PARTHICO PM TRP POT XX COS VI PP]; (Lejand okunaksız)

Meşe çelenk içinden, SC.

AE/As, 24 mm., 2.3 mm., 7.51 gr., ky. 6h; **Müze Env. No.** 32344; **Buluntu yeri:** Pazar

Ref: RIC II, s. 290, 644; Arslan 1992, s. 43, 59; Tekin 1994, s. 152, 551.

Antoninus Pius (MS 138-161)

Roma, MS 145-161

Kat. No. 79 (Resim 79)

Öy.: ANTON[INVS AVG PIVS PP T]RP COS III

İmparatorun defne çelenkli başı, sağa.

Ay.: [FELICI]TAS [AVG] SC

Felicitas, ayakta, sağa; sağ elinde kaprikorn, sol elinde caduceus tutuyor.

AE/Sest., 32.6 mm., 5 mm., 26.5 gr., ky. 11h; **Müze Env. No.** 32358; **Buluntu yeri:** Çat Kasabası/Tokat.

Ref: RIC III, s. 124, 770 (Pl. V 113).

Marcus Aurelius (MS 161-180)

Roma, MS 145

Kat. No. 80 (Resim 80)

Öy.: [AVRELI]VS CAESAR A[VG P]II F

İmparatorun çıplak başı, sağa.

Ay.: [TR POT COS] II SC

Minerva, ayakta, sağa; sağ elimde mızrak, sol elinde kalkan tutuyor.

AE/Sest., 30.4 mm., 4.2 mm., 21.98 gr., ky. 11h; **Müze Env. No.** 31375; **Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: RIC III, s. 175, 1248.

Severus Alexander (MS 222-235)

Roma, MS 227

Kat. No. 81 (Resim 81)

Öy.: IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG

İmparatorun defne çelenkli büstü, sağa.

Ay.: PM TRP VI COS II PP

Annona, ayakta, sola. Sağ elinde, buğday başakları, sol elinde cornucopia tutuyor; önümde modius.

AR/Den., 3.16 gr., 18.8 mm., 2.1 mm., ky. 6h; **Müze Env. No.** 32325; **Buluntu yeri:** Kızık köyü/Tokat

Ref: RIC IV. 2, s. 75, 65.

I. Maximinus (MS 235-238)

Roma, MS 235-238

Kat. No. 82 (Resim 82)

Öy.: MAXIMINVS PIVS AVG GERM

İmparatorun defne çelenkli büstü, sağa.

Ay.: VICTORIA GERMANICA SC

Victoria, ayakta, sola, sağ elinde çelenk, sol elinde palmye dalı tutuyor. Ayağının dibinde esir.

AE/Sest., 32.4 mm., 3.3 mm., 19.52 gr., ky. 12h; **Müze Env. No.** 31464; **Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: RIC IV. 2, s. 147, 90; Sear 1988, s. 227, 2357.

III. Gordianus (MS 238-244)

Roma, MS 239-240

Kat. No. 83 (Resim 83)

Öy.: IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG

İmparatorun defne çelenkli büstü, sağa.

Ay.: PM TRP II COS PP

Providentia, ayakta, sola. Sağ elinde küre, sol elinde asa tutuyor.

AR/Ant., 2.17 gr., 17.5 mm., 1.5 mm., ky. 6h; **Müze Env. No.** 31641; **Buluntu yeri:** Tokat

Ref: RIC IV. 3, s. 17, 18; Keleş 2009, s. 46, 58.

Roma, MS 241

Kat. No. 84 (Resim 84)

Öy.: IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG

İmparatorun defne çelenkli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: SALVS AGVSTI

Salus, ayakta, sağa, elinde yılan ve silah tutuyor.

AR/Den., 3.15 gr., 20.4 mm., 1.9 mm., ky. 6h; **Müze Env. No.** 32476; **Buluntu yeri:** Turhal.

Ref: *RIC* IV. 3, s. 28, 129a (Pl. 2, 18).

Antiochia, MS 242-244

Kat. No. 85 (Resim 85)

Öy.: IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: SAECVLI FELICITAS

Gordianus, ayakta, sağa. Sağ elinde mızrak, sol elinde küre tutuyor.

AR/Ant., 4.57 gr., 22 mm., 2.2 mm., ky. 6h; **Müze Env. No.** 32461; **Buluntu yeri:** Turhal.

Ref: *RIC* IV. 3, s. 37, 216.

I. Philippus (MS 244-249)

Roma, MS 247-249

Kat. No. 86 (Resim 86)

Öy.: IMP PHILIPPVS AVG

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: SEACVLARES AVGG

Geyik sağa, kesimde: **V** veya **U**

AR/Ant., 3.92 gr., 22.3 mm., 2 mm., ky. 2h; **Müze Env. No.** 32462; **Buluntu yeri:** Turhal.

Ref: *RIC* IV. 3, s. 70, 19 (Pl. VI 10).

Gallienus (MS 253-268)

Asia, MS 255-256

Kat. No. 87 (Resim 87)

Öy.: IMP [C P LI]C GALLIENVS PF AVG

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: [IOVI CONSE]RVAT[OR]I

İmparator (sağda), karşısındaki Iupiter'den (solda) küre alıyor. Her ikisi de asa tutuyor.

AE/Ant., 22. mm., 1.5 mm., 3.23 gr., ky. 12h; **Müze Env. No.** 31671; **Buluntu yeri:** Karaağaç köyü/Erbaa.

Ref: *RIC* V. 1, s. 103, 440; Sear 1988, s. 263, 2967.

Asia, MS 267

Kat. No. 88 (Resim 88)

Öy.: GALLIENVVS AVG

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: LUNA LVCIF

Diana, sağa doğru yürüyor; meşale taşıyor. Kesimde: **PX[V]**

AE/Ant., 20.2 mm., 1.5 mm., 2.94 gr., ky. 12h; **Müze Env. No. 31620; Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: RIC V. 1, s. 185, 609; Tekin 1994, s. 177, 551.

Aurelianus (MS 270-275)

Antiochia

Kat. No. 89 (Resim 89)

Öy.: IMP C AVRELIANVS AVG

İmparatorun şua taçlı ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: CONSERVAT AVG

Sol, sola doğru yürüyor. Sağ elinde defne dalı, sol elinde küre tutuyor. Sağ ayağı ile yerdeki esirin üstüne basıyor. Kesimde: **S**

AE/Ant., 23 mm., 1.5 mm., 3.27 gr., ky. 6h; **Müze Env. No. 31615; Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: RIC V. 1, s. 308, 384; Ireland *Amasya*, 2370.

Antiochia

Kat. No. 90 (Resim 90)

Öy.: IMP C AVRELIANVS AVG

İmparatorun şua taçlı ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: CONSERVAT AVG

Sol, sola doğru yürüyor. Sağ elinde defne dalı, sol elinde küre tutuyor. Sağ ayağı ile yerdeki esirin üstüne basıyor. Kesimde: **S**

AE/Ant., 22.6 mm., 1.5 mm., 3.87 gr., ky. 12h; **Müze Env. No. 31637; Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: RIC V. 1, s. 308, 384; Ireland *Amasya*, 2370.

Antiochia

Kat. No. 91 (Resim 91)

Öy.: IMP C AVRELIANVS AVG

İmparatorun şua taçlı ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: RESTITVT ORBIS

İmparator (sağda), karşısındaki Victoria'dan (solda) çelenk alıyor. Aralarında **VI**, kesimde: **XXI**

AE/Ant., 23 mm., 1.5 mm., 4.19 gr., ky. 12h; **Müze Env. No. 31622; Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: *RIC* V. 1, s. 308, 386; Keleş 2009, s. 58-60, 104, 105.

Probus (MS 276-282)

Siscia

Kat. No. 92 (Resim 92)

Öy.: IMP PROBVS INV AVG

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: PROVIDE AVG

Providentia, ayakta, sola, sağ elinde küre, sol elinde mızrak tutuyor. Sağ boşlukta **IS**, kesimde: **XXI**

AE/Ant., 22.3 mm., 1.7 mm., 3.97 gr., ky. 6h; **Müze Env. No. 31714; Buluntu yeri:** Çat kasabası/Tokat.

Ref: *RIC* V. 2, s. 94, 717

Tripolis

Kat. No. 93 (Resim 93)

Öy.: IMP C M AVR PROBVS AVG

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: CLEMENTIA TEMP

İmparator (solda), karşısındaki Iupiter'den (sağda) küre üstünde Victoria alıyor. Her ikisi de ayakta ve asa tutuyor. Aralarında **U**, kesimde: **KA**

AE/Ant., 23.6 mm., 1.4 mm., 3.24 gr., ky. 6h; **Müze Env. No. 31589; Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: *RIC* V. 2, s. 121, 928; Ireland *Amasya*, 2455.

Antiochia

Kat. No. 94 (Resim 94)

Öy.: IMP C M AVR PROBVS PF AVG

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: CLEMENTIA TEMP

İmparator (solda), karşısındaki İupiter'den (sağda) küre üstünde Victoria alıyor. Her ikisi de ayakta ve asa tutuyor. Aralarında **H●**, kesimde: **[X]XI**

AE/Ant., 22 mm., 1.3 mm., 3.65 gr., ky. 12h; **Müze Env. No.** 31389; **Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: *RIC* V. 2, s. 120, 922; Tekin 1994, s. 180, 735; Ireland *Amasya*, 2434.

Antiochia

Kat. No. 95 (Resim 95)

Öy.: IMP C M AVR PROBVS PF AVG

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: CLEMENTIA TEMP

İmparator (solda), karşısındaki İupiter'den (sağda) küre üstünde Victoria alıyor. Her ikisi de ayakta ve asa tutuyor. Aralarında **H**, kesimde: **XXI**

AE/Ant., 22 mm., 1.8 mm., 3.47 gr., ky. 12h; **Müze Env. No.** 31590; **Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: *RIC* V. 2, s. 119, 920.

Antiochia

Kat. No. 96 (Resim 96)

Öy.: I[M]P [C] M AVR [PR]OBVS PF AVG

İmparatorun şua taçlı, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: CLEMENTIA TE[MP]

İmparator (solda), karşısındaki İupiter'den (sağda) küre üstünde Victoria alıyor. Her ikisi de ayakta ve asa tutuyor. Aralarında **Z**, kesimde: **XXI**

AE/Ant., 22 mm., 1.6 mm., 3.42 gr., ky. 5h; **Müze Env. No.** 31591; **Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: *RIC* V. 2, s. 120, 922; Ireland *Amasya*, 2432-3.

Carinus (MS 283-285)

Tripolis

Kat. No. 97 (Resim 97)

Öy.: IMP C M AVR CARINVS PF AVG

İmparatorun şua taçlı ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: [VI]RTUS AVGG

İmparator (solda), karşısındaki İupiter'den (sağda) küre alıyor. Her ikisi de ayakta ve asa tutuyor. Aralarında **TR**, kesimde: **XXI**

AE/Ant., 21 mm., 2 mm., 3.50 gr., ky. 5h; **Müze Env. No.** 31388; **Buluntu yeri:** Tokat.
Ref: RIC V. 2, s. 179, 329; Ireland *Amasya*, 2467.

Diocletianus (MS 284-305)

Cyzicus

Kat. No. 98 (Resim 98)

Öy.: IMP CC VAL DIOCLETIANVS AVG

İmparatorun şua taçlı, giyimli büstü, sağa.

Ay.: CONCORDIA MILITVM

İmparator (solda), karşısındaki Iupiter'den (sağda) küre üstünde Victoria alıyor. Her ikisi de ayakta ve asa taşıyor. Aralarında **A**, kesimde: **XXI**

AE/Ant., 22 mm., 2 mm., 4.18 gr., ky. 6h; **Müze Env. No.** 32479; **Buluntu yeri:** Turhal.

Ref: RIC V. 2, s. 253, 306; Tekin 1994, s. 184, 755; Ireland *Amasya*, 2485-6.

Maximianus Hercules (MS 286-305, 306-308 ve 310)

Antiochia, MS 285-295

Kat. No. 99 (Resim 99)

Öy.: IMP C M AVR VAL MA[XI]MIANVS PF AVG

İmparatorun şua taçlı, giyimli büstü, sağa.

Ay.: IOV ET HERCV CONSER AVGG

Iupiter (solda) ve Hercules (sağda), karşılıklı ayaktalar; Iupiter, sol elinde asa, sağ elinde küre tutuyor; Hercules, sağ elinde Victoria, sol elinde sopasını ve aslan postunu tutuyor. Alt boşlukta **U** ve **A**; kesimde: **XXI**

AE/Ant., 22 mm., 1.6 mm., 3.05 gr., ky. 12h; **Müze Env. No.** 31638; **Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: RIC V. 2, s. 294, 622.

II. Maximinus (MS 309-313)

Cyzicus, MS 309-310

Kat. No. 100 (Resim 100)

Öy.: GAL VAL MAXIMIANVS NOB C

Defne çelenkli başı, sağa.

Ay.: GENIO CAESARIS

Genius, ayakta, çıplak, sola; omuzunda chlamys, başında modius; sağ elinde patera, sol elinde cornucopia tutuyor. Solda Γ; sağda, * ; kesimde: **MKV**

AE/Follis, 25.4 mm., 1.7 mm., 5.63 gr., ky. 6h; **Müze Env. No.** 32483; **Buluntu yeri:** Turhal.

Ref: RIC VI, s. 587, 55; Tekin 1994, s. 187, 776.

I. Licinius (MS 308-324)

Heraclea, MS 313-314

Kat. No. 101 (Resim 101)

Öy.: IMP C VAL LICIN LICINIVS PF AVG

İmparatorun defne çelenkli başı, sağa.

Ay.: IOVI CONS[E]RVATORI AVGG

Iupiter, ayakta, çıplak, sola; omuzundan chlamys; sağ elinde küre üstünde Victoria, sol elinde asa tutuyor. Yerde, solda, kartal, ağzında çelenk tutuyor. Sağda, Γ; kesimde: **SMHT**

AE/Follis, 23 mm., 1.2 mm., 3.63 gr., ky. 6h; **Müze Env. No.** 31651; **Buluntu yeri:** Erbaa.

Ref: RIC VII, s. 542, 6; Ireland *Amasya*, 2610.

Cyzicus, MS 316-317

Kat. No. 102 (Resim 102)

Öy.: IMP C VAL LICIN LICINIVS PF [AV]G

İmparatorun defne çelenkli büstü, sağa.

Ay.: IOVI CONS[E]RVATORI

Iupiter, ayakta, çıplak, sola; omuzundan chlamys; sağ elinde küre üstünde Victoria, sol elinde asa tutuyor. Yerde, solda, kartal, ağzında çelenk tutuyor. Sağda, [..]; kesimde: **SKM**

AE/Follis, 25 mm., 1.2 mm., 3.3 gr., ky. 6h; **Müze Env. No.** 31322; **Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: RIC VII, s. 644, 6.

Darphane?

Kat. No. 103 (Resim 103)

Öy.: I[MP C] VAL LICIN LICINIVS PF AVG

İmparatorun defne çelenkli başı, sağa.

Ay.: IOVI CONS[E]RVATO[RI]

Iupiter, ayakta, çıplak, sola; omuzundan chalamys; sağ elinde küre üstünde Victoria, sol elinde asa tutuyor. Yerde, solda, kartal, ağzında çelenk tutuyor. Sağda, **NC**; kesimde: **SM[.]**

AE/Follis, 24.1 mm., 1 mm., 2.31 gr., ky. 12h; **Müze Env. No. 31375; Buluntu yeri:** Tokat.

Darphane?

Kat. No. 104 (Resim 104)

Öy.: IMP C LICIN LICINIVS PF AVG

İmparatorun defne çelenkli başı, sağa.

Ay.: IOVI CONSERVAT[ORI]

Iupiter, ayakta, çıplak, sola; omuzundan chalamys; sağ elinde küre üstünde Victoria, sol elinde asa tutuyor. Yerde, solda, kartal, ağzında çelenk tutuyor. Solda, **N**; sağda, **Z**

AE/Follis, 20.3 mm., 2.7 mm., 5.69 gr., ky. 6h; **Müze Env. No. 31679; Buluntu yeri:** Akça köyü/Erbaa.

I. Constantinus (MS 307-337)

Antiochia, MS 330-335

Kat. No. 105 (Resim 105)

Öy.: CONSTANTINVS MAX [AV]G

İmparatorun rozet diademli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: GLORIA EXERCITVS

İki asker, miğferli, karşılıklı ayaktalar. Bir ellerinde mızrak, diğerinde kalkan tutuyorlar. Aralarında iki standart duruyor. Kesimde: **SMANA**

AE/Follis, 18.3 mm., 1.5 mm., 2.56 gr., ky. 6h; **Müze Env. No. 32447; Buluntu yeri:** Çat kasabası/Tokat.

Ref: *RIC* VII, s. 693, 86; *LRBC* I, 1356; Ireland *Amasya*, 2741.

Darphane?

Kat. No. 106 (Resim 106)

Öy.: CONSTANTINVS AVG

İmparatorun diademli, başı, sağa.

Ay.: PROVIDENTIAE AVG[G]

Karargah kapısı, iki burçlu; yukarıda yıldız.

AE/Follis, 19.2 mm., 1.8 mm., 3.13 gr., ky. 1h; **Müze Env. No. 31592; Buluntu yeri:** Tokat.

Helena

(I. Constantius'un karısı ve I. Constantinus'un annesi)

Antiochia, MS 324-330

Kat. No. 107 (Resim 107)

Öy.: FL HELENA AVGVSTA

Helena'nın diademli, gerdanlıklı ve mantolu büstü, sağa.

Ay.: SECURITAS REIPUBLICAE

Securitas, ayakta, sola; sağ elinde dal tutuyor, sol eliyle elbisesinin kenarını tutuyor. Sağ boşlukta, ΔC; kesimde: SMANT

AE/Follis, 19 mm., 2 mm., 3.59 gr., ky. 6h; **Müze Env. No. 32474; Buluntu yeri:** Turhal.

Ref: LRBC I, 1355.

Urbs Roma

Constantinopolis, MS 330-335

Kat. No. 108 (Resim 108)

Öy.: VRBS ROMA

Roma'nın mğferli büstü, sola.

Ay.: Dişi kurt ve ikizler, sola. Yukarıda iki yıldız. Kesimde: . CONSE .

AE/Follis, 17.5 mm., 1.3 mm., 2.12 gr., ky. 11h; **Müze Env. No. 31640; Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: LRBC I, 1022.

II. Licinius (MS 317-324'de Caesar)

Antiochia, MS 317-320

Kat. No. 109 (Resim 109)

Öy.: DN VAL LICIN LICINIVS NOB C

Licinius'un defne çelenkli büstü, sola. Sol elinde küre ve asa, sağ elinde mappa tutuyor.

Ay.: IOVI CONSERVATORI CAESS

Iupiter, ayakta, çıplak, sola; omuzundan chalamys; sağ elinde küre üstünde Victoria, sol elinde asa tutuyor. Solda esir. Sağda, Δ; kesimde: [SM]ANT

AE/Follis, 19.2 mm., 1.7 mm., 2.58 gr., ky. 4h; **Müze Env. No. 32252; Buluntu yeri:** Yeşilyurt.

Ref: RIC VII, s. 680, 29; Tekin 1994, s. 197, 839.

Antiochia, MS 317-320**Kat. No. 110 (Resim 110)****Öy.: DN VAL LICIN LICINIVS NOB C**

Licinius'un defne çelenkli büstü, sola. Sol elinde küre ve asa, sağ elinde mappa tutuyor.

Ay.: IOVI CONSERVATORI CAESS

Iupiter, ayakta, çıplak, sola; omuzundan chalamys; sağ elinde küre üstünde Victoria, sol elinde asa tutuyor. Solda esir. Kesimde: [S]MANA

AE/Follis, 22.7 mm., 2 mm., 3.36 gr., ky. 6h; **Müze Env. No.** 31662; **Buluntu yeri:** Kemalpaşa kasabası/Tokat.**Ref:** RIC VII, s. 680, 29; Tekin 1994, s. 197, 839.**II. Constantinus (MS 337-340)****Heraclea, MS 324-330****Kat. No. 111 (Resim 111)****Öy.: CONSTANTINVS IVN NOB C**

Constantinus'un diademli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: PROVIDENTIAE CAESS

Karargah kapısı, iki burçlu; yukarıda yıldız. Kesimde: SMHΓ.

AE/Follis, 18.1 mm., 2 mm., 3.10 gr., ky. 6h; **Müze Env. No.** 31412; **Buluntu yeri:** Tokat.**Ref:** LRBC I, 877.**Nicomedia, MS 330-335****Kat. No. 112 (Resim 112)****Öy.: CONSTANTINVS IVN NOB C**

Constantinus'un diademli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: GLORIA EXERCITVS

İki asker, karşılıklı ayaktalar; Bir ellerinde mızrak, diğerinde yere dayalı kalkanlarını tutuyorlar. Aralarında iki standart duruyor. Kesimde: SMNS

AE/Follis, 21.4 mm., 1.1 mm., 2.09 gr., ky. 5h; **Müze Env. No.** 31329; **Buluntu yeri:** Tokat.**Ref:** LRBC I, 1118; Tekin 1994, s. 200, 852; Ireland *Amasya*, 2838.

Constans (MS 337-350)**Antiochia, MS 341-346****Kat. No. 113 (Resim 113)****Öy.: [DN CONSTA]NS PF AVG**

İmparator'un rozet diademli başı, sağa.

Ay.: Çelenk içinde, dört satır halinde: VOT XV MVL T XX Kesimde: [S]MAN[.]AE/Follis, 14.5 mm., 1.1 mm., 1.17 gr., ky. 11h; **Müze Env. No. 31378; Buluntu yeri:** Tokat.**Ref:** LRBC I, 1399; Tekin 1994, s. 201, 863.**II. Constantius (MS 337-361)****Nicomedia, MS 324-330****Kat. No. 114 (Resim 114)****Öy.: FL IVL CONSTANTIVS NOB C**

Constantius'un defne çelenkli, paludamentumlu ve zırhlı büstü, sola.

Ay.: PROVIDENTIAE CAESS

Karargah kapısı, iki burçlu; yukarıda yıldız. Kesimde: SMNA

AE/Follis, 19 mm., 2 mm., 3.13 gr., ky. 12h; **Müze Env. No. 31620; Buluntu yeri:** Tokat.**Ref:** LRBC I, 1080.**Nicomedia, MS 324-330****Kat. No. 115 (Resim 115)****Öy.: FL IVL CONSTANTIVS NOB C**

Constantius'un diademli, paludamentumlu ve zırhlı büstü, sola

Ay.: PROVIDENTIAE CAESS

Karargah kapısı, iki burçlu; yukarıda yıldız. Kesimde: SMNA

AE/Follis, 19,1 mm., 2 mm., 3.90 gr., ky. 6h; **Müze Env. No. 31655; Buluntu yeri:** Yalinyazı/Zile.**Ref:** LRBC I, 1079.**Nicomedia, MS 324-330****Kat. No. 116 (Resim 116)****Öy.: [FL IV]L CONSTANTIVS N[OB C]**

Constantius'un defne çelenkli, paludamentumlu ve zırhlı büstü, sola.

Ay.: PROVIDENTIAE CAES[S]

Karargah kapısı, iki burçlu; yukarıda yıldız. Kesimde: **SMN**.

AE/Follis, 19 mm., 1.5 mm., 2.23 gr., ky. 12h; **Müze Env. No. 31623; Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: *LRBC* I, 1081.

Antiochia, MS 337-347

Kat. No. 117 (Resim 117)

Öy.: CONSTANTIVS AVG

İmparator'un inci diademli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: GLOR[IA EXERC]ITVS

İki asker, karşılıklı ayaktalar; sağ ellerinde mızrak tutuyorlar, sol elleri yere dayalı kalkanlarının üstünde. Aralarında standart duruyor. Kesimde: **SMANZ**

AE, 15 mm., 1.5 mm., 1.76 gr., ky. 5h; **Müze Env. No. 31380; Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: *RIC* VIII, s. 515, 49; *LRBC* I, 1381; Keleş 2009, s. 82, 176.

Antiochia, MS 341-346

Kat. No. 118 (Resim 118)

Öy.: DN CONSTAN[TI]VS PF AVG

İmparator'un rozet diademli başı, sağa

Ay.: Çelenk içinde, dört satır halinde: VOT XX MVL T XXX Kesimde: [S]MA

AE, 14 mm., 1.2 mm., 1.38 gr., ky. 6h; **Müze Env. No. 31379; Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: *LRBC* I, 1398.

Antiochia, MS 351-354

Kat. No. 119 (Resim 119)

Öy.: DN CONSTANTIVS PF AVG

İmparator'un diademli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: FEL TEMP REPARATI[O]

Virtus, atından düşen düşmana mızrağını saplıyor. Sağda, yerde kalkan. Solda, **Γ**; kesimde: **AN[B]**

AE, 22,2 mm., 2.2 mm., 6.13 gr., ky. 3h; **Müze Env. No. 31522; Buluntu yeri:** Tokat.

Ref: *LRBC* II, 2623; Tekin 1994, s. 205, 885; Ireland *Amasya*, 2966.

Constantius Gallus (MS 351-354'de Caesar)**Antiochia, MS 351-354****Kat. No. 120 (Resim 120)****Öy.: DN CONSTANTIVS NOB CAES**

Gallus'un çıplak başlı, giyimli büstü, sağa.

Ay.: FEL TEMP REPARATIO

Virtus, atından düşen düşmana mızrağını saplıyor. Sağda, yerde kalkan. Solda, Γ; kesimde: ANH

AE, 23 mm., 1.5 mm., 3.29 gr., ky. 11h; **Müze Env. No. 31654; Buluntu yeri:** Yalinyazı/Zile.**Ref:** RIC VIII, s. 523, 137; LRBC II, 2624.**I. Valentinianus? (MS 364-375)****Darphane?****Kat. No. 121 (Resim 121)****Öy.: DN VALENTIN[IANVS PF AVG]**

İmparatorun inci diademli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: SEC[VRI]TAS REI[PVBLCIAE]

Victoria, ayakta, sola; çelenk ve palmiye dalı tutuyor.

AE, 15.3 mm., 1.5 mm., 2.14 gr., ky. 6h; **Müze Env. No. 31300; Buluntu yeri:** Kızılköy/Tokat.**Valens (MS 364-378)****Darphane?****Kat. No. 122 (Resim 122)****Öy.: DN VALENS PF AVG**

İmparatorun diademli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: [SECVR]ITAS REIPVBLI[CAE]

Victoria, ayakta, sola; çelenk ve palmiye dalı tutuyor. Kesimde: [..N..]

AE, 17.2 mm., 1.3 mm., 1.87 gr., ky. 6h; **Müze Env. No. 31656; Buluntu yeri:** Yalinyazı/Zile.**Gratianus (MS 367-383)****Constantinopolis, MS 378-383**

Kat. No. 123 (Resim 123)**Öy.: DN GRATIANVS PF AVG**

İmparatorun diademli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: CONCORDIA AVGGGRoma, miğferli, oturuyor, cepheden, baş sola; sağ elinde küre, sol elinde mızrak tutuyor; sağ bacağı çıplak. Sağda, **O**; kesimde: **CONS[A]**AE, 18.3 mm., 1.5 mm., 2.41 gr., ky. 12h; **Müze Env. No.** 31713; **Buluntu yeri:** Erbaa.**Ref:** LRBC II, 2123; Tekin 1994, s. 208, 902-903.**Antiochia, MS 378-373****Kat. No. 124 (Resim 124)****Öy.: DN GRATIANVS PF AVG**

İmparatorun diademli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: CONCORDIA AVGGGRoma, miğferli, oturuyor, cepheden, baş sola; sağ elinde küre, sol elinde mızrak tutuyor; sağ bacağı çıplak. Sağda **Φ** ve **K**, solda, **Θ** ; kesimde: **ANTE**AE, 18.6 mm., 1.6 mm., 2.76 gr., ky. 12h; **Müze Env. No.** 32357; **Buluntu yeri:** Erbaa.**Ref:** LRBC II, 2695; Ireland *Amasya*, 3128.**II. Valentinianus (MS 375-392)****Nicomedia, MS 383-392****Kat. No. 125 (Resim 125)****Öy.: DN VALENTI[NI]ANVS P[F AVG]**

İmparator'un inci diademli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: VIRTVS EX[ERC]ITIİmparator ayakta, sağa. Sağ elinde laborum, sol elinde küre tutuyor, sol ayağı ile önündeki esirin üstüne basıyor. Sol boşlukta palmiye dalı, kesimde: **SMNB**AE, 23 mm., 1.8 mm., 5.18 gr., ky. 1h; **Müze Env. No.** 32251; **Buluntu yeri:** Yeşilyurt.**Ref:** RIC IX, s. 261, 44a; LRBC II, 2400.**Antiochia, MS 383-392****Kat. No. 126 (Resim 126)****Öy.: [DN VA]LE[NTI]NIANVS PF AVG**

İmparator'un inci diademli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa

Ay.: VIRTVS EXERCITI

İmparator ayakta, sağa. Sağ elinde laborum, sol elinde küre tutuyor, sol ayağı ile önündeki esirin üstüne basıyor. Kesimde: **ANTT**

AE, 22.9 mm., 2.2 mm., 5.77 gr., ky. 12h; **Müze Env. No.** 32356; **Buluntu yeri:** Tokat.
Ref: *LRBC* II, 2754.

Darphane?

Kat. No. 127 (Resim 127)

Öy.: [DN VA]LE[NTI]NIANVS PF AVG

İmparatorun rozet diademli, giyimli büstü, sağa.

Ay.: Çelenk içinde, VOT V

AE, 13.3 mm., 1.5 mm., 1.72 gr., ky. 6h; **Müze Env. No.** 31381; **Buluntu yeri:** Tokat.

(I. Theodosius'tan itibaren AVG, AVGG ve AVGGG kısaltmalarında kullanılan G'ler C şeklinde sikkenin üzerinde görüldüğü gibi yazılmıştır. Fakat doğrusu G'dir)

I. Theodosius (MS 379-395)

Heraclea, MS 383-392

Kat. No. 128 (Resim 128)

Öy.: DN THEODOSI[VS PF AVG]

İmparator'un inci diademli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: SALVS REIPUBLICAE

Victoria, sola doğru ilerliyor, omuzunda tropaeum taşıyor ve esiri sürüklüyor. Kesimde: **SMHB**

AE, 12.8 mm., 1.8 mm., 1.46 gr., ky. 6h; **Müze Env. No.** 32478; **Buluntu yeri:** Turhal.

Ref: *RIC* IX, s. 198, 26b; *LRBC* II, 1984.

Arcadius (MS 383-408)

Darphane?

Kat. No. 129 (Resim 129)

Öy.: DN ARCADI[VS P]F AVC

İmparator'un inci diademli, paludamentumlu ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.: [V]IRTVS [EXE]RCI[TI]

İmparator, ayakta, cepheden, baş sağa; sağ elinde mızrak sol elinde yere dayalı kalkan tutuyor. Sağda Victoria, sağ eliyle imparatorun başına çelenk koyuyor, sol elinde palmiye dalı tutuyor.

AE, 17.2 mm., 1.5 mm., 2.36 gr., ky. 6h; **Müze Env. No. 31301; Buluntu yeri:** Kızılıköy/Tokat.

İmparatoru ve Darphanesi Belirsiz Sikkeler

Kat. No. 130 (Resim 130)

Öy.: [...CONSTAN...V.]

İmparator'un diademli, giyimli ve zırhlı büstü, sağa.

Ay.:[.....]

Virtus, atından düşen düşmana mızrağını saplıyor. Sağda, yerde kalkan.

AE, 20 mm., 2.2 mm., 4.55 gr., ky. 11h; **Müze Env. No. 31684; Buluntu yeri:** Tokat.

Kat. No. 131 (Resim 131)

Öy.: [.....]

Ay.: [.....]

AE, 14 mm., 2.2 mm., 1.72 gr., ky. 11h; **Müze Env. No. 31414; Buluntu yeri:** Karaoluk köyü/Artova.

Kat. No. 132 (Resim 132)

Öy.: [.....]

İmparator'un diademli, giyimli büstü, sağa

Ay.: [.....]

AE, 14 mm., 2 mm., 2.20 gr., ky. 4h; **Müze Env. No. 31209; Buluntu yeri:** Tokat.

DİZİN

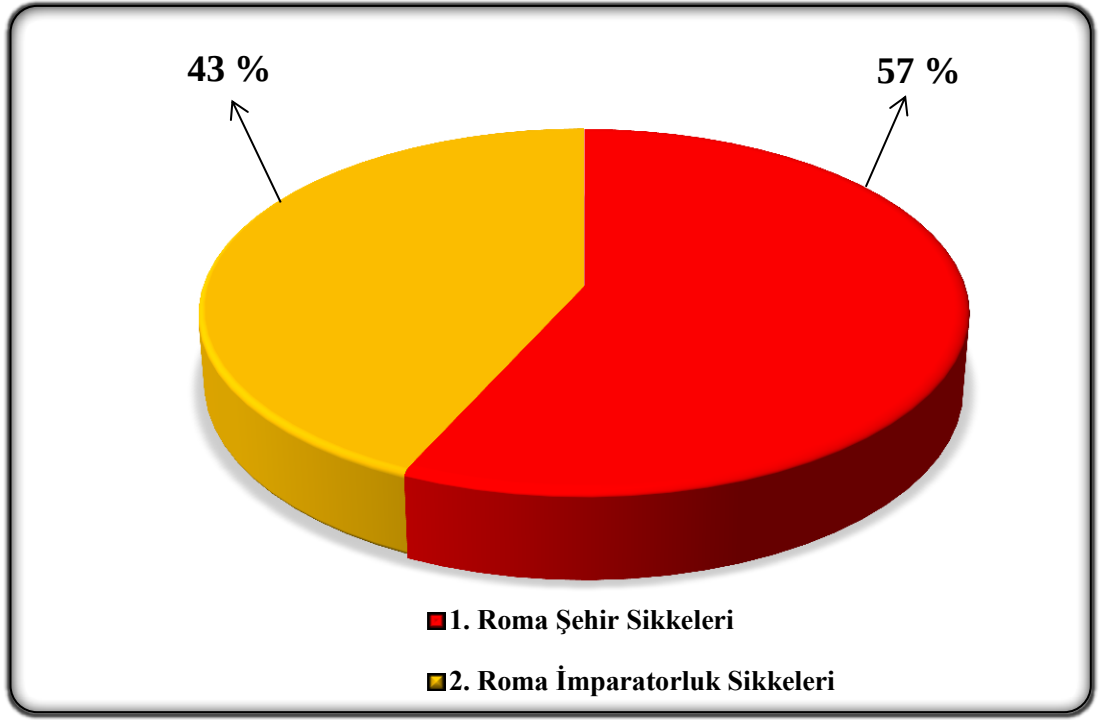
<u>Müze Envanter No:</u>	<u>Katalog No:</u>	<u>Resim No:</u>
31613	1	1
31269	2	2
31270	3	3
31226	4	4
31621	5	5
32466	6	6
32467	7	7
32342	8	8
32468	9	9
32341	10	10
31372	11	11
31616	12	12
31232	13	13
31374	14	14
31465	15	15
31267	16	16
31682	17	17
32355	18	18
31235	19	19
31619	20	20
31253	21	21
32340	22	22
31394	23	23
31680	24	24
31397	25	25
31617	26	26
31395	27	27
31390	28	28
31614	29	29
31467	30	30
31377	31	31

31470	32	32
31415	33	33
31469	34	34
31391	35	35
31376	36	36
31373	37	37
31501	38	38
31370	39	39
31466	40	40
31468	41	41
31668	42	42
31634	43	43
31670	44	44
31652	45	45
31669	46	46
31303	47	47
31631	48	48
31393	49	49
31393	50	50
31399	51	51
31396	52	52
31398	53	53
31371	54	54
32464	55	55
31268	56	56
32465	57	57
32455	58	58
31471	59	59
31473	60	60
32475	61	61
31642	62	62
31472	63	63
31636	64	64
31712	65	65

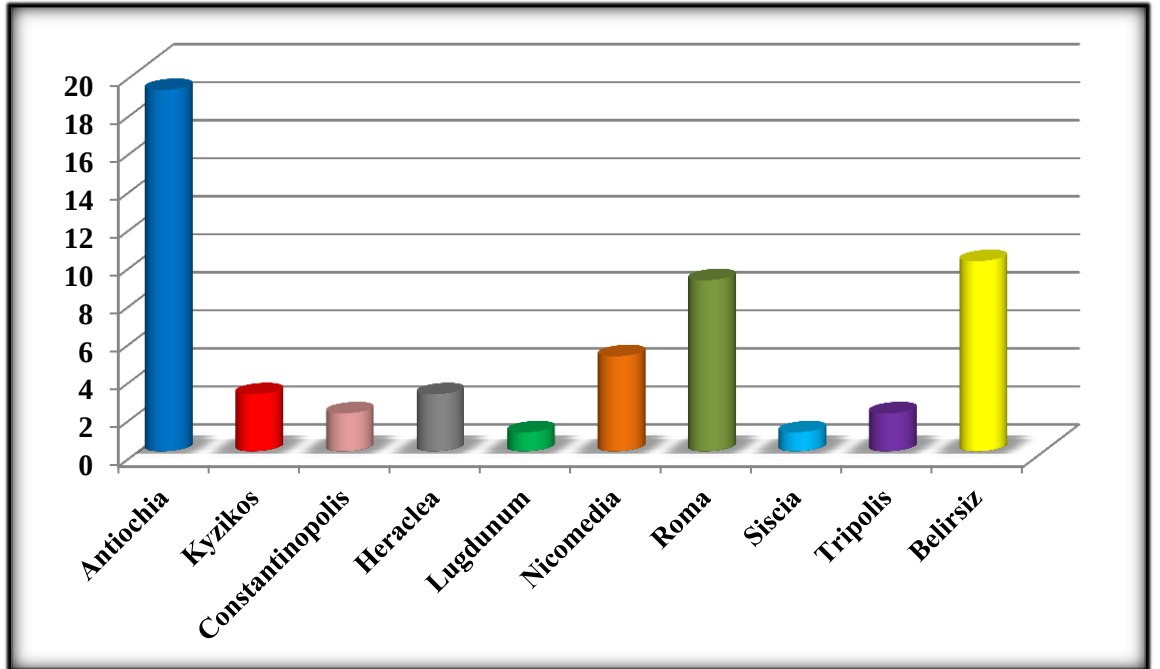
31711	66	66
31407	67	67
31728	68	68
31635	69	69
32482	70	70
31650	71	71
31218	72	72
32469	73	73
31618	74	74
31211	75	75
32463	76	76
31479	77	77
32344	78	78
32358	79	79
31375	80	80
32325	81	81
31464	82	82
31641	83	83
32476	84	84
32461	85	85
32462	86	86
31671	87	87
31620	88	88
31615	89	89
31637	90	90
31622	91	91
31714	92	92
31589	93	93
31389	94	94
31590	95	95
31591	96	96
31388	97	97
32479	98	98
31638	99	99

32483	100	100
31651	101	101
31322	102	102
31375	103	103
31679	104	104
32447	105	105
31592	106	106
32474	107	107
31640	108	108
32252	109	109
31662	110	110
31412	111	111
31329	112	112
31378	113	113
31620	114	114
31655	115	115
31623	116	116
31380	117	117
31379	118	118
31522	119	119
31654	120	120
31300	121	121
31656	122	122
31713	123	123
32357	124	124
32251	125	125
32356	126	126
31381	127	127
32478	128	128
31301	129	129
31684	130	130
31414	131	131
31209	132	132

GRAFİKLER, TABLOLAR
VE
HARİTALAR

Grafik 1: Katalogda yer alan sikke guruplarının yüzdesel dağılımı.

Grafik 2: Katalogda yer alan Roma İmparatorluk sikkelerinin darphanelere göre dağılımı.

Tablo 1: Pontos Bölgesi Roma Dönemi Şehir sikkelerinin imparatorlara göre dağılımı.

	Traianus	Marcus Aurelius	Lucius Verus	Commodus	Septimius Severus	Caracalla	Geta	Severus Alex.	Orbiane	III. Gordianus	Tranquillina	Trebonianus Gall.	I. Valerianus	Gallienus	Belirsiz	Toplam
Amaseia	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52
Komana	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Neokaesareia	-	-	-	1	7	4	6	5	-	3	1	2	1	2	1	
Nikopolis	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Sebastopolis	1	-	-	-	3	1	2	-	-	-	-	-	-	1	-	
Trapezus	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	
Zela	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	

Tablo 2: Katalogda yer alan Roma Dönemi Şehir sikkelerinin imparatorlara ve şehirlere göre dağılımı.

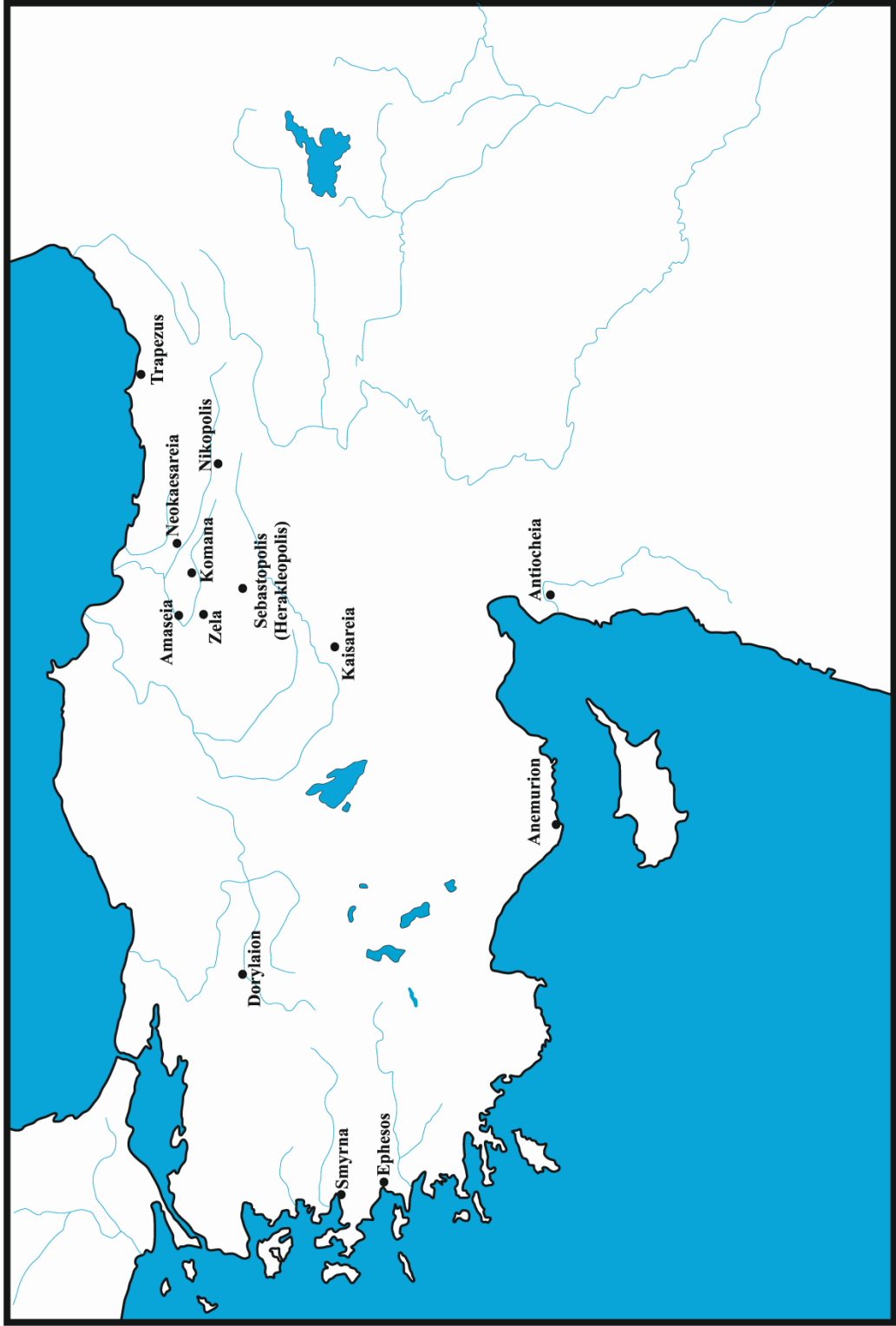
	Amaseia	Anemorian	Antiocheia	Dorylaion	Ephesos	Kaisareia	Komana	Neokaesareia	Nikopolis	Sabastopolis	Smyrna	Trapezus	Zela	Pontos Birliği	Belirsiz	Toplam
Augustus					1											1
Nero			1													1
Traianus						1										1
Hadrianus						3				1						4
Antoninus Pius						2					1					3
Marcus Aurelius									1					3		4
Lucius Verus	1								1					2		4
Commodus	1							1								2
Septimius Severus	1						1	7		3						12
Julia Domna						2										2
Caracalla	1						1	4		1		1	1			9
Geta								6		2			1			9
Severus Alexander						2		5								7
Orbiane												1				1
III. Gordianus				1				3								4
Tranquillina								1								1
Trebonianus Gallus								2								2
I. Valerianus		1						1								2
Gallienus								2		1						3
Belirsiz						1		1							1	3
Toplam	4	1	1	1	1	11	2	33	2	8	1	2	2	5	1	75

Tablo 3: Roma Dönemi Şehir sikkelerinin ağırlık ve çapları

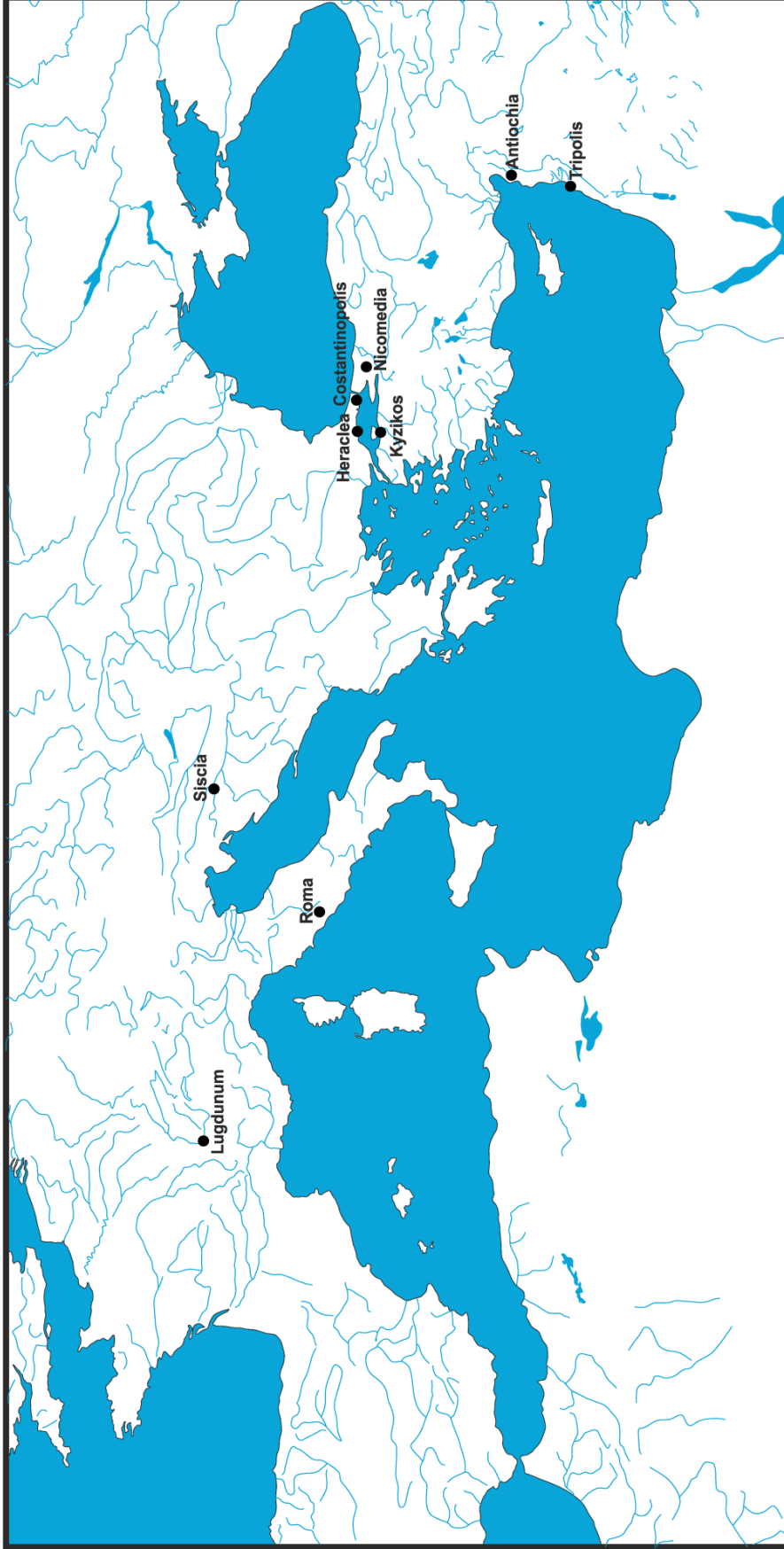
Kat.	Metal	Çap	Gram		Kat.	Metal	Çap	Gram
1	AE	22 mm	8. 88 gr		39	AE	30. 1 mm	16. 29 gr
2	AE	22. 6 mm	7. 83 gr		40	AE	29. 1 mm	14. 16 gr
3	AE	23. 4 mm	8. 54 gr		41	AE	28. 4 mm	15. 04 gr
4	AE	23. 2 mm	8. 20 gr		42	AE	26. 3 mm	12. 09 gr
5	AE	22.5 mm	8. 39 gr		43	AE	28. 3 mm	13. 95 gr
6	AE	35. 5 mm	24. 77 gr		44	AE	26. 1 mm	12. 05 gr
7	AE	34. 3 mm	20. 28 gr		45	AE	22. 5 mm	10. 30 gr
8	AE	31. 5 mm	12. 46 gr		46	AE	23. 4 mm	9. 18 gr
9	AE	28. 6 mm	11. 72 gr		47	AE	21. 3 mm	6. 20 gr
10	AE	31 mm	16. 3 gr		48	AE	28. 5 mm	12. 91 gr
11	AE	30.1 mm	14 gr		49	AE	30. 1 mm	12. 70 gr
12	AE	29. 1 mm	9. 34 gr		50	AE	30. 1 mm	12. 70 gr
13	AE	31 mm	14. 41 gr		51	AE	25. 1 mm	10. 72 gr
14	AE	29 mm	12. 55 gr		52	AE	31 mm	11. 58 gr
15	AE	30. 2 mm	15. 27 gr		53	AE	26 mm	12. 28 gr
16	AE	29. 7 mm	14. 7 gr		54	AE	28. 1 mm	11. 75 gr
17	AE	29 mm	13. 43 gr		55	AE	29. 4 mm	16. 43 gr
18	AE	32 mm	14. 24 gr		56	AE	27. 2 mm	11. 79 gr
19	AE	30. 6 mm	14. 47 gr		57	AE	27. 5 mm	13. 54 gr
20	AE	30 mm	13. 46 gr		58	AE	30. 5 mm	12. 47 gr
21	AE	30. 1 mm	10. 31 gr		59	AR/Drh.	18. 1 mm	2. 63 gr
22	AE	32. 4 mm	12. 60 gr		60	AR/Hmd.	14. 1 mm	1. 20 gr
23	AE	29 mm	10. 82 gr		61	AR/Hmd.	13. 2 mm	1. 47 gr
24	AE	29. 1 mm	13. 95 gr		62	AR/Hmd.	14 mm	1. 30 gr
25	AE	30. 2 mm	12. 14 gr		63	AR/Drh.	17. 2 mm	2. 1 gr
26	AE	29. 1 mm	13. 21 gr		64	AE	22. 5 mm	9. 48 gr
27	AE	30 mm	12. 56 gr		65	AR/Drh.	18 mm	2. 66 gr
28	AE	32 mm	11. 55 gr		66	AR/Drh.	17. 7 mm	2. 71 gr
29	AE	29. 2 mm	12. 30 gr		67	AE	26. 7 mm	11. 14 gr
30	AE	29. 1 mm	15. 14 gr		68	AE	27 mm	12. 71 gr
31	AE	28. 3 mm	12. 46 gr		69	AE	26 mm	10. 25 gr
32	AE	30 mm	13. 21 gr		70	AE	24. 7 mm	4. 4 gr
33	AE	31 mm	14. 61 gr		71	AE	27 mm	12. 8 gr
34	AE	28 mm	16. 57 gr		72	AE	18 mm	3. 34 gr
35	AE	30 mm	15. 08 gr		73	AE	27. 2 mm	6. 84 gr
36	AE	28 mm	13. 97 gr		74	AE	20 mm	6. 16 gr
37	AE	28 mm	16. 02 gr		75	AE	20. 05mm	4. 14 gr
38	AE	31. 2 mm	15. 90 gr					

Tablo 4: Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinin ağırlık ve çapları

Kat.	Metal	Çap	Gram		Kat.	Metal	Çap	Gram
76	AR/Den.	19. 7 mm	3. 30 gr		105	AE/Follis	18. 3 mm	2. 56 gr
77	AR/Den.	18. 1 mm	2. 15 gr		106	AE/Follis	19. 2 mm	3. 13 gr
78	AE/As	24 mm	7. 51 gr		107	AE/Follis	19 mm	3. 59 gr
79	AE/Sest.	32. 6 mm	26. 5 gr		108	AE/Follis	17. 5 mm	2. 12 gr
80	AE/Sest.	30. 4 mm	21. 98 gr		109	AE/Follis	19. 2 mm	2. 58 gr
81	AR/Den.	18. 8 mm	3. 16 gr		110	AE/Follis	3. 36 gr	22. 7 mm
82	AE/Sest.	32. 4 mm	19. 52 gr		111	AE/Follis	18. 1 mm	3. 10 gr
83	AR/Ant.	17. 5 mm	2. 17 gr		112	AE/Follis	21. 4 mm	2. 09 gr
84	AR/Den.	20. 4 mm	3. 15 gr		113	AE/Follis	14. 5 mm	1. 17 gr
85	AR/Ant.	22 mm	4. 57 gr		114	AE/Follis	19 mm	3. 13 gr
86	AR/Ant.	22. 3 mm	3. 92 gr		115	AE/Follis	19. 1 mm	3. 90 gr
87	AE/Ant.	22. mm	3. 23 gr		116	AE/Follis	19 mm	2. 23 gr
88	AE/Ant.	20. 2 mm	2. 94 gr		117	AE	15 mm	1. 76 gr
89	AE/Ant.	23 mm	3. 27 gr		118	AE	14 mm	1. 38 gr
90	AE/Ant.	22. 6 mm	3. 87 gr		119	AE	22. 2 mm	6. 13 gr
91	AE/Ant.	23 mm	4. 19 gr		120	AE	23 mm	3. 29 gr
92	AE/Ant.	22. 3 mm	3. 97 gr		121	AE	15. 3 mm	2. 14 gr
93	AE/Ant.	23. 6 mm	3. 24 gr		122	AE	17. 2 mm	1.87 gr
94	AE/Ant.	22 mm	3. 65 gr		123	AE	18. 3 mm	2. 41 gr
95	AE/Ant.	22 mm	3. 47 gr		124	AE	18. 6 mm	2. 76 gr
96	AE/Ant.	22 mm	3. 42 gr		125	AE	23 mm	5. 18 gr
97	AE/Ant.	21 mm	3. 50 gr		126	AE	22. 9 mm	5. 77 gr
98	AE/Ant.	22 mm	4. 18 gr		127	AE	13. 3 mm	1. 72 gr
99	AE/Ant.	22 mm	3. 05 gr		128	AE	12. 8 mm	1. 46 gr
100	AE/Follis	25. 4 mm	5. 63 gr		129	AE	17. 2 mm	2. 36 gr
101	AE/Follis	23 mm	3. 63 gr		130	AE	20 mm	4. 55 gr
102	AE/Follis	25 mm	3. 3 gr		131	AE	14 mm	1. 72 gr
103	AE/Follis	24.1 mm	2. 31 gr		132	AE	14 mm	2. 20 gr
104	AE/Follis	20. 3 mm	5. 69 gr					

Harita 1: Katalogda yer alan Roma Dönemi Şehir sikkelerinin ait olduğu

Harita 2: Katalogda yer alan Roma İmparatorluk Dönemi darphaneleri

RESİMLER

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

Resim 17

Resim 18

Resim 19

Resim 20

Resim 21

Resim 22

Resim 23

Resim 24

Resim 25

Resim 26

Resim 27

Resim 28

Resim 29

Resim 30

Resim 31

Resim 32

Resim 33

Resim 34

Resim 35

Resim 36

Resim 37

Resim 38

Resim 39

Resim 40

Resim 41

Resim 42

Resim 43

Resim 44

Resim 45

Resim 46

Resim 47

Resim 48

Resim 49

Resim 50

Resim 51

Resim 52

Resim 53

Resim 54

Resim 55

Resim 56

Resim 57

Resim 58

Resim 59

Resim 60

Resim 61

Resim 62

Resim 63

Resim 64

Resim 65

Resim 66

Resim 67

Resim 68

Resim 69

Resim 70

Resim 71

Resim 72

Resim 73

Resim 74

Resim 75

Resim 76

Resim 77

Resim 78

Resim 79

Resim 80

Resim 81**Resim 82****Resim 83****Resim 84****Resim 85****Resim 86****Resim 87****Resim 88****Resim 89****Resim 90**

Resim 91**Resim 92****Resim 93****Resim 94****Resim 95****Resim 96****Resim 97****Resim 98****Resim 99****Resim 100**

Resim 101

Resim 102

Resim 103

Resim 104

Resim 105

Resim 106

Resim 107

Resim 108

Resim 109

Resim 110

Resim 111

Resim 112

Resim 113

Resim 114

Resim 115

Resim 116

Resim 117

Resim 118

Resim 119

Resim 120

Resim 121

Resim 122

Resim 123

Resim 124

Resim 125

Resim 126

Resim 127

Resim 128

Resim 129

Resim 130

Resim 131

Resim 132

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mesut CEYLAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum 15.02.1984
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	-
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	- 2007-2008 Parion Kazısı
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	- Atatürk Üniversitesi 2011-
İletişim	
E-Posta Adresi	- mesutcyl@gmail.com -mesut.ceylan@atauni.edu.tr
Tarih	-19.07.2013